

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ

**Департман за економику пољопривреде и
социологију села**

Јована Мјеримачка

дипл. менаџер

**ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ПОСЛОВАЊА МАЛИХ
ПОРОДИЧНИХ ВИНАРИЈА У БАЧКОЈ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2017.

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

**Департман за економику пољопривреде
и социологију села**

Кандидат

Јована Мјеримачка

Ментор

доц.др Драган Милић

**ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ПОСЛОВАЊА МАЛИХ
ПОРОДИЧНИХ ВИНАРИЈА У БАЧКОЈ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2017.

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА	4
3. МЕТОД РАДА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА	6
4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	12
4.1. ЗНАЧАЈ ГРОЖЂА И ВИНА ОД ГРОЖЂА.....	12
4.2. ПРОИЗВОДЊА ГРОЖЂА И ВИНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	15
4.3. ВИНОГРАДАРСКИ РЕЈОНИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	20
4.4. ПРОИЗВОДЊА ГРОЖЂА И ВИНА У БАЧКОЈ	22
4.4.1. Производња грождја и вина у виноградарском рејону Телечка висораван	23
4.4.2. Производња грождја и вина у Потиском рејону.....	27
4.4.3. Производња грождја и вина у Бачком рејону	31
4.4.4. Проблеми у пословању породичних винарија у Бачкој.....	35
4.5. SWOT АНАЛИЗА ВИНОГРАДАРСКЕ И ВИНАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ТЕРИТОРИЈИ БАЧКЕ.....	38
4.6. PESTEL АНАЛИЗА	39
4.7. ПОСТУПАК ПРОИЗВОДЊЕ ГРОЖЂА И ТЕХНОЛОГИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ВИНА	41
4.8. ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ.....	42
4.8.1. Инвестиције у виноградарству.....	43
4.10. ОСТВАРЕНИ ОБИМ ПРОИЗВОДЊЕ НА ИСПИТИВАНИМ ГАЗДИНСТВИМА	50
4.11. ОСТВАРЕНА ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	51
4.12. ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	53
4.13. ПРОИЗВОДЊА ВИНА НА ИСПИТИВАНИМ ГАЗДИНСТВИМА.....	71
4.14. ФИНАНСИЈСКИ РЕЗУЛТАТ	85
4.15. ПОКАЗАТЕЉИ ЕКОНОМСКЕ ЕФИКАСНОСТИ ПРОИЗВОДЊЕ.....	88
4.15.1. Продуктивност производње.....	89
4.15.2. Економичност производње	92
4.15.3. Рентабилност производње.....	59
4.16. ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	103
4.16.1. Финансирање и кредитирање из примарне емисије народне банке	103
4.16.2. Аграрни буџет	104
4.16.3. Кредитирање уз подршку државе.....	105
4.16.4. Кредити пословних банака	109
4.16.5. Финансијски лизинг.....	111
4.16.6. Потенцијални начини финансирања	113
6. ЗАКЉУЧАК.....	116
7. ЛИТЕРАТУРА.....	119

ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ПОСЛОВАЊА МАЛИХ ПОРОДИЧНИХ ВИНАРИЈА У БАЧКОЈ

Јована Мјеримачка

РЕЗИМЕ

У раду се прво са теоријског, а затим практичног аспекта сагледава кретање производње грозђа и вина од грозђа у Србији, односно Бачкој, која обухвата три виноградарска рејона и то: Рејон Телечку висораван, Потиски рејон и Бачки рејон. На самом почетку истиче се значај производње грозђа и вина од грозђа, место виноградарства у пољопривреди Србије, као и кретање производње грозђа и вина од грозђа у наведеним виноградарским рејонима. У наставку се поклања пажња инвестицијама у виноградарској и винарској производњи, као и оцени економских ефеката у производњи на индивидуалним малим породичним газдинствима, посматрано за економску 2014., 2015., 2016. производну годину. Истраживања економских параметара, базирана су на одређивању укупних трошкова производње, вредности производње, финансијског резултата (добитка или губитка) и показатеља ефикасности производње. Обрачун наведених економских категорија обрађен је у виду калкулација производње, сведених на јединицу површине (хектар). Кроз илустрацију добијених резултата, приказује се тренд развоја ове гране пољопривреде у Бачкој, са циљем да се открију проблеми који успоравају развој, као и стратегије да се исти отклоне, те да се овај вид производње подигне на виши ниво, а сам регион постане препознатљив и цењен. Како је велико инвестиционо улагање, како у оснивање самог засада винове лозе, тако и у опремање винског подрума, један од кључних разлога зашто се произвођачи чешће опредељују за друге видове пољопривредне производње, на самом крају рада приказали смо проблематику финансирања ове гране пољопривреде у Србији.

Кључне речи: производња грозђа и вина, регион Бачка, инвестиције, економски ефекти, финансирање виноградарства.

ECONOMIC ASPECTS OF BUSINESS OF SMALL FAMILY WINERIES IN BACKA

Jovana Mjerimacka

SUMMARY

The author analysis the trend of grape and wine production in Serbia, more specifically in Backa, which includes three regions: region of Telecka plateau, Potiski region and Backa region, from theoretical and practical aspects respectively. At the very beginning, an introduction to importance of grape and wine production is provided, while more attention is paid hereinafter to investments in grape and wine production, as well as evaluation of economic effects in production on small family farms observed for the 2014, 2015 and 2016 production year. The research of economic parameters is based on determining the total costs of production, value of production, financial result (profit and loss) and indicators of production efficiency. The calculation of the aforementioned economic categories is presented in the form of manufacturing costing, reduced to the unit of area (hectare). The illustration of the obtained results demonstrates the development trend of grape and wine production in Backa, with the aim not only to detect problems which hinder the development, but also to develop strategies to eliminate these problems. This would raise this kind of production to a higher level and result in this region becoming recognized and appreciated. Given the fact that huge investments are required for planting grape vines, establishing the vineyard and equipping a wine cellar, and that they are the main reason why producers more often opt for other types of agricultural production, we have decided to address the problem of financing this branch of agriculture in Serbia at the end of the paper.

Key words: : production of grape and wine, region Backa, investments, economics effects, financing of viticulture

1.УВОД

Пољопривредна производња је врло сложен процес, који у многоме зависи од врло непредвидиве ћуди природе, те с тога захтева прецизно планирање сваке његове фазе, као и доношење правовремених и исправних одлука, које ће у многоме утицати на крајњи резултат, тачније успешност саме производње.

Обзиром на то да је ово производња “под отвореним небом”, која укључује жива бића као производна средства, условљена је различитим биолошким, природним и климатским факторима. Затим, производни процеси се одвијају на земљишту, као основном производном средству, које је неопходан услов за биљну производњу, као и што су вишегодишњи засади неопходни за одвијање воћарско-виноградарске производње и представљају специфична биолошка средства. Такође, значајан део готових производа у пољопривреди, због својих особина, имајући у виду да се ради о живим организмима или производима, које није могуће ускладиштити и чувати у дужем временском периоду, мора се испоручити на тржиште у врло кратком временском периоду (Петровић и Зорнић, 1999). Све су ово специфичности које пољопривредну производњу чине посебном и издвајају је од осталих видова производње, а приликом економске валоризације, исте се морају узети у обзир, јер у многоме утичу на остварене, како производне, тако и економске резултате.

Поред наведених специфичности, овакав вид производње одликује се биолошким карактером, са дужим трајањем биолошких циклуса, те је у пољопривреди је спорији обрт капитала, при томе, ако се узме у обзир и ниска акумулативна способност пољопривреде на дужи рок, као и висок производни ризик и неравномеран принос у току коришћења основних средстава у пољопривреди, евидентна је зависност од туђих извора финансирања оваквог вида производње (Марко и сар., 1998).

Чокот, лоза и грозђе симболишу радост, плодност, мудрост и животност. О постојању лозе у најстарија времена сведочи Свето писмо које каже да је Ноје први посадио дивљу лозу, да би је облагородио и из грозђа сок исцедио, први пио њене опијајуће сокове, али и био први који се опио. Готово у свим митологијама помињу се божанства која уче људе како узгајати лозу и направити вино, као што је бог Дионис код Грка и Бахус код Римљана. Узгој винове лозе био је познат још старим Египћанима, 3500 година п.н.е., што потврђују очувани рељефни цртежи, који показују винову лозу и грозђе, а који су откривени у гробницама широм Египта. На основу старих записа зна се да су и Асирци правили вино, а винска култура била је позната и у Месопотамији. Прикази винове лозе и пијење вина на грчким вазама, сведоче да виноградарство и винарство није било непозато ни старим Грцима, а највише заслуга за ширење ове привредне гране на Балкану имају Римљани, који преузимају примат од Грка и усавршавају прераду грозђа и производњу вина (Пивац, 2012).

Посматрајући кроз векове, виноградарство, као грана пољопривреде, заузимало је велики значај. Како у свету, тако и на нашим просторима, виноградарство се може похвалити дугом традицијом. Премда је Србија, а нарочито Војводина, земља која има идеалне климатске и земљишне услове за развој ове привредне гране, дуги низ година, виноградарству у нашој земљи прети опасност да изгуби своју позицију у свету, какву је некада имало. Ти повљни услови за гајење скоро свих сорти винове лозе у Србији, требало би да допринесу повећању производних капацитета, пре свега кроз већу заинтересованост произвођача за виноградарством. Међутим, статистика сведочи да површине под виновом лозом у Србији значајно опадају, док су индивидуални произвођачи у доста неповољном положају, на чега је нарочито утицала старосна структура, те незаинтересованост потомака да наставе да негују традицију својих предака, затим нерешена питања кредитирања у циљу обнове винограда, неповољан асортимент, монопол увоза нискоквалитетног и јефтиног вина и грозђа, као и ниске продајне цене грозђа и вина домаћих произвођача, који се све више жале на немогућност наплате потраживања.

Према економским резултатима виноградарство је дуготрајно-високовредна производна оријентација у систему искоришћавања земљишта (Ромелић и Лазић, 2000). Као радно интензивна култура, винова лоза омогућава ангажовање већег броја људи, као и остваривање знатнијих прихода по јединици површине у односу на већину пољопривредних култура које се гаје у Србији. Управо због тога, неоспоран је значај тренутног интензивног развоја виноградарства и његов допринос економском напретку

целокупне земље, а важност виноградарства је још већа ако се има у виду да оно доприноси афирмацији руралних подручја и промоцији области у којима се производи вино.

Грожђе, као висококвалитетан производ одликује се великом храњивом и лековитом вредношћу. Свакако да је број прерађевина од грожђа веома значајан, међутим вино у потпуности доминира. “Пиће богова” је међу најстаријим врстама пића у историји човека. У Србији, од укупне количине произведеног грожђа, 85% се преради за производњу вина, док се остатак користи за потрошњу у свежем стању. На основу свега претходно наведеног, евидентно је да су производња грожђа и вина нераскидиве, те је управо и предмет истраживања производња грожђа и вина на малом индивидуалном породичном газдинству.

2.ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања јесу економска обележја производње вина од винове лозе, која ће бити исказана у виду калкулација производње, сведене на јединицу површине (ha).

Основни циљ истраживања јесте утврђивање економских резултата производње и финансијског резултата по појединим производима. За приказивање вредносних мерила производних резултата дате производње, употребићемо параметре две групе економских показатеља: економске ефективности и економске ефикасности.

Економска ефективност, као апсолутно мерило резултата производње изражава се у новчаним јединицама мере. Основни показатељи економске ефективности производње јесу вредност производње, добит и нето приход (Радовић и Фурунџић, 1997). У оквиру овог рада биће приказана вредност производње и добит.

Економска ефикасност је релативно мерило успеха. Она се одређује стављањем у однос апсолутних производних резултата и трошкова, и за разлику од економске ефективности, не изражава се у новчаним јединицама, већ процентуално или коефицијентом. Основне економске категорије којима се мери економска ефикасност су: продуктивност рада, економичност и рентабилност (Радовић и Фурунџић, 1997). У оквиру рада биће приказани сва три наведена показатеља.

Суштински, економска ефективност дефинише шта треба радити, тачније бавити се оним производњама које доносе ефекте, а економичност упућује на то да оно шта се ради, треба радити на прави начин, уз максималан однос економских ефеката и трошкова.

Наиме, циљ рада јесте уочити основне ограничавајуће факторе, који негативно утичу на развој виноградарске и винарске производње у Бачкој, начини и могућности за њихово превазилажење, сагледавање потенцијала ове гране пољопривреде, као и могућности унапређења квалитета и пласмана вина овог региона, па самим тим и довођење произвођача у повољнији положај.

Кључно је, сагледати потенцијалне проблеме и потешкоће, како би благовремено пронашли одговарајуће решење да исте уклонимо и несметано постигнемо жељени циљ,

што је свакако максимизирање профита, уз минимизацију трошкова производње, као и како би се оствариле тежње виноградара из ове виноградарске оазе, а то је да сва три виноградарска рејона у Бачкој, и то Потиски рејон, Рејон Бачка и рејон Телечка висораван добију географско порекло и постану препознатљиви, како на домаћем, тако и на иностраном тржишту.

3.МЕТОД РАДА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

Истраживања обухватају оцену економских ефеката у производњи вина од грозђа на индивидуалним мањим газдинствима, посматрано за економску 2014., 2015. и 2016. годину.

Истраживања економских параметара, за претходно наведени производ, базирани су на одређивању укупних трошкова производње, вредности производње, финансијског резултата (добитка или губитка) и показатеља ефикасности производње. Обрачун наведених економских категорија обрађен је у виду калкулација производње, сведених на јединицу површине (хектар).

Трошкови производње представљају новчану вредност средстава за рад, рада и предмета рада утрошених у једној производњи. Пољопривредна производња се одликује високим производним трошковима по јединици капацитета. Високи трошкови рационално употребљени дају позитивне резултате, они расту по јединици површине, али опадају по јединици производа и обезбеђују јефтиније производе. Трошкови производње у пољопривредни обухватају већи број елемената који у њиховој структури учествују у различитим односима: материјални трошкови, трошкови услуга, нематеријални трошкови, бруто лични доходи, општи трошкови газдинства, трошкови основних средстава (амортизација и одржавање).

Принос по јединици површине значајан је показатељ сваке производње, јер од његове висине, у крајњем случају, зависи и оставрени финансијски резултат, тако да је циљ сваког произвођача постизање што већег приноса по јединици површине.

Укупан принос представља вредност годишње коначне производње. Под финалном производњом првенствено се подразумева производња за тржиште, без обзира на чињеницу да ли је производња већ стварно продата или се јавља крајем године као повећање, односно смањење залиха (Марко и сар., 1998).

У виноградарској производњи, висина оствареног приноса, пре свега зависи од усклађености следећих фактора: природних услова, изабране подлоге, узгојног облика,

сортимента, примењене агротехнике. Уколико се бројни радни процеси и операције које се изводе у процесу производње грожђа посматрају као константне величине, онда се као најзначајнији фактори који утичу на висину приноса јављају количина ђубрива и климатски услови.

Под појмом **вредности производње** подразумева се тржишна вредност добијених производа, односно извршених производних услуга у току једне пословне године. Укупна вредност производње може бити изражена као вредност *укупне производње*, која представља суму свих добијених производа, без обзира на то да ли су реализована на тржишту или су употребљена за даљу репродукцију, и као вредност *финалне производње*, тј. тржишне вредности производа и производних услуга реализованих на тржишту или употребљених на начин који се може сматрати реализацијом (Андрић, 1998).

Вредност производње грожђа обрачуната је као производ висине приноса по јединици површине и продајне цене по јединици производа, а пропорционална је висини приноса, као и продајној цени, односно, са њиховим повећањем може се очекивати и повећање вредности производње, и обрнуто.

Успех привредне делатности пољопривредне производње зависи, са једне стране од вредности производње коју газдинство остварује, с друге стране, од висине трошкова који настају у вези са производњом и продајом производа. Уколико је вредност производње већа од укупних трошкова, тада газдинство бележи позитиван **финансијски резултат** и остварује **добит**, и обрнуто, уколико трошкови доминирају, остварује **губитак**, те се губи мотив за даљом производњом.

Општа шема аналитичких калкулација следећег је облика:

$$p - t = d$$

где је:

p- вредност производње,

t- трошкови производње,

d- финансијски резултат који може бити добитак или губитак.

Специфичности процеса пољопривредне производње условљавају проблематике трошкова пољопривреде у односу на трошкове осталих делатности, где исте детерминишу: деловање земљишта као основног средства за рад; репродуковање неких средстава рада у натуралном облику; повећање масе почетног материјала у процесу производње; зависност времена производње од природних услова, неподударности времена производње и радног периода; извођење радних операција следствено времену; спором обрту уложених средстава; релативно спором прилагођавању новим тржишним условима; потребној квалификационој структури радника, могућност производње на терет природних ресурса (Милић, 2015).

После утврђивања финансијског резултата, где се као показатељ најчешће користи добит, неопходно је утврдити да ли је пословање газдинства било, и у којој мери ефикасно. Економски резултат се изражава у релативним вредностима, на основу чега је их је могуће поредити, без обзира на разлике у величини и структури производних капацитета. Као основни показатељ степена економске ефикасности, у овом раду биће коришћени **економичност, продуктивност и рентабилност производње**, чије мерење представља објективну оцену остварене ефикасности на испитиваним газдинствима. Због тога је неопходно познавање економске суштине појединих показатеља и њихове међусобне односе у датим производно економским условима.

Начело економичности производње јесте да се што рационалније користе средства за рад, предмети рада и живи рад, тачније да остварена производња буде што већа од трошкова везаних за дату производњу (Радовић и Фурунџић, 1997). Економичност се изражава односом укупних прихода и укупних расхода, тј. односом вредности производње и трошкова производње.

Основни образац економичности је:

$$E = \frac{\text{ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ}}{\text{УКУПНИ ТРОШОВИ}}$$

Ако је добијени коефицијент економичности већи од 1 ($E > 1$), то значи да је остварена вредност производње већа од укупних трошкова и да је производња економична, ако је добијен коефицијент једнак 1 ($E = 1$), производња је на граници економичности, јер је укупна вредност производње једнака укупним трошковима, а ако је вредност

коефицијента мања од 1 ($E < 1$), производња је неекономична, јер укупни трошкови премашују вредност производње. Да би се постигла висока економичност, потребно је настојати да се одређена производња постигне уз што мање трошкове.

Један од основних циљева савремене производње јесте непрекидно повећање производности, тј. њене продуктивности. Посебан значај продуктивности у пољопривреди произилази из чињенице да перманентно расте тражња за пољопривредним производима, а све због пораста броја становника и побољшања квалитета исхране, уз истовремено смањење пољопривредног земљишта и броја пољопривредних произвођача (Петровић и Зорнић, 1999). На основу изнетог може се закључити, да продуктивност у пољопривреди мора да има непрекидну тенденцију раста.

Према Финци и сарадницима (1986) продуктивност рада је, према томе, радни учинак у јединици времена остварен у одређеној производњи, односно време које се утроши за производњу јединицу неког производа. Начело продуктивности рада састоји се у томе, да се са што мање рада оствари што већи учинак, односно већа производња.

На остварену продуктивност рада у пољопривредној производњи утиче велики број фактора, међу којима се посебно издвајају: степен техничке опремљености рада, организација рада, природни услови, квалификациона структура запослених, развој науке и примена научних достигнућа.

Према Милић и Средојевић (2004) показатељи продуктивности рада се добијају мерењем остварених резултата пословања у односу на обим уложеног људског рада. Према томе, степен продуктивности рада изражава количину добијеног производа по јединици људског рада, или обрнуто, утрошак часова људског рада по јединици добијеног производа.

Степен продуктивности рада изражен натурално, добија се из односа:

$$\mathbf{Pr} = \frac{Q}{R} \text{ или } \mathbf{Pr} = \frac{R}{Q}$$

R- уложен рад у часовима

Q-количина добијених производа (kg, tona, komada и слично)

Производња грожђа спада у радно-интензивне гране пољопривреде, која се одликује високим учешћем људског рада по јединици површине, посебно у фази бербе и резидбе. То су заправо операције које се изводе скоро искључив мануелним радом.

Рентабилност производње у суштини представља израз коначног финансијског ефекта улагања средстава у одређену привредну делатност, односно показатељ укупног успеха пословања предузећа (Петровић и Зорнић, 1999). Овај показатељ истовремено садржи резултате остварене продуктивности и економичности у одређеном периоду.

Показатељима рентабилности утврђује се степен економске ефективности производње, односно ефективности уложених средстава за производњу у одређену привреду делатност (Милић и Средојевић, 2004). Према томе, овим показатељем се изражава:

1.Рентабилности производње

$$R = \frac{\text{Добит}}{\text{Тржишна вредност производње}} * 100$$

2.Степенем рентабилности уложених средстава

$$R = \frac{\text{Добит}}{\text{Ангажована радна снага}} * 100$$

Оцена нивоа економске ефикасности пословања се доноси на основу поређења утврђених стопа рентабилности са:

- захтеваном минималном стопом, тј. степеном укамаћења уложених финансијских средстава,
- просечном стопом рентабилности у датом подручју производње,
- стопом укамаћења коју би било могуће остварити улагањем средстава у неку другу производњу и слично.

Истраживање је базирано на расположивим подацима, који су, за потребе израде рада, преузети из књиговодствене евиденције са испитиваних газдинстава, док за анализу кретања и стања производње грожђа и вина у Србији, коришћени су подаци доступни на интернету, као и званични подаци објављени у публикацијама Републичког завода за статистику. Поред тога, коришћена је и литература, која је наведена у попису литературе. Истраживање је извршено за период од 2006-2016. године.

Одабрани задатак и циљ условили су и примену одговарајућих метода истраживања. Коришћени су тзв. метод истраживања за столом (deskresearch), односно методи анализе, компарације, дедукције и индукције, као и тзв. метод истраживања на терену, у конкретном случају анкетно истраживање, које је изведено уз примену анкетног упитника, помоћу којих су прикупљени подаци о социо-економским карактеристикама, територијалним и економским факторима који утичу на успех у пословању малих породичних винарија на територији АП Војводине. Приликом обраде података коришћене су стандардне математично-статистичке методе, уобичајене за ову врсту истраживања. Анализом временских низова, графичком методом, приказане су карактеристике развоја појава у времену, док је стопом промене, приказана релативна (%) промена вредности у текућем у односу на претходно раздобље. Са циљем боље прегледности, добијени резултати приказани су у виду графика и табела.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У оквиру рада обрађени су основни подаци о грожђу и вину, производњи грожђа и вина у Републици Србији, као и о производњи грожђа и вина у Бачкој, односно на испитиваним индивидуалним газдинствима, у оквиру којих ће бити исказани подаци о трошковима производње, укупном приносу, вредности производње, затим финансијском резултату и показатељима ефикасности производње, односно економичности, продуктивности и рентабилности производње. Осим тога, представљене су и SWOT анализа, односно анализа предности, слабости, шанси и претњи овој области пољопривреде у Бачкој, као и PESTEL анализа, односно анализа најзначајнијих елемената из околине и ширег окружења. Такође, приказали смо начине финансирања пољопривреде у досадашњем и актуелном периоду, у оквиру којих смо се детаљније бавили финансијском и кредитном подршком државе, као и кредитима пословних банака и финансијским лизингом. На самом крају, предложени су потенцијални начини финансирања пољопривреде, који се огледају у оснивању специјализоване пољопривредне банке, предприступним фондовима Европске уније, односно IPARD фонду, као и хартијама од вредности.

4.1.ЗНАЧАЈ ГРОЖЂА И ВИНА ОД ГРОЖЂА

Винова лоза узгаја се на широком простору због њеног плода-грожђа, које се може користити у свежем, сушеном и прерађеном стању. Једно је од најстаријих култивисаних врста воћа. Према палеонтолошким подацима, винова лоза је уведена у културу пре око шест хиљада година. Гајили су је Келти, Трачани, Грци, Римљани, а убрзо су је прихватили и Словени, а о благотворном

деловању овог воћа знали су и стари Египћани, који су га користили за разне обреде и ритуале.

Грожђе није само веома укусно и освежавајуће, већ је и лековито. Многоструке су користи од винове лозе. Делује као природни тоник организма, успорава старење, спречава деменцију и дегенеративне болести, чисти крв, уклања масне насlage из тела, јача срце.

Осим наведеног, обилује и бројим, веома важним састојцима: шећерима, органским киселинама, минералним материјама (K, Na, Ca, Mg, P, S, Fe, Cu, Mn, Zn, Al, Cl, B, J и другим), низом витамина (A, B, C, E, P), ароматичних, танинских, фенолних материја, које му дају боју и укус. Поред тога, садржи ревератол, антоцијане, катехине и кверцетине, антиоксидансе, које му обезбеђују веома лековито дејство.

Грожђе у људској исхрани има велику храњиву, дијеталну и лековиту вредност. У 1 кг грожђа налази се од 2930 до 5025 kJ¹, што значи да 1 кг грожђа, просечног садржаја шећера, може задовољити 30% укупних дневних енергетских потреба човека.

Због повољног дејства грожђа на људски организам, у свету се непрестано повећава потрошња грожђа у свежем стању. Мањи део грожђа се троши у свежем стању, а већи део служи као сировина за производњу вина, грожђаног сока, сувог грожђа, грожђаног меда и других прехранбених производа. Највећа количина преради се у вино, те је оно најмасовнији облик прераде и потрошње грожђа (Бурић, 1972).

Најстарији писани документ у коме се помиње вино датира још из 4000 године п.н.е. У старом Египту је још 2700 година п.н.е. у делти Нила постојала краљевска винарија, а сам процес производње приказан је на сликама које красе гробнице фараона. Стари Египћани сматрали су да је вино дар од Богова, па су им вином наздрављали (Пивац, 2012).

Данас се поуздано зна да вино садржи више од 600 компоненти, па га многи називају “текуће јело”. Највећи удео заузима вода, чак 65-80%, затим етанол, који настаје у процесу ферментације, трансформацијом најзаступљенијих угљених хидрата у грожђу, глукозе и фруктозе. Вино, такође садржи бројна органска једињења и минерале који су неопходни човековом организму. Од свих састојака грожђа и вина, најбоље су проучена

¹ kJ(килоџул)- јединица за енергију SI система, једнака 1000 џула. Калорије су мера за количину енергије у храни. 1kcal= 4,1868kJ

лековита дејства неких фенолних једињења, првенствено катехина, познатих под именом проантоцијаноли.²

Нарочито се истиче значај присуства мирисних материја, тачније буке чини више од 800 хемијских једињења (Буквић и Јовић, 1993). Овај еликсир обилује аминокиселинама. Истраживања су показала, да свакодневно конзумирање једне чаше вина уз оброк повољно утиче на рад срца, циркулацију крви и функционисање органа за дисање, спречава појаву грипа, бронхитиса, а код нервно лабилних особа, изложених великим стресовима, враћа самопоуздање и мир. Као најхигијенскије пиће, делује антитоксично и у заједници са киселинама жулуца, спречава обољење црева, жучног и мокраћног канала, као и бубрега.

Вино представља значајан прехранбени артикал. Употребљено у умереним количинама, јавља се као животна манифестација која има храњиву, хигијенску, профилактичку и лековиту вредност, а доприноси бољем расположењу, успостављању бољих односа међу људима, подстиче амбиције, иницијативе и стваралачки однос према раду.

У производњи вина, основни фактори који детерминишу карактер вина јесу врста грожђа и начин његовог гајења, потом клима и тло на коме се грожђе гаји, као и способност и технологија произвођача вина.

Различити су критеријуми за поделу вина, као што су: *према боји* (бело, црвено-црно и ружичасто), *према садржају непреврелог редукујућег шећера* (суво вино 4g/l, полусуво вино 4 – 12 g/l, полуслатко вино више од 12 g/l и слатко вино више од 50g/l), док је *према квалитету*, вино подељено на неколико типова, а то су: **мирно вино, специјално, вино за дестилацију.**

Према закону о вину, вино се према квалитету, начину производње и врсти виноградарског подручја разврстава на:

- **стона вина;**
- **вина са географским пореклом (регионално вино),**
- **квалитетно вино са географским пореклом** (квалитетно вино са контролисаним географским пореклом и квалитетом, врхунско вино са контролисаним и гарантованим географским пореклом и квалитетом) (Министарство пољопривреде и заштите животне средине).

²Проантоцијаноли су бојене материје које припадају групи фенолних једињења, а налазе се у pokožици бобице грожђа, а код неких сората овај пигмент се јавља и у месу бобице. Његовом прерадом прелазе у вино и чине основне материје које дају боју вину. Сходно томе, интезитет боје, нијанса (тон боје), као и постојаност зависе од врсте и количине антоцијана, као и других фенолних једињења које из грожђа прелазе у вино (Буквић, Јовић 1993).

Значај винове лозе није само у грожђу и прерађевинама од њега, већ је много шири. Пре свега, лоза се може гајити на земљиштима на којима највећи број других култура не би био рентабилан или се не би уопште могао гајити. Таква су каменита, шљунковита и веома песковита земљишта (Бурић, 1972).

Виноградарство је радно-интензивна грана пољопривреде, што је битно при запошљавању радне снаге. Производња је тржишно усмерена, омогућава продају, како грожђа, тако и прерађевина и у повољним условима може бити значајан извор прихода. Такође, виноградарство омогућава развој низа грана, група и подгрупа индустрија, као што су производња вина, винских дестилата, вињака и ракије од грожђа и вина, производња хемијских средстава за заштиту винове лозе лозе, индустрији која се бави производњом механизације за обављање послова у виноградарству и индустријској преради грожђа (Ромелић и Лазић, 2000).

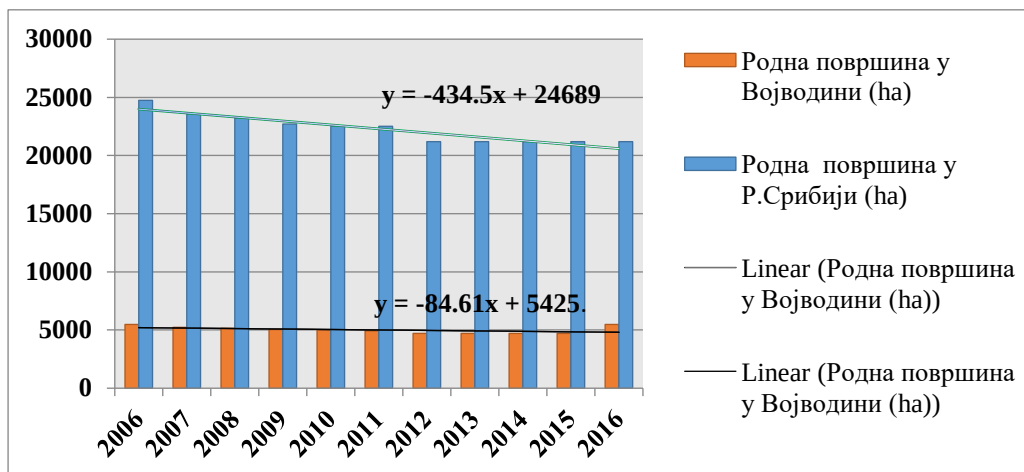
4.2.ПРОИЗВОДЊА ГРОЖЂА И ВИНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Србија је земља која се одликује веома повољним агроеколошким условима за гајење винове лозе и производњу вина, тако да виноградарство представља значајну грану агроиндустријског комплекса у нашој земљи. Највећи део произведеног грожђа се прерађује у вино, које, као најкултивисаније и најцивилизованије пиће, данас има посебан значај у свету и представља најскладнију допуну хране. Предпоставља се да се на целој територији Републике Србије под виновом лозом налази око 25.000 ха. На основу података прикупљених Пописом 2012 године, у винородној Србији (без региона Косово и Метохија), налази се укупно 22.150 ха под виновом лозом. У региону Централна Србија винова лоза се гаји на 17.118 ха, а у региону Војводина на 5.032 ха. Од површина, под виновом лозом 77,3% се налази у региону Централна Србија, а 22,7% у региону Војводина. Винске сорте се гаје на 17.483 ха, што чини 75,7% укупних површина под виноградима. Сорте чије је грожђе намењено потрошњи у свежем стању гаје се на укупно 4.667 ха, односно на 24,3% укупних површина под виноградима. У Централној Србији стоне сорте се гаје на чак 30,1% површина под виноградима, док се у Војводини стоне сорте гаје на 16% површина под виноградима (Републички завод за статистику, 2015).

Када се има у виду својински однос, 85% винограда припада индивидуалним произвођачима, што само говори о бројним уситњеним површинама под виновом лозом. Остатак припада великим произвођачима у тзв. друштвеном сектору, чија су се вина извозила и задовољавала потребе домаћег тржишта. У Републици Србији, производњом грозђа се бави 80.341 пољопривредно газдинство, што је 12,7% од укупног броја газдинстава. Пољопривредно газдинство које се бави производњом грозђа у просеку има 0,28 ha под виновом лозом. Просечна површина винограда коју обрађује једно газдинство у Централној Србији износи 0,23 ha, док је у Војводини она знатно већа и износи 0,85 ha.

Табела 1. Производња грозђа у Републици Србији, према Попису пољопривреде 2012. године, без Косова и Метохије.

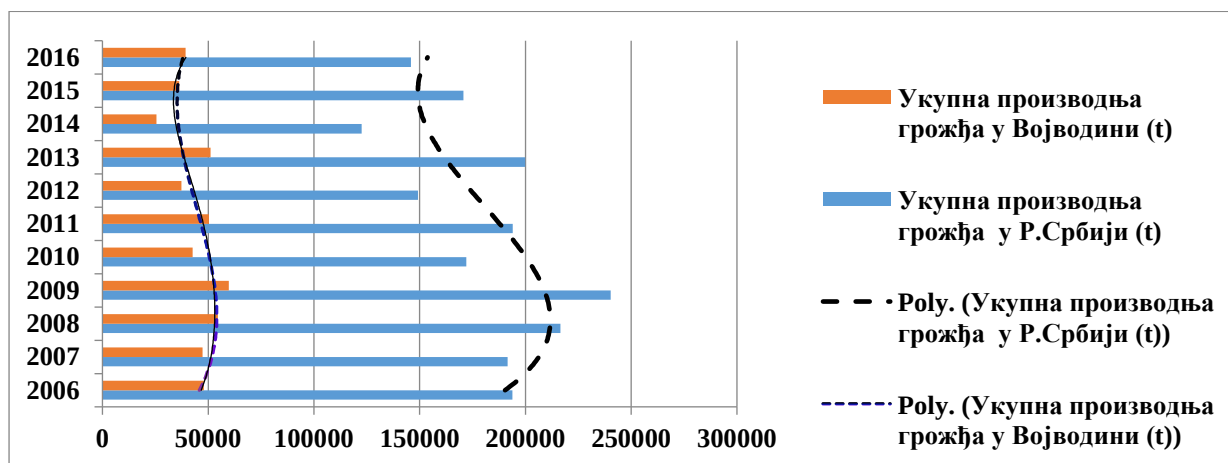
Виноградарски регион	Укупан број газдинстава	Број газдинстава са виноградима	Виногради (ha)	Винске сорте (ha)	Стоне сорте (ha)
Војводина	152.434	59.918	5.031,70	4.325,58	706,12
Централна Србија	450.684	74.423	17.118,27	13.157,14	3.961,13
Косово и Метохија	Без података				
Р.Србија	603.118	134.341	22.150	17.483	4.667
Републички завод за статистику					

Графикон 1. Укупна родна површина под виноградима (ha) у Републици Србији, односно Војводини за период од 2006-2016. године.

Извор: Републички завод за статистику

На основу графикона 2, може се јасно уочити да се укупна родна површина под виноградима у хектарима, у посматраном периоду из године у годину постепено смањивала, просечном годишњом стопом од 2,01 %, у Републици Србији, односно 1,53% у Војводини. Површина 2016. године, у односу на почетну 2006. годину смањила се за чак 18,3% у Србији, односно за 14,3% у Војводини. Просечна родна површина у посматраном периоду износи 22.108,4 (ha) Србији, односно 4.936,3 (ha) у Војводини.

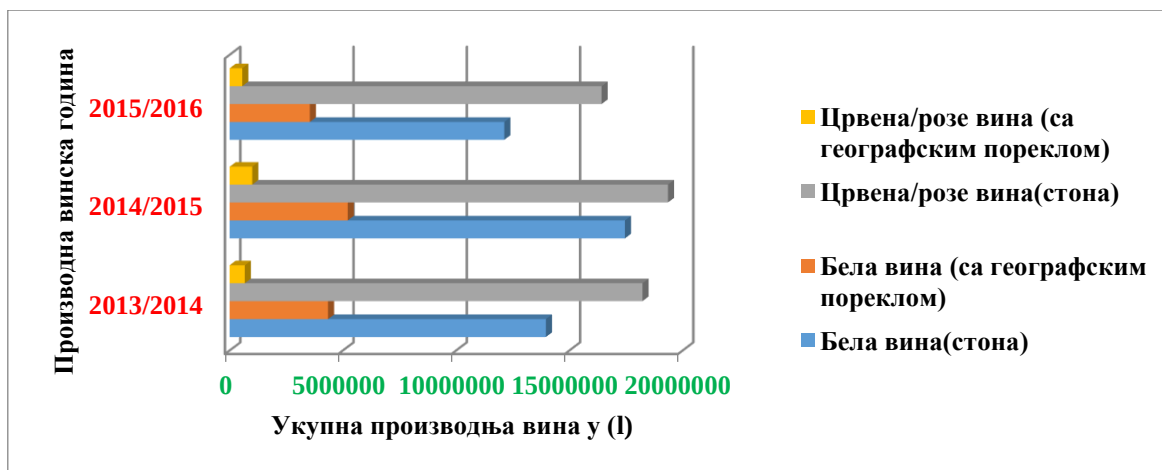

Графикон 2. Укупна остварена производња грозђа у (t) у Републици Србији, односно Војводини, за период од 2006-2016. године.

Извор: Републички завод за статистику

На основу графика 3, може се уочити да је укупна остварена производња грозђа (t), како у Републици Србији, тако и у Војводини, из године у годину варира, просечном стопом промене од -2,81 % у Србији, односно -1.96 % у Војводини, што значи да се смањењем родних површина, смањивала и оставрена производња грозђа. Наиме, највећа укупна производња грозђа од 240.369 t у Србији, односно 59.705 t у Војводини, остварена је 2009. године, док се иста у 2016. години смањила за 34,2% у Војводини, односно 39,3 % у Републици Србији.

Процењује се да се у Србији производи око 700 врста вина. Тренутно у укупној производњи вина у Србији врхунска вина учествују са мање од 15%, удео квалитетних вина износи 20%, док највеће учешће, више од 65% имају стона вина. Више се производе бела (64%), него црвена вина (36%) (www.poljoprivreda.info). У свету је тренутно већа тражња за црвеним винима, а у нашој понуди доминирају бела вина. Да би се побољшала понуда црвених вина требало би да се развија виноградарство у јужним деловима Републике Србије.

Графикон 3. Укупна производња белог, црвеног и розе вина у (l) у Републици Србији за период од 2013-2016. године

Извор: Републички завод за статистику

На основу графика 4. може се уочити да у посматраном периоду од 2013-2016. године, у Републици Србији, највеће учешће у производњи вина имају црвена/розе стона вина, потом бела (стона) вина, бела вина са географским пореклом и на последњем месту црвена/розе вина са географским пореклом. Евидентно је да је производња из године у годину варира, па је 2014/2015. године производња порасла за 15,6 % у односу на претходну, 2013/2014. производну годину, али већ наредне, 2015/2016. године забележила пад од 24,1 %. Просечна годишња стопа промене за период од 2013 до 2016. године износи -6,3%. Осим тога, учешће црвених/розе вина

са географским пореклом расте из године у годину, што значи да се винарије полако окрећу ка европским и светским трендовима у производњи и потрошњи вина, па повећавају понуду црвених вина, како би могли да конкуришу на иностраном тржишту.

Једна од предности виноградарства у Србији је и широки спектар сорти. Постоји око 50 новостворених домаћих сорти и многе домаће и међународне сорте које се користе у широкој употреби. У претходних неколико година почиње интензивније ширење висококвалитетних винских сорти. Осим проширења знања самих произвођача, на промене у структури сортимента су утицали и доношење новог Закона о садном материјалу 2005.године, лакша интродукција и регистрација великог броја нових сорти и клонова, као и субвенције Министарства пољопривреде за подизање нових засада под виновом лозом и позитивне покрајинске и општинске мере. Развој малих приватних винарија и тенденција њихових оснивача да производе квалитетна вина, такође су имали утицаја на позитивне промене у сортименту винове лозе (сади се већи број биљака винове лозе по јединици површине и смањује принос по чокоту).

Најзаступљеније сорте за бела вина су интернационалне сорте: Riesling Italico (Италијански ризлинг), Riesling (Рајнски ризлинг), Chardonnay (Шардоне), Sauvignon blanc (Совињон блан), а у мањој мери регионалне, домаће створене сорте: Смедеревка, Жупљанка и друге. Код сорти за обојена вина доминирају интернационалне сорте Cabernet Sauvignon (Каберне совинјон), Прокупац, Merlot (Мерло), Pinot Noir (Бургундац црни) и друге. Најзаступљеније стоне сорте су Muscat de Hambourg (Мускат Хамбург) и Cardinal (Кардинал) (Иванишевић и сар., 2015).

У европској производњи вина, Србија учествује са свега 6%, заузимајући 12. позицију. Потрошња вина у Србији износи 13 литара по становнику, што је далеко иза просека земаља из окружења. Што се тиче самог тржишта вина у нашој земљи, ситуација је алармантна. Од великог извозника, постали смо велики увозник вина, а узрок треба тражити у недостатку радне снаге, великим инвестиционим улагањима и нестабилном тржишту. Србија увезе и до 27 милиона литара вина, које има вредност око 27 милиона долара. Највеће количине вина пристижу из Македоније и Црне Горе, док се мање количине допремају из Француске, Италије и Хрватске. Србија у европском извозу вина учествује са 0,06%. Извоз вина, од свега 12 милиона литара, усмерен је претежно ка Русији, као и земљама Балкана (БиХ, Црној Гори, Хрватској). Сама структура извоза је неодговарајућа, јер се 90% извози у ринфузи, а свега 10% у боцама. Вредност извоза је

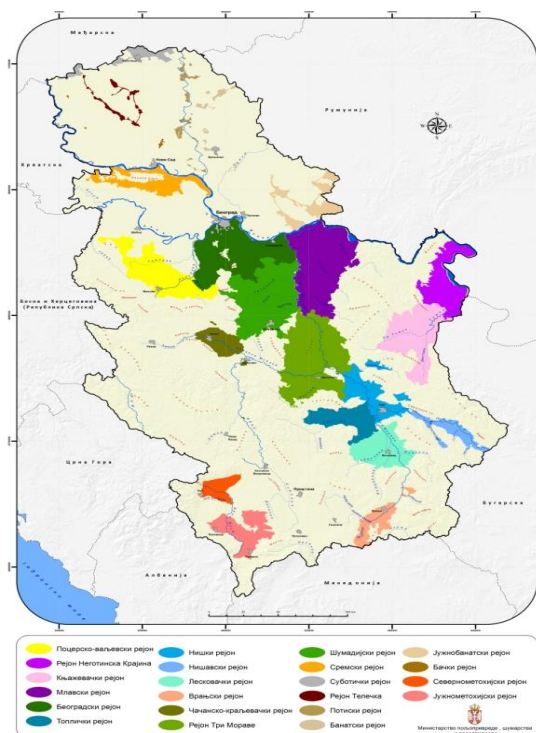
око 17 милиона долара, чиме наша земља заузима 24.место у Европи. Србија остварује негативан биланс спољнотрговинске размене вина (Влаховић, 2015).

Елем, бројни проблеми већ дужи низ година присутни у винарству и виноградарству, довели су до смањења површина под виноградима и низа недостатака везаних за производњу и квалитет вина. До крчења је дошло пре свега због неповољне старосне структуре, неадекватног сортимента, а највише због лоше економске политике према овој грани пољопривреде (откупне цене грозђа, неуредна исплата, недовољно кредитирање, неконтролисан увоз грозђа и вина и слично).

У последњих десетак година, након пропадања плантажа друштвених винограда, јавља се приличан број индивидуалних произвођача грозђа и вина са савременим засадама и врхунском производњом вина. Већина површина винограда и производње грозђа око 72% је на прородичним индивидуалним пољопривредним газдинствима. Старост винограда је у просеку око 25 година, са стопом нестајања засада од 3% годишње. Производња грозђа, односно подизање нових засада винограда је у неколико последних година потпомогнуто од стране Владе Републике Србије у виду подстицајних бесповратних средстава за садни материјал.

4.3.ВИНОГРАДАРСКИ РЕЈОНИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Виноградарски рејон је шире географско подручје које се одликује сличним климатским, земљишним и осталим условима неопходним за успешно гајење винове лозе (Пивац, 2012). У оквиру винородне Србије, према новој рејонизацији, налазе се три виноградарска региона: **Регион Централна Србија, Регион Војводина и Регион Косово и Метохија**. Како се Попис пољопривреде 2012.године није спроводио на територији АП Косово и Метохија, за овај виноградарски регион недостају статистички подаци. Предмет овог рада биће управо виноградарски регион Војводина, у оквиру којег ћемо сав фокус пренети на Бачку, који обухвата три виноградарска рејона: Рејон Телечку, Потиски рејон и Бачки рејон.

Слика 1. Виноградарски рејони Србије

Извор: www.mpzss.gov.rs

На подручју Војводине налази се око 5.030 ха активних винограда, где доминантно учешће имају винске сорте које се гаје на 84%, док је удео стоних сорти на свега 16% површина под виноградима. Постоји седам великих (регистрованих) винарија и то: „Мачков подрум“ (Ириг), „Винарија Ковачевић д.о.о.“ (Ириг), ПП „Ердевик д.о.о.“ (Ердевик), „Винаријум д.о.о.“ (Банаштор), „Винарија Звонко Богдан“ (Суботица), „Винарија Чока Плус д.о.о.“ (Суботица) и „Вршачки виногради а.д.“ (Вршац), као и велики број малих приватних подрума. Технолошки ниво производње и прераде грозђа је средњи, под великим утицајем традиције, али са тенденцијом унапређења.

Територија Војводине је обзиром на положај, традицију гајења, еколошке услове, повољнија за гајење белих, него сорти обојене покожице. Отуда у виноградарским рејонима и подрејонима Војводине доминирају беле винске сорте. Доминирају сорте за квалитетна и врхунска бела вина: ризлинг италијански, ризлинг рајнски, шардоне, совињон, траминац, мускат отонел, силванац зелени. Присутне су и нове беле винске сорте, попут жупљанке, неопланте, сирмијума. Од сорти за обична бела вина највише има ружице црвене (динке), сланкаменке и друге. Сорте за обојена вина су заступљене у много мањој мери и то у појединим локалитетима. Заступљене су сорте мерло, каберне

совињон, гаме црни, кадарка, франковка. Присутне су и неке нове сорте за обојена вина попут пробуса, руменке и друге.

Вина Војводине су западњачког типа, углавном са мање алкохола, мање екстракта, више укупних киселина, зеленожуте и жутозелене боје, врло питка, хармонична. Посебно се квалитетом истичу вина траминца, мускат отонела, силванца, затим вина типа ризлинга и шардонеа (Жунић, 2003).

Према Иванишевић и сарадницима (2015), у Војводини је дефинисано седам виноградарских рејона:

- **Суботички рејон**, који обухвата Палићко, Хоргошко и Риђичко виногорје.
- **Банатски рејон** је подељен на два подрејона: Севернобанатски подрејон, у ком се налази Банатско-потиско виногорје и Јужнобанатски подрејон са три виногорја: Вршачко, Белоцркванско и виногорје Делиблатске пешчаре.
- **Сремски рејон** обухвата Фрушкогорско виногорје. По својим агроеколошким условима ово је једно од најквалитетнијих виноградарских подручја у Србији.
- **Потиски рејон**, у оквиру ког се налазе Севернопотиско, Средњепотиско и Јужнопотиско виногорје.
- **Бачки рејон**, у оквиру кога се налазе три виноградарске оазе: Темерин, Бачки Моноштор и Каравуково.
- **Рејон Телечка**, који обухвата Западнотелечко, Централнотелечко и Источнотелечко виногорје.

Слика 2. Виноградарски рејони Војводине

Извор: Виноградарски атлас Србије
(Иванишевић и сар., 2015)

4.4. ПРОИЗВОДЊА ГРОЖЋА И ВИНА У БАЧКОЈ

Велики број старих грбова насеља, нарочито на Телечкој висоравни, на једном свом делу имали су чокоте винове лозе, грожђа и винских подрума, што недвосмислено указује на чињеницу да се лесно земљиште показало више него подобно за производњу грожђа и вина, што је препознала и Царица Марија Терезија. По њеној наредби, атари будућих насеља у Бачкој подељени су на кућне плацеве и винограде, ратарска поља и пашњаке, а Указом 1785. сваком досељенику из Немачке и Аустрије додељен је виноград, били су ослобођени плаћања пореза, а била им је омогућена временска слобода точења вина.

Слика 3. Грб Црвенке

Извор: www.crvenka.rs

Данас, врло мали број пољопривредника одлучио је да површине под ратарским културама замени виновом лозом, те обнови винску традицију у овим крајевима. Како је већ наведено, према рејонизацији, регион Бачка обухвата три виноградарска рејона и то: **Потиски рејон** (у оквиру ког се налазе Севернопотиско, Средњепотиско и Јужнопотиско виногорје), **Бачки рејон** (у оквиру кога се налазе три виноградарске оазе: Темерин, Бачки Моноштор и Каравуково) и **рејон Телечка висораван** (који обухвата Западнотелечко, Централнотелечко и Источнотелечко виногорје), којима се не посвећује много пажње, а који са свим својим потенцијалима за узгој винове лозе, могу постати значајна станица на мапи Винских путева Србије.

4.4.1. Производња грозђа и вина у виноградарском рејону Телечка висораван

Рејон Телечка лоциран је у срцу самом Бачке и простире се од $45^{\circ}57'$ географске ширине на северу, до $45^{\circ}33'$ географске ширине на југу. Налази се у низијском, равничарском појасу, где преовлађују панонско-понтска шумостепска подручја. Западни део рејона простире се дуж Телечке косе, која се издиже у односу на равничарски западни део терена. Источни део је равничарски, са врло благим теренима у појединим деловима, и налази се у сливу реке Криваје, најдуже реке која у целости тече кроз Војводину.

На свим овим теренима доминирају ратарске културе, док је део рејона, који се простире

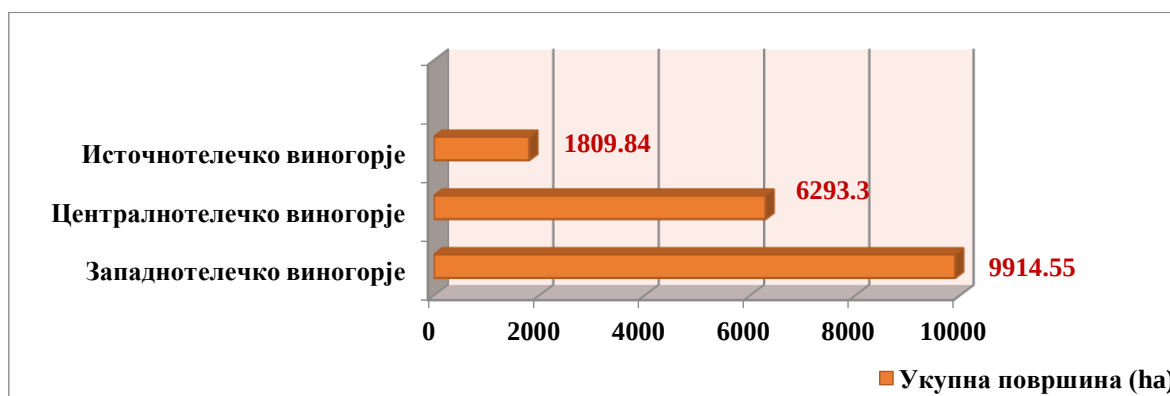
на надморским висинама од 80 m до 110 m, покривен виноградима. Преовладајући типови земљишта овог рејона су ченозем, хумофлуviso и семиглеј, а у мањој мери су заступљени еуглеј, као и други типови земљишта.

Слика 4. Виногорја рејона Телечка

Извор: Виноградарски атлас Србије
(Иванишевић и сар. 2015).

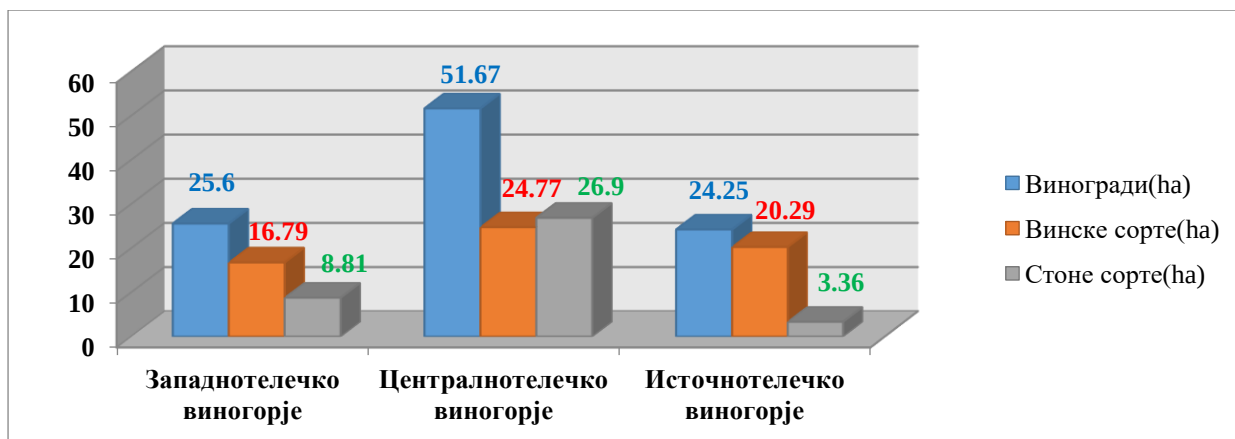
У оквиру рејона налазе се три виногорја: **Западнотелечко** (Телечка коса); **Централнотелечко** (Бачка Топола) и **Источнотелечко** (Мали Иђош). Рејон Телечка обухвата 18.019,43 ha, који се протежу дуж територије општина Сомбор, Бачка Топола, Мали Иђош, Кула, Врбас и Србобран. У укупном уделу доминира Западнотелечко

виногорје. На основу пописа пољопривреде из 2012. године у овом рејону налази се 115,23 ха винограда (око 98,62 ха родних винограда, односно 85,59%), од чега су стоне сорте заступљене на 34,77% , а винске сорте на 65,23% површина под виноградима. Свега 334 газдинства поседује винограде, што чини 2% од укупног броја пољопривредних газдинстава овог рејона. Највећи број виноградара је у општини Мали Иђош, иако највећу површину под виноградима има општина Бачка Топола.

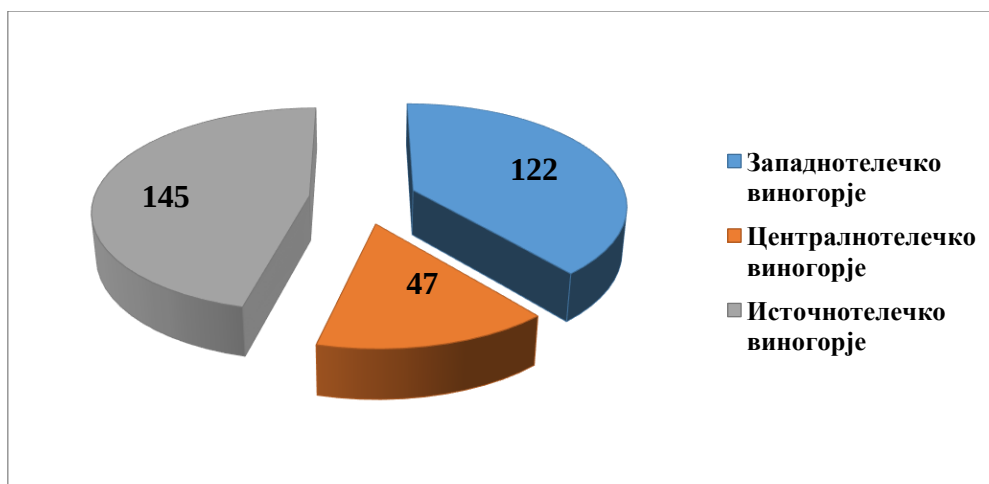
Графикон 4. Површина у (ха) по статистичким јединицама виноградарског рејона Телечка висораван 2016. године

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 5. Површина под виноградима у (ха) по статистичким јединицама виноградарског рејона Телечка висораван 2016. године

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 6. Број газдинстава са виноградима по статистичким јединицама виноградарског рејона Телечка висораван у 2016. години

Извор: Републички завод за статистику

У овом рејону вино се углавном производи за породичне потребе произвођача вина, а комерцијалних винарија, које своје производе пласирају на тржиште има неколико. Вина су претежно бела, окарактерисана вишим садржајем киселина, хармоничношћу и свежином. У рејону Телечка, у старом систему географског порекла налази се само Винарија Милисављевић ДОО Кула, који су се определили за производњу и прераду четири сорте црвеног грожђа: гаме, цвајгелт, пино ноар и мерло, и исто толико сорти белог грожђа: траминац, жути мускат, совињон бланк и шардоне. Интересантно је напоменути да се сорта грожђа цвајгелт, посматрајући читаву винородну Србију, узагаја једино у овом винограду, те чини ову винарију специфичном и препознатљивом.³

Што се тиче самог асортимана производа, производи се шест врста вина: „Телечка-Merlot“(црвено), „Телечка Zweigelt“(црвено), „Телечка PinotNoir“(црвено), „Мистерија 5-Chardonnay“(бело), као и две купаже „Мистерија 5- Cuve “ (црвено вино, у чији састав улазе мерло, пино ноар, цвајгелт и гаме) и „Телечка-Žuzot“ (бело вино кога чине совињон блан, жути мускат и траминац). Оно што ову винарију чини препознатљивом и јединственом јесте управо *„вино боје зрелих вишања у наранџастој боји залазећег Сунца,“* од сорте грожђа Zweigelt, које на читавој територији винородне Србије, једино

³Разлог томе јесте што је творац ове сорте, хер Цвајгелт био фашиста у Другом светском рату, те је маршал Тито, иако се код њега на столу морала налазити бутелјка овог вина, јер га је обожавао, забранио узгој ове врсте грожђа код нас (са овом чињеницом нас је упознао домаћин Стева, приликом интервјуа).

ова породица узгаја и прерађује.⁴ Винарија Милисављевић свој пласман проналази првенствено на домаћем тржишту, продајом директно на газдинству, путем ресторана и винотека, а део произведеног вина пласира у Немачку, староседеоцима који су некада насељавали ово подручје (www.vinarijamilisavljevic.com).

Слика 5. Винарија Милисављевић

Извор: www.vinarijamilisavljevic.com

Осим винарије у Липару, у овом рејону истиче се још и винарија Бриндза, која се налази поред Бачке Тополе на породичном имању, док су 11 ha винограда лоцирани на 15 km од подрума, на Телечкој висоравни, између насеља Криваја и Горња Рогатица. Породица, са малим тимом стручњака тежи томе да се посебни потенцијали сорте и бербе на најприроднији и најчистији могући начин осећају и у њиховим винима. Капацитет подрума је 70.000 l годишње, са тенденцијом раста. У оквиру винарије производи се пет врста вина, и то од белих: Рајнски ризлинг, Шардоне, Совињон бланк и Траминац,

Слика 6. Винарија Бриндза

Извор: www.vinarijabrindza.com

црвено вино „264 Винарија Бриндза“ и „Rose Chick“. Породица поседује свој ресторан Carpiolo путем кога, највећим делом и пласира своја вина. Свој пласман, такође, проналази и на домаћем тржишту, као и на тржишту Мађарске (www.vinarijabrindza.com).

⁴ Како је Zweigelt, опевао Ђока Балашевић

4.4.2. Производња грожђа и вина у Потиском рејону

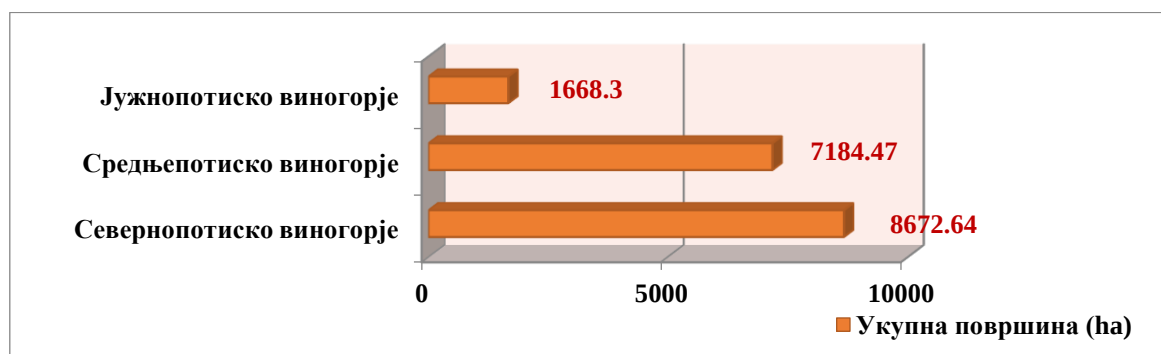
Потиски рејон обухвата виноградарске терене источне Бачке и западног Баната, у близини реке Тисе, и простире се на северу од Кањиже до ушћа реке Тисе у Дунав, заузимајући површину од 17.525,41 ha. Рејон се протеже дуж реке Тисе, која има значајан утицај на микро климу рејона и квалитет произведеног грожђа. Овај рејон обухвата три виногорја: Севернопотиско, Средњепотиско и Јужнопотиско.

Слика 7. Виногорја Потиског рејона

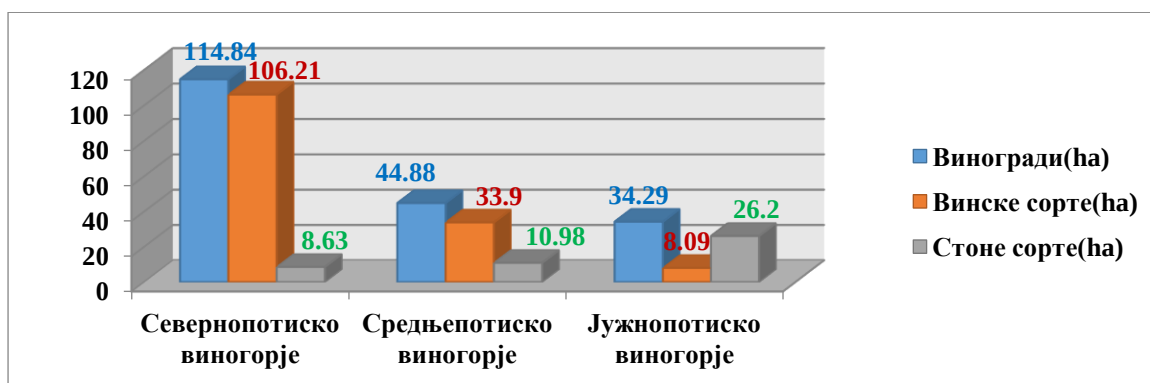
Извор: Виноградарски атлас Србије
(Иванишевић и сар. 2015).

На основу Пописа 2012.године, у Потиском рејону налази се 263,3 ha винограда (око 252,96 ha родних винограда) од чега су стоне сорте заступљене на 26,32 %, а винске на 73,68 % површина под виноградима. Преовладајући типови овог земљишта су чернозем и флувисол, а у мањој мери су заступљени и хумофлувисол и семиглеј, као и остали тиови земљишта. У овом рејону, 437 газдинства поседује винограде, што чини 1,70% од укупног броја пољопривредних газдинстава овог рејона. Потиски рејон укључује делове територија општина Кањижа, Нови Кнежевац, Сента, Чока, Ада, Бечеј, Нови Бечеј, Жабал, Зрењанин и Тител.

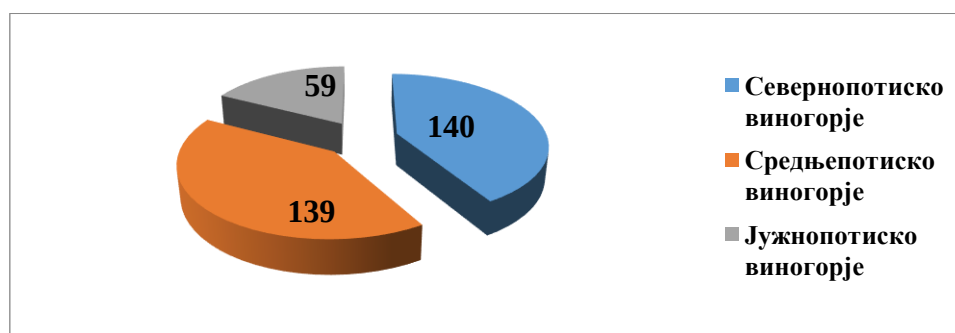
Графикон 7. Површина у (ha) по статистичким јединицама Потиског рејона 2016. године

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 8. Површина под виноградама у (ха) по статистичким Потиског рејона 2016. године

Извор:Републички завод за статистику

Графикон 9. Број газдинстава са виноградама по статистичким јединицама Потиског рејона 2016. године

Извор:Републички завод за статистику

Рејон се простире у низијском (равничарском) појасу где су заступљене претежно влажне и поплавне шуме храста лужњака, јасена, јове, врбе, тополе и друго, као и панонско-понтска, шумско-степска подручја. У рејону су заступљене углавном ратарске културе, а река Тиса, са својим рукавцима, као и канал Дунав–Тиса–Дунав такође чине пејзажне карактеристике овог рејона.

Вина из овог рејона углавном се везују за Чоку и Бисерно острво, а комерцијалном производњом вина бави се мање од десет винарија. Специфичан карактер вина дугују микроклиматским условима које ствара река Тиса. У старом систему географског порекла је винарија „Вино продукт Чока” (Чока Плус) ДОО, Суботица са производним погоном у Чоки.

Винарија Чока своју производњу обавља на 93 ha винограда и годишње производи око 5,5 милиона литара белог, црвеног, розе и газираног вина. У циљу обезбеђивања континуитета, квалитетне и сигурне сировинске базе, винарија је 2007. године постала власник “Винарије Охрид” у Македонији, чија је куповина стратешки потез и резултат сталне тежње да се потрошачима обезбеди врхунски квалитет вина, који поред потиског, нуди и охридско виногорје, због специфичне топографије и климатских услова, јер се виногради налазе на 625 m надморске висине.

Слика 8. Винарија Чока Плус

Извор: www.vinarijacoka.rs

Од белих вина, тржишту су позната Lederer Chardonnay, Lederer Sauvignon Blanc, Lederer Muskat otonel. Од црвених Lederer Merlot и Lederer Cabernet Sauvignon. Све предходно наведено јесу вина са географским пореком. Осим тога, производе и различит асортиман вина од увозне сировине, као и мешавине увозне и домаће сировине и то: Chardonnay Vinoproduct, Sauvignon Blanc Vinoproduct, Ждрепчево бело, Грашевина, Пајино бело, Смедеревка, Муштулук бели и Каштел, од белих вина. Од црвених „Merlot Vinoprodukt“ и „Cabernet Sauvignon Vinoprodukt“, Ждрепчева крв, Вранац, Ждребац, Муштулук Црвени. Поред наведених, у понуди је и „Rose Vinoprodukt“ и газирано вино „Lederer“. Вина винарије Чока су веома заступљена и позната домаћем тржишту (www.vinarijacoka.rs).

Виногради Тиска Перла налазе се на локалитету Бисерно острво у општини Нови Бечеј. Своју производњу обављају на 7 ha винограда. Бисерно острво настало је 1858.године, скраћивањем тока Тисе, чиме су створени посебни микроклиматски услови, са специфичним ваздушним, топлотним и воденим струјама. Име је добило по огромним дињама „тиским бисерима“ које су се овде у то време гајиле. Данас се уместо диња

производи грожђе јединствене сорте винове лозе Мускат крокан са мирисом руже. Обзиром на то да су биљке винове лозе са Бисерног острва једине преживеле све болести које су покосиле лозу Мускат крокан у Европи, новобечејско Бисерно острво једино је поднебље на којем је Мускат крокан очуван. У понуди ове винарије налазе се само две врсте белог вина, а то су „Noemi“ (мускат крокан) и „Perla“ (www.tiskaperla.rs).

Слика 9. Бисерно острво

Извор: www.tiskaperla.rs

Винарија Ботић, још једна од регистрованих винарија која припада Потиском рејону, лоцирана у Чуругу, месту на обали реке Тисе. Власник винарије четврта је генерација која се бави воћарством и виноградарством. Први засад подигнут је 1991.године, а данас под винским и стоним сортама поседује више од 2 ха винограда, са којих производи до 10.000 l вина годишње. Сва вина, бело, црвено и розе су купажирана вина од различитих сорти, а производи и полуслатко вино од просушеног грожђа. Регистровано је четири робне марке и то: бела „Rozeta“, црвена „Gavroš“ и „Gavril“ и розе „Čingi Lingi“ (www.zeneivino.com).

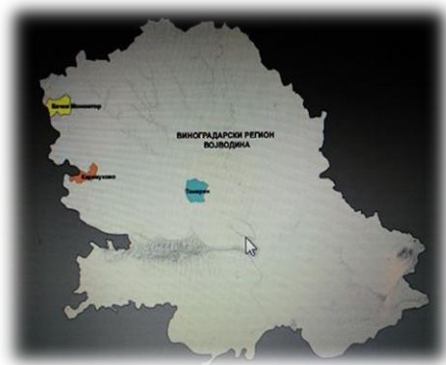

Слике 10. Винарија Ботић

Извор: www.zeneivino.com

4.4.3. Производња грозђа и вина у Бачком рејону

Бачки рејон Бачки рејон се простире у Бачкој и састоји од три оазе: Темерин, Бачки Моноштор и Каравуково. У оквиру рејона се налази свега 22,53 ха винограда од чега је око 18,87 ха родних винограда, односно 83,75%. Стоне сорте су заступљене на 40,11% ха, а винске сорте 59,89% ха површина винограда. Преовладајући тип земљишта овог рејона

је чернозем, а у мањој мери су заступљена и друга земљишта. У Бачком рејону 51 газдинство поседује винограде, што чини свега 2,56% од укупног броја пољопривредних газдинстава овог рејона. Највећи број виноградара налази се у општини Озаци, иако највећу површину под виноградима има општина Темерин.

Слика 11. Виногорја Бачког рејона

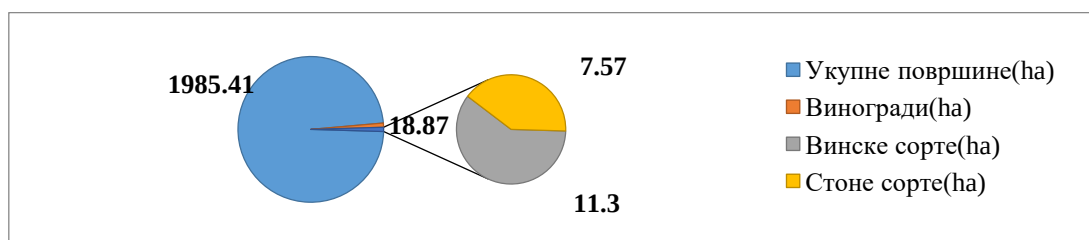
Извор: Виноградарски атлас Србије

(Иванишевић и сар. 2015).

Слика 12. Површине под обрађиваним виноградима по статистичким јединицама Бачког рејона 2016. године

Извор: Виноградарски атлас Србије (Иванишевић и сар., 2015).

Графикон 10. Удео површина под виноградима у (ха) у укупним површинама у Бачком рејону 2016. године

Извор: Републички завод за статистику

Оазе овог рејона налазе се поред мањих канала система Дунав–Тиса–Дунав. Подручје припада степској вегетацији, а како је ово типичан равничарски рејон, заступљене су углавном ратарске културе. Иако је рејон веома мали, у оквиру њега се налази винарија „Виндуло” д.о.о из Темерина, која је у старом систему географског порекла.

Виногради породице Дујмовић налазе се у границама виноградарске оазе Темерин. У бачкој равници, на излазу из Темерина, на салашу где се налази и савремена винарија, породица осим производње вина, развија и вински туризам. Производња вина базирана је искључиво на грожђу из сопствених винограда, који се простиру на 7 ха површине у Јужној Бачкој и Жупанији Делалфелд, Хајош-Бајско виногорје у Мађарској (1 хектар). У виноградима винарије Виндуло су заступљене уникатне сорте као што су бачка, панонија, петра или космополита, а осим тога заступљене су и шардоне, италијански ризлинг, мерло, каберне совињон, каберне фран, шираз. У понуди винарије налазе се разне врсте белог, црвеног и розе вина, као и купаже различитих сорти грожђа. Од белих вина производи се „Panonia“, „Italijanski rizling“, „Mirna Bačka“ (купажа италијанског ризлинга, бачке, космополита и шардонеа) и „Slatka Eva“ (купажа петре, петке и космополита), потом розе вино „RoseAna“, док се од црвених у понуди налазе „Frankovka“ и „Three Star“ (купажа каберне совињона, каберне франа, франковке и мерлоа) (www.vindulo.com).

Слика 13. Винарија Виндуло

Извор: www.vindulo.com

Винарија Драгић из Сомбора још једна је од истакнутијих винарија на територији Бачке. Комплекс винарије и виноград налазе се у Риђици, на старом путу Београд-Будимпешта, који се од давнина назива „Царски друм“. Винарија је смештена у самом срцу винограда, а састоји се од неколико објеката, међусобно повезаних подрумима- винарије, енотеке, винског подрума за дегустацију и видиковца. Читав комплекс простире се преко три катастарске парцеле, на укупно 3,5 ха површине. Производња вина врши се искључиво од грожђа из сопственог винограда. У понуди на тржишту налази се низ различитих врста белог вина и то, „Manzoni Carski drum“, „Chardonnay Carski drum“, „Sauvignon

Слика 14. Винарија Драгић

Извор: www.vinarijadragic.com

blanc Carski drum“, „Italijanski rizling Carski drum“. Потом од црвених, „Cabernet Franc Carski drum“, „Cabernet Sauvignon Carski drum“, „Frankovka Carski drum“, као и „Carski drum Rose“ (www.vinarijadragic.com).

У Бачкој се производњом вина које се ставља на тржиште, према броју произвођача уписаних у Винарски регистар (01.01.2015. године) бави свега седам, претходно наведених произвођача, који су искључиво тржишно оријентисани, док се производњом грожђа бави велики број малих индивидуалних произвођача, који вино производе из љубави, искључиво за сопствене потребе, а чије су произведене количине вина занемарљиве.

Премда је производња, па самим тим и продаја грожђа и вина највећим делом организована код малих произвођача, тржишни токови и продаја одликују у томе што се, још увек, највећи део произведеног грожђа и вина се продаје директно на самом газдинству, али расте продаја по угоститељским објектима, малопродајним објектима, винотекама, које захтевају уједначен квалитет, паковање, а постоје и могућности одложеног плаћања. Потом, сва већа продаја, у већим трговачким ланцима убрзава организовање и специјализацију произвођача, било у форми задруга (удружења) или у организовању производње од стране приватних компанија које снабдевају супермаркете. Затим, мало је уговорене продаје за познатог купца, а и значајан је ниво раста извоза производа и диверзификација дестинација извоза.

Анализирање винарије део својих произведених количина продају у стакленој амбалажи, тачније флашира, док други део продаје у рифузи, директно на газдинству. Основни разлог ниског процента вина које флаширају, јесте непостојање сигурног пласмана свог вина, те вино флаширају по потреби.

Што се тиче продаје готових производа, највеће количине произведеног вина се продају на домаћем тржишту, али се одређена количина пласира и ван граница наше земље, првенствено у Мађарску, Аустрију, Немачку, Босну и Херцеговину, Словенију и Хрватску.

Што се тиче начина продаје вина (продаја на газдинству, преко сопствених продавница ван газдинства, супермаркета, угоститељских објеката и online продаја), највећим уделом, од чак 70% газдинства пласирају вино директним путем, на „кућном прагу“, 20% путем малих и великих трговинских ланаца, до 10% припада online продаји, највећи је удео оних који планирају да повећају своју продају тако што ће маркетиншки агресивније наступити на тржишту, првенствено путем промоције и продаје преко интернета, али и путем других наведених начина. Најмањи део испитаника планира да повећа продају путем трговинских ланаца.

У Бачком региону, произвођачи вина су претежно мушког пола, старости од 55 до 65 година, што је потврда да омладина не жели да настави традицију својих предака, већ масовно одлазе у оближње градске центре, што је заиста лош показатељ развоја ове гране пољоривреде у будућности. Већина произвођача је факултетски образована, а иако немају стечену већ неку врсту образовања у пољопривреди, константно се неформално образују у области виноградарства и винарства, често путују и практикују све видове усавршавања, како би што више унапредили своју производњу, а можда и остварили неки вид сарадње са осталим винарима, како унутар, тако и ван оквира границе наше земље. Међутим, иако су свесни значаја увођења нових технологија и потребе развоја пословања винарије, нису у великој мери спремни да уђу у ризик и да се задуже како би набавили нову опрему, унапредили производњу и слично. Разлози томе јесу разноврсни, првенствено економска ситуација на светском и националном нивоу, различити приоритети улагања, неизвесност будућних дешавања на светком тржишту вина и слично. Углавном, у великом проценту знање је пренесено од претходних генерација у породици, што имплицира на то да постоји традиција у производњи вина која се преноси с колена на колено. С друге стране, код појединих произвођача пресудни фактор је љубав према вину, те су се у производњу упустили из огромне жеље, кроз хоби, тако да образовање у пољоривреди није представљало одлучујући фактор за донету одлуку да се баве овом граном пољопривреде.

Уколико посматрамо годишње количине произведеног вина, изворе прихода, висину прихода, начин пласмана готових производа и слично, газдинстава су претежно мешовитог типа, тј. остварују приходе и од непољопривредних делатности и то најчешће од пружања услуга (агротуризам, вински туризам, ресторатерство и слично), радног односа, пензија. Поред прихода од узгоја винове лозе, већина произвођача такође остварују одређен део прихода и од узгоја ратарских и повртасрких култура, воћа, цвећа, лековитог биља, као и сточарства. Просечна величина поседа анализираних винарија

износи 6,9 ha. Највећи посед је 11 ha, а најмањи 2 ha. Све испитиване винарије праве вино од грозђа из сопствених виноградара, тако да нити сировину, а ни вино не откупљују од других произвођача, како домаћих тако и из иностранства.

Врло битно питање јесте везано за изворе финансирања, тачније да ли су произвођачи до сада остварили неку врсту подстицаја од стране Републике или АП Војводине у вези са производњом и подизањем капацитета (инвестиције, кредити). Одговор је потврдан. Углавном су сви искористили субвенције за подизање самог засада винове лозе, док је за потребе производње до сада кредите пословних банака узимао веома мали проценат испитаника.

4.4.4. Проблеми у пословању породичних винарија у Бачкој

Као и у свакој делатности, постоје одређени проблеми са којима се породичне винарије у региону Бачка суочавају. Ти проблеми су најчешће исти или слични без обзира из ког су виногорја винарије. Један од кључних циљева нашег истраживања било да да анализирамо који су то највећи проблеми који утичу на пословање наших газдинстава, где су се по учесталости понављања исти код скоро свих винарија.

Као први и највећи проблем са којима се суочавају винарије јесте **наплата потраживања**. „Наплата потраживања је један од најважнијих делова дужничко-поверилачких односа...“ (Василски, 2016). Код већине испитаника рок за плаћање робе је до 30 до 60 дана, међутим неретко се дешава да на наплату чекају и до три или четири пута дуже, што је свакако неприхватљиво, јер је у питању мала производња на годишњем нивоу, па велики део финансијских средстава остаје заробљен дуг временски период. Осим тога, јавља се велики број дужника, што даље узрокује мањак финансијских средстава у винаријама и самим тим немогућност даљег регуларног одвијања пословања и развоја винарије. Друштвено-економску стварност у Републици Србији већ годинама, између осталог карактерише: све виша стопа незапосленост, сва нижа стопа запослености, висока стопа инфлације, висок проценат учешћа све сиве економије, велика неликвидност привредних субјеката, незавршена и праћена бројним слабостима приватизација, висок износ спољног дуга, висок ниво корупције, као и висок проценат сиромашног становништва (Стоиљковић, 2014). Овакво стање националне економије у

великој мери утиче на немогућност остваривања редовне наплате код породичних винарија у Бачком региону.

Један од проблема са којима се породичне винарије сусрећу јесте и **висока присутност нелојалне конкуренције** у виду нерегистрованих винарија које остварују несметани пословање у овом региону. Нелојална конкуренција је радња трговца усмерена против другог трговца, односно конкурента, којом се крше кодекси пословног морала и добри пословни обичаји којом се наноси или може нанети штета другом трговцу (конкуренту) (Закон о трговини Републике Србије). У овом региону је то нарочито изражено, у односу на остале, што се јасно види и из испитиваног узорка, где у сва три виногорја постоји свега седам регистрованих винарија. Нерегистроване винарије послују са знатно мањим трошковима од регистрованих, па су самим тим цене готовог производа (вина) знатно ниже, те на тај начин остварују и бољу конкурентност на тржишту од регистрованих, што представља велики проблем, јер се на овај начин подстиче развој сивог тржишта. Високо присуство нелојалне конкуренције и сиво тржиште такође су уско повезани са неповољном економском ситуацијом у земљи.

Други део овог проблема представља **нерегулисан и неконтролисан увоз јефтиног вина из иностранства** (претежно из Македоније), које бројне винарије продају под својом етикетом. Оваква вина оставрују бољу конкурентност на тржишту што ствара проблеме у пласману вина домаћих, регистрованих винарија, које остварују производњу на својим поседима, у складу са Законом и прописима Републике Србије.

Следећи најчешћи проблем је **систем подршке малим произвођачима од стране државе**, који није довољно развијен ни уређен. Основни разлог јесте то што и за велике произвођаче и за мале произвођаче важе исти закони, правила и прописи, које морају да испуне, иако у њиховом пословању постоје значајне разлике. Испитаници сматрају да одређени прописи треба да се раздвоје на основу количине вина које одређена винарија производи на годишњем нивоу, како би се обезбедио рационалнији ниво трошкова везаних за испуњавање тражених услова у производњи (начина производње, прописане опреме у винарству, грађевинског материјала који се користи у винским подрумима и слично). Такође, испитаници сматрају да би АП Војводина и Република Србија требало више да улажу у развој винарства у Војводини и Србији, јер га они препознају (на основу

својих искустава винара из околних држава), као и делатност која може да донесе вишеструку корист како за њих саме, тако и за АП Војводину, али и за целу земљу.

Као још један од кључних проблема, винари издвајају **недостатак сезонске радне снаге**. У виноградарству и винарству постоје радни врхови у процесу производње у којима је потребан велики број сезонских радника. Винари имају проблем да нађу сезонску радну снагу која поседује неопходно знање за осетљивије послове као што је резидба винове лозе и други слични послови, који уколико нису извршени стручно и професионално могу да имају изузетно лоше последице за принос грозђа. Такође, за време бербе посоји велика тражња за сезонском радном снагом у свим винаријама. Како винарије из истог насеља углавном упошљавају исте раднике, у неким данима може да дође до преклапања тражње за радном снагом, што може да услови проблем у организацији бербе. Ови проблеми делимично су решени у последњих неколико година уговарањем посла неколико месеци унапред са сезонским радницима као и организовањем смештаја за сезонску радну снагу која долази из других насеља у Србији.

4.5. SWOT АНАЛИЗА ВИНОГРАДАРСКЕ И ВИНАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ТЕРИТОРИЈИ БАЧКЕ

SWOT анализа јесте алатка која омогућава да се путем анализе најбитнијих информација организују, вреднују и класификују одређене области. Обавља се кроз матрицу коју чине четири елемента Strengths(снаге), Weaknesses(слабости), Opportunities (шансе и могућности) и Threats (претње и опасности). Анализа је састављена из два дела- унутрашње и спољашње анализе. Унутрашњом анализом дефинишу се предности и недостаци области која се анализира, те с тиме одредимо унутрашње факторе, који утичу на будући развој. Спољашњом анализом, кроз анализу окружења са различитих видика изљуштимо прилике, које нам омогућавају прилике за развој, те претње, које потенцијално угрожавају или онемогућавају развој.

У табели 2, приказана је SWOT анализа виноградарске и винарске производње на територији Бачке, којом се истичу снаге које се могу надоградити, слабости које треба имати у виду и ако је могуће, превазићи их, шансе на које се може утицати, те претње које је потребно минимизирати.

Табела 2. Анализа предности, недостатака, шанси и претњи виноградарске и винарске производње на територији Бачке

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
-одлично поднебље за виноградарство, -подстицаји државе кроз субвенције, -широк спектар сорти вина, -квалитет и разноликост вина, -специјализација произвођача по врсти вина, -савремена технологија производње, -квалитетна опрема, -квалитетан производ, -приступачне цене производа, -добра позиција на тржишту, -добри извори финансирања, -традиција у производњи, -супериорни углед на тржишту.	-застарела опрема, техника и технологија производње, -велики број малих произвођача који су слабо технолошки опремљени, -велики број винограда који је још неприхватљивог квалитета, -много површине које су биле под виноградима су искрчене, -скупо, испарцелисано и подељено земљиште, -недовољна међусобна повезаност произвођача, -слаба едукација произвођача, -недостатак квалитетног грожђа на тржишту, -слаб квалитет вина, -неквалитетно паковање и лош дизајн, -грешке у претходном планирању, -превисока цена у односу на конкуренцију и слично.

ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ
-велики потенцијал Србије за развој виноградарства, -повећање засада, -појачан маркетинг домаћег вина, -могућност освајања нових тржишних сегмената, -могућност примене нових технологија, -могућност повећања продаје на постојећем тржишту, -ојачати мале произвођаче, -слаба конкуренција на тржишту, -висока цена конкуренције на тржишту, -повећање извоза на основу квалитета производа, -стварање нових, модификованих производа и слично, -развој сеоског и винског туризма, -тематски путеви, -повећање запошљавања.	-појава нових конкурената са добрим квалитетом и ниском ценом, -пад тражње за производима, -промена у преференцији потрошача, -недостатак појединих ресурса (средстава, кадрова), -нови прописи и стандарди, царинске стопе, јавна супститута на тржишту и слично, -стварање великих залиха вина, -пораст увоза јефтинијих вина истог квалитета у односу на извоз, -проблем наплате потраживања, -вина нису ценовно конкурентна на иностраном тржишту.

Извор: (Влаховић и Самарџија, 2012).

4.6. PESTEL АНАЛИЗА

Елементи који се најчешће везују уз анализу окружења су: политички, економски, друштвени и технолошки елементи, познатији као PEST анализа (Political, Economic, Social, Tehnologycal factors). PEST аланиза представља свеобухватну анализу најзначајнијих елемената околине и ширег окружења. Овај облик се јавља у облику PESTEL анализе, која уз споменуте обухвата и еколошке (Environmental factors) и правне (Legal factors). PESTEL анализу је најбоље комбиновати са SWOT анализом (Пивац и сар.,2009).

Табела 3. Анализа окружења виноградарске и винарске производње на територији Бачке

Политички фактори		Економски фактори	
Погодности	Непогодиности	Погодности	Непогодиности
-Мир у земљи и региону, -Добра политичка сарадња са земљама у окружењу, -Започет процес придруживања ЕУ, -Покрајинске власти заинтересоване за развој овог вида туризма, -Постојање и деловање Туристичке организације Војводине	-Политичка нестабилност, -Честе промене власти и одговорних лица на појединим функцијама у Покрајини и туристичким организацијама, општинама, -Слаба сарадња између приватног и јавног сектора, -Мања улагања у развој туризма у Војводини.	-Пораст економије (већа улагања из иностранства, пораст зарада...), -Стабилност динара, -Веће могућности за запослење (отварају се многа предствништва)	-Велика незапосленост у појединим општинама, -Све мање великих и јаким предузећа, -Мало финансијских средстава се одвија за помоћ виноградарима и винарима.
Социјални фактори		Технолошки фактори	
Погодности	Непогодиности	Погодности	Непогодиности
-Гостољубивост становништва, -Дуга и богата традиција, -Квалитетан и образован кадар из подручја туризма, -Бољи стандард становништва.	-Негативна стопа природног прираштаја, -Изражена пасивност становништва, -Усмереност ка одмору на мору.	-Коришћење нове технологије у производњи, -Увођење информационе технологије, -Улагање у инфраструктуру(путеве, хотеле).	-Слабо коришћење могућности које пружа интернет, -Лоша инфраструктура у срединама где се развија вински туризам.
Еколошки фактори		Правни фактори	
Погодности	Непогодиности	Погодности	Непогодиности
-Постојање свети становништва о заштити животне средине, -Постојање и успешно деловање Еколошког покрета и Покрета горана, -Релативно очувана природа, -Позитивно деловање и сарадња Покрајинског секретеријата за заштиту животне средине и завода за заштиту природе Војводине, -Увођење предмета Заштита животне средине у основне школе.	-Дивље депоније, -Третирање хемијским средствима у пољопривреди. -Велики Бачки канал, црна тачка Европе.	-Могућност отварања предузећа, -Усклађивање стандарда и регулатива ЕУ, -Подстицајне мере за бављење сеоским туризмом(изградња, доградња објеката).	-Непоштовање закона и других правних акта, -Изражена централизација (слаба обавештеност на подручју Војводине).

Извор: (Пивац и сар., 2009).

4.7. ПОСТУПАК ПРОИЗВОДЊЕ ГРОЖЋА И ТЕХНОЛОГИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ВИНА

Како су производни процеси у пољопривреди одликовани одређеним специфичностима, који у великој мери условљавају проблематику трошкова, тако је и виноградарска производња, као високоинтензивна грана пољопривреде, одликована различитим категоријама трошкова, који су неизоставни приликом самог поступка производње, а чији ће обрачун, као и само израчунавање финансијског резултата бити обрађено у виду калкулација. У даљем току рада, исти ће бити груписани као:

- Материјални трошкови;
- Трошкови радне снаге;
- Нематеријални трошкови;
- Трошкови основних средстава;
- Општи трошкови газдинства.

Када је реч о самој технологији производње вина, не постоје значајне разлике у трошковима у зависности од врсте вина које се производи, било да се ради о белом, црвеном или ружичастом вину. У зависности од квалитета винске сорте, као и од тога каква квалитет добијеног вина желимо да постигнемо, сматра се да се од 100 kg грозђа, просечно добије од 50 до 70 l вина.

Технолошки процес производње вина сачињен је од наредних операција: *муљање грозђа, цеђење и пресовање кљука* (обухвата одвајање петелковине и добијање фракције шире, уколико се ради о производњи белих вина, док се при производњи обојених вина за даљи процес производње користи кљук са целокупним својим садржајем), *алкохолна ферментација, потом претакање, бистрење и филтрација и на самом крају, пуњење у одговарајућу амбалажу* (Аврамов и Жинић, 2001). Евидентно је да сам технолошки поступак производње вина изискује одређене трошкове, који су претежно везани за ангажовање човека, те ће приликом испитивања производње вина на нашем индивидуалном газдинству ти трошкови бити изражени у виду дневница.

4.8. ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ

Инвестиције су неопходан услов остварење прогреса и реализације сталног настојања човека да овлада природним силама и искористи их за што ефикасније задовољење својих потреба (Вукадиновић и Јовић, 2012). Без инвестиција нема технолошког прогреса, односно напретка у целини. Развој предузећа, као и остварење развојних циљева незамислив је без инвестиција, а свака развојна политика, одређена развојним циљевима, нема никакву сврху ако се не оствари. Према томе, као фундаментални проблем развоја представља управо реализација инвестиција, чиме се постиже и реализација развојних циљева.

Инвестициона активност назаобилазни је елемент процеса репродукције, као и основни предуслов обављања неке материјалне производње на неки дужи временски период. Економска категорија инвестиција може се дефинисати на различите начине, а највише је прихваћена она, у којој се под појмом инвестиција, у најширем смислу те речи, сматра свако улагање у основна средства, са сврхом обављања одређене привредне делатности, односно добијања нових производа. Етимолошки корен речи инвестиција је у латинској речи “investitio”, што значи улагање капитала у неки уносан посао или предузеће. Инвестиције представљају онај део друштвеног производа који се у процесу његове коначне расподеле и употребе није потрошио, него је употребљен у замену дотрајалих и истрошених капацитета, али и за изградњу нових (Бараћ и Стакић, 2008). Према томе, инвестиција представља улагање у средства, пре свега финансијских средстава у неко основно средство, које ће користити у вишегодишњем периоду.

Под појмом инвестиција у пољопривреди, подразумевају се сва финансијска издавања, како за основна средства, тако и за обртна средства и рад, која се врше са заједничким циљем, да би се дуже време остварила нека нова пољопривредна производња, да би се остварило повећање и побољшање досадашње производње или пак смањили трошкови производње, па на тај начин дошло до повећања дохотка. Инвестиције, дакле, подразумевају садашња улагања која се врше у реална производна добра, ради добијања одређених ефеката у будућности и на тај начин укупног повећања вредности предузећа (Вукадиновић и Јовић, 2012).

Инвестициона одлука није ни мало једноставан чин, а уколико посматрамо пољопривредну производњу, уважавајући све њене специфичности, као и тржишта пољопривредних производа, евидентно је ризик увек присутан, а да ће већина пољопривредника избегавати ризична улагања. Често се дешава да потребна количина новца за инвестиције премашује остварену вредност саме производње. Такође, како је

профит често мањи, рок повраћаја уложених средстава у производњу знатно дужи, а количина рада коју треба уложити знатно већа, од осталих грана привреде, људи су дестимулисани да се упусте у инвестирање у било који вид пољопривредне производње.

Премда је породично газдинство, у исто време је и место становања и место обављања предузетничке активности, а пољопривредник у исто време и власник, и менаџер, и радник на сопственом газдинству, све то у многоме утиче на избор и процену инвестиција у пољопривреди. Практично, то значи да у фокусу, при одабиру критеријума за оцену инвестиције, није само максимизација профита, већ се инвестиције у пољопривреди често спроводе ради побољшања друштвеног статуса, а пре свега ради побољшања услова рада на газдинству или пак могу бити остварење давног сна, што је нарочито изражено у виноградарској, односно винарској производњи.

Међутим, уколико се пак одреде за пољопривреду, неходно донети праву инвестициону одлуку, како би избегли улагања у непрофитабилну производњу. Један од основних предуслова финансијске изводљивости јесте правовремено располагање средствима за финансирање инвестиције. Предузетник у пољопривреди може финансирати инвестицију властитим новцем или новцем који позајмљује од банака, државних фондова за развој и обнову пољопривреде, локалних (општинских) фондова за пољопривреду или других финансијских институција. При финансирању инвестиције највише пажње треба осветити: цени уложеног капитала (висине каматне стопе), временским интервалима доспевања кредитних обавеза, висини финансијских средстава за покретање и нормално одвијање инвестиције, временски дугом периоду отплате кредита, броју анuitета, дужини грејс периода. Важан мотив за инвестирање јесте остваривање добити, односно дохотка, која је по критеријумима инвеститора прихватљив.

Најчешћи разлози инвестирања у пољопривреду су: улагања у нову производњу која је доходовно занимљива, а која до времена улагања није постојала на газдинству. Потом, одржавање постојећег нивоа производње (адаптација дотрајалих објеката, замена постојеће опреме), повећање постојећег нивоа производње (набавка модерније опреме и механизације, куповина земљишта, основног стада и вишегодишњих засада, изградња нових објеката). Затим, постизање веће економичности и рентабилности производње (модернизацијом технике и технологије), побољшање квалитета производа (како би постигли лакши пласман на тржиште), побољшање услова живота и рада на газдинству, као и формирање новог пољопривредног газдинства (Микшић и сар., 2001).

4.8.1. Инвестиције у виноградарству

Велике инвестиције су уједно и комплексне инвестиције, јер за њихово остварење треба набавити неколико врста основних средстава (у случају ове гране пољопривреде, подизања хектара винограда и винског подрума подразумева куповину земљишта на ком ће се виноград подизати, набавку одређеног материјала, набавку опреме која ће се уградити и слично). Реализација пољоприврених инвестиција углавном представља скуп и дуготрајан процес, а повећања користи се углавном испољавају након низа година, што зависи од врсте и величине инвестиције. Због тога је економску оцену оправданости инвестиције потребно извршити пре саме инвестиције.

Заснивање засада винове лозе представља сложену проблематику, јер обухвата различита питања, која се решавају при доношењу одлуке о заснивању засада, за време заснивања, па све до момента ступања засада у плодоношење. Виногради су скупи објекти, а учињене грешке при њиховом подизању исправљају се уз велике материјалне трошкове. Приликом подизања винограда важно је правилно одабрати узгојни облик и сортимент, а потом добро припремити земљиште, обавити мелиоративно ђубрење, користити квалитетан садни материјал, пројектовати савремену технологију производње у периоду подизања и експлоатације винограда. Успешним решавањем бројних питања при заснивању винограда могу се очекивати високи приноси и стабилна производња грозђа, као и дужи период плодоношења засада.

Од кључног је значаја уважити бројне специфичности винове лозе, које се огледају у: повољности еколошких услова према захтевима винове лозе на подручју на којем жели да се подигне засад, потом обезбеђењу првокласног садног материјала (у погледу предвиђене подлоге и сорте, а у зависности од услова конкретног подручја), начину усклађивања технологије и технике заснивања, као и редовне производње грозђа, затим, организацији рада при заснивању и редовној производњи грозђа, начину постављања одговарајућег система наслона и изградњи потребних пратећих објеката, као и што реалнијој процени потребних финансијских средстава са динамиком улагања у појединим фазама.

Према Милић и сарадницима (2013), потребно је истаћи, да је у виноградарској производњи заступљен велики број биљака по јединици површине, па се систем наслона мора решити пре саме садње, благовремено се морају комплетирати сви пробни пратећи објекти и потребно је обезбедити значајна средства по јединици капацитета. У садашњим условима винограде треба подизати на већим комплексима земљишта, који омогућавају примену савремене механизације при подизању и редовној производњи грозђа, тако да

виноградарска производња све више поприма карактер индустријске производње. Међутим, нова технологија у виноградарству још увек није у потпуности усвојена, нити примењена, што је условило и одређене недостатке у овој производњи.

Укупно инвестиционо улагање у виноградарству представља суму свих улагања у подизање хектара винограда и изградњу винског подрума, учињених током њихове изградње, све до пуштања у погон као основног средстава. Висина самих улагања зависи од низа фактора: стања терена, типа објекта, дужине инвестиционог периода, динамике и расподеле улагања по годинама, и слично. Приликом извршења задатка, ангажују се различита основна и обртна средства. Уколико посматрамо породично газдинство које се бави како производњом грозђа, тако и његовом прерадом у вино, евидентно је да доминирају основна средства, у чијој структури примат имају вишегодишњи засади, различите машине, грађевински објекти и разна опрема са калкулативним отписом. Инвестициона улагања одговарају набавним вредностима основних средстава. Из наредних табела, јасно се види да укупна инвестициона улагања у 1 ha винограда износе **1.917.500,00 дин**, док је за изградњу и опремање винског подрума (уколико узмемо у обзир да већина газдинстава располаже са просечно од 3 до 5 ha винограда), неопходно издвојити **7.000.000,00 дин**.

Табела 4. Укупне инвестиције у подизање хектара винограда посматране кроз три године

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Године			Укупно	Цене (у дин.)	Износ (у дин.)
			I	II	III			
1	Куповина земљишта	ha	1			1	450.000,00	450.000,00
2	Припрема земљишта							
2.1.	Стајањак	kg	15.000			15.000	3,5	52.500,00
2.2.	Дубоко орање	ha	1			1	25.000,00	25.000,00
2.3.	Изравнавање	ha	1			1	5.000,00	5.000,00
3	Планирање и мерења	ha	1			1	10.000,00	10.000,00
4	Саднице-Калемови	kom	5.000			5.000	70,00	350.000,00
5	Садња	ha	1			1	25.000,00	25.000,00
6	Редовно одржавање I год.							
6.1.	Окопавање	ha	1			1	20.000,00	20.000,00

6.2.	Међуредно култивирање	ha	1			1	20.000,00	20.000,00
6.3.	Заштита	ha	1			1	15.000,00	15.000,00
7	Постављање стубова и жица							
7.1.	Стубови	kom		500		500	600,00	300.000,00
7.2.	Жица	kg		1.000		1.000	150,00	150.000,00
7.3.	Наслони	kom		5.000		5.000	50,00	250.000,00
8	Редовно одржавање II . год							
8.1.	Заштита	ha		1		1	50.000,00	50.000,00
8.2.	Ђубрење	kg		300		300	50,00	15.000,00
9	Резидба и редовно одржавање III год.							
9.1.	Резидба	ha			1	1	30.000,00	30.000,00
9.2.	Формирање	ha			1	1	5.000,00	5.000,00
9.3.	Копање 3x	ha			1	1	25.000,00	25.000,00
9.4.	Везивање	ha			1	1	5.000,00	5.000,00
9.5.	Заштита	ha			1	1	90.000,00	90.000,00
9.6.	Међуредно култивирање	ha			1	1	25.000,00	25.000,00
	Укупно							1.917.500,00

Табела 5. Укупне инвестиције у изградњу винског подрума винарије Милисављевић из рејона Телечка висораван

Ред.бр.	Назив	Јединица мере	Количина	Цена (у дин)	Укупно (у дин)
1	Грађевински објекат	m ²	400	43.000,00	17.200.000,00
2	Муљач	kom	1	130.000,00	130.000,00
3	Преса	kom	1	350.000,00	350.000,00
4	Судови за врење	kom	7	40.000,00	280.000,00
5	Прохромски танкови за чување вина 750L	kom	20	90.000,00	1.800.000,00

6	Пластичне каце за претакање	kom	10	3.000,00	30.000,00
7	Пумпе за претакање	kom	4	18.000,00	72.000,00
8	Филтер са пунилицом	kom	1	250.000,00	250.000,00
9	Затварачица за плутене чепове	kom	1	7.000,00	7.000,00
10	Barrique бурад	kom	90	25.000,00	2.250.000,00
					22.369.000,00

Табела 6. Укупне инвестиције у изградњу винског подрума винарије Тиска Перла из Потиског рејона

Ред.бр.	Назив	Јединица мере	Количина	Цена (у дин)	Укупно (у дин)
1	Грађевински објекат	m ²	300	40.000,00	12.000.000,00
2	Муљач	kom	1	160.000,00	160.000,00
3	Преса	kom	1	350.000,00	350.000,00
4	Судови за врење	kom	5	40.000,00	200.000,00
5	Прохромски танкови за чување вина 750L	kom	15	110.000,00	1.650.000,00
6	Пластичне каце за претакање	kom	15	3.500,00	52.500,00
7	Пумпе за претакање	kom	2	12.500,00	25.000,00
8	Филтер са пунилицом	kom	1	200.000,00	200.000,00
9	Затварачица за плутене чепове	kom	1	15.000,00	15.000,00
10	Barrique бурад	kom	70	23.000,00	1.610.000,00
					16.262.500,00

Табела 7. Укупне инвестиције у изградњу винског подрума винарије Виндуло из Бачког рејона

Ред.бр.	Назив	Јединица мере	Количина	Цена (у дин)	Укупно (у дин)
1	Грађевински објекат	m ²	250	45.000,00	11.250.000,00
2	Муљач	kom	1	150.000,00	150.000,00
3	Преса	kom	1	330.000,00	330.000,00
4	Судови за врење	kom	5	40.000,00	200.000,00
5	Прохромски танкови за чување вина 750L	kom	15	100.000,00	1.500.000,00
6	Пластичне каце за претакање	kom	10	3.000,00	30.000,00
7	Пумпе за претакање	kom	1	20.000,00	20.000,00
8	Филтер са пунилицом	kom	1	250.000,00	250.000,00
9	Затварачица за плутене чепове	kom	1	10.000,00	10.000,00
10	Barrique бурад	kom	50	25.000,00	1.250.000,00
					14.990.000,00

Како основна средства трају више година, временом, она се постепено технички и економски троше, тачније, своју вредност преносе на производе, што се у структури трошкова производње изражава као **амортизација**. Инвестициона улагања одговарају набавним вредностима основних средстава. Укупна инвестициона улагања у 1 ha винограда **1.917.500,00 динара**, док инвестиције у изградњу и опремање винског подрума износе просечно **22.369.000,00 динара**, за винарију Милисављевић, **16.262.500,00 динара** за винарију Тиска Перла, односно **14.990.000,00** за винарију Виндуло. У наредним калкулацијама производње грозђа, свака година је оптерећена одређеним износом амортизације коју смо добили на основу просечног века трајања засада винограда (40. година). Уколико се ради о калкулацијама производње вина, свака година производње је оптерећена одређеним износом амортизације, где смо основна средства везана за подрум поделили у одређене хомогене групе и сваку групу оптеретили одређеном стопом амортизације. Код грађевинског објекта стопу амортизације смо добили на бази просечног века трајања (50. година), другу групу чини опрема за муљање и цеђење (стопа 12,5%), трећу групу чинили би уређаји као што су пумпе за претакање, филтери са пунилицом и

затварачица за плутене чепове (стопа 9%), четврту судови за врење, претакање и чување вина (12,5%).

У даљем току рада извршићемо оцену економских ефеката у производњи вина од грозђа на индивидуалним мањим газдинствима, посматрано за економску 2014., 2015. и 2016. годину. За истраживање смо изабрали по једну винарију из сваког наведеног виноградарског рејона, а које су сличне, како по броју хектара на којима узгајају грозђе, намењено за производњу вина одличног квалитета, тако и по самој технологији производње, првествено белих врста вина. Осим тога, сваку винарију карактерише производња специјалних сорти грозђа, које је у читавом региону могуће пронаћи само у оквиру винограда истих, а које их чине аутентичним и препознатљивим, како на домаћем, тако и на иностраном тржишту.

Истраживања економских параметара, за претходно наведени производ, базирани су на одређивању укупних трошкова производње, вредности производње, финансијског резултата (добитка или губитка) и показатеља ефикасности производње. Обрачун наведених економских категорија обрађен је у виду калкулација производње, сведених на јединицу површине (хектар).

4.10.ОСТВАРЕНИ ОБИМ ПРОИЗВОДЊЕ НА ИСПИТИВАНИМ ГАЗДИНСТВИМА

Како смо већ напоменули, принос по јединици површине значајан је показатељ сваке производње, јер од његове висине, у крајњем случају, зависи и остварени финансијски резултат, тако да је циљ сваког произвођача постизање што већег приноса по јединици површине.

У виноградарској производњи, висина оствареног приноса, пре свега зависи од усклађености следећих фактора: природних услова, изабране подлоге, узгојног облика, сортимента, примењене агротехнике, што значи да кретање висине приноса, садржаја шећера и киселина у шири, у многостручно и првенствено зависи од године у којој се одвијала производња, а у мањој мери од испитиване варијанте обраде.

Приликом анализе остварених приноса, поред чинилаца који су утицали на њихову висину, неопходно је сагледати и кретање висине остварених приноса по годинама. У посматраном периоду, сва испитивана газдинства су остварила врло високе и задовољавајуће приносе. За период од 2014 до 2016. године, просечан остварени принос за винарију Милисављевић износи **9.166,67 kg/ha**, за газдинство Тиску перлу **8.166,67 kg/ha**, док је газдинство Виндуло остварило просечан принос од **7.166,67 kg/ha**. Према подацима у табели, јасно се види да се принос грозђа у посматраном периоду, у оквиру све три винарије, кретао узлазном путањом, што је последица примене нових технологија, знања, као и све повољнијих природних услова производње.

Табела 8. Остварени принос грозђа на газдинству Милисављевић, у рејону Телечка висораван, у периоду од 2014-2016. године

Година	Површина (ha)	Принос (kg/ha)	Укупна производња (kg)
2014	10	8.000	80.000
2015	10	9.500	95.000
2016	10	10.000	100.000
Просек	10	9.166,67	91.666,67

Табела 9. Остварени принос грозђа на газдинству Тиска перла, у Потиском рејону, у периоду од 2014–2016. године

Година	Површина (ha)	Принос (kg/ha)	Укупна производња (kg)
2014	7	7.000	49.000
2015	7	8.500	59.500
2016	7	9.000	63.000
Просек	7	8.166,67	57.166.67

Табела 10. Остварени принос грозђа на газдинству Виднуло, у Бачком рејону, у периоду од 2014–2016. године

Година	Површина (ha)	Принос (kg/ha)	Укупна производња (kg)
2014	7	6.500	45.500
2015	7	7.000	49.000
2016	7	8.000	56.000
Просек	7	7.166,67	50.166,67

4.11. ОСТВАРЕНА ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ

Како је претходно наведено, под појмом вредности производње подразумева се тржишна вредност добијених производа, односно извршених услуга у току једне године. Укупна вредност производње може бити као вредност укупне производње, или као вредност финалне производње.

Вредност производње грозђа обрачуната је као производ висине приноса по јединици површине и продајне цене по јединици производа. Пропорционална је, како висини приноса, тако и продајној цени, што практично значи да се са њиховим повећањем, може очекивати и повећање вредности производње, и обрнуто.

Табела 11 . Остварена вредност производње грожђа, на газдинству Милисављевић, у рејону Телечка висораван, у периоду од 2014–2016. године

Година	Принос (kg/ha)	Просечне откупне цене грожђа (din/kg)	Вредност производње (din/ha)
2014	8.000	79,88	639.040,00
2015	9.500	70,57	670.415,00
2016	10.000	63,06	630.600,00
Просек	9.166,67	71,17	646.685,00

У посматраном периоду од 2014-2016. године, при просечном приносу од 9.166,67 kg/ha и просечној продајној цени од 71,17 din/kg (Републички завод за статистику), на газдинству Милисављевић, остварена је просечна вредност производње од **646.685,00 din/ha**.

Табела 12. Остварена вредност производње грожђа на газдинству Тиска перла, у Потиском рејону, у периоду од 2014 – 2016. године

Година	Принос (kg/ha)	Просечне откупне цене грожђа (din/kg)	Вредност производње (din/ha)
2014	7.000	79,88	559.160,00
2015	8.500	70,57	599.845,00
2016	9.000	63,06	567.540,00
Просек	8.166,67	71,17	575.515,00

У посматраном периоду од 2014-2016. године, при просечном приносу од 8.166,67 kg/ha и просечној продајној цени од 71,17 din/kg (Републички завод за статистику), на газдинству Тиска перла, остварена је просечна вредност производње од **575.515,00 din/ha**.

Табела 13. Остварена вредност производње грожђа, на газдинству Виндуло, у рејону Бачка, у периоду од 2014 – 2016. године

Година	Принос (kg/ha)	Просечне откупне цене грожђа (din/kg)	Вредност производње (din/ha)
2014	6.500	79,88	519.220,00
2015	7.000	70,57	493.990,00
2016	8.000	63,06	504.480,00
Просек	7.166,67	71,17	505.896,67

У посматраном периоду од 2014-2016. године, при просечном приносу од 7.166,67 kg/ha и просечној продајној цени од 71,17 din/kg (Републички завод за статистику), на газдинству Виндуло остварена је просечна вредност производње од **505.896,67 din/ha**.

4.12. ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ

Трошкови производње представљају новчану вредност средстава за рад, рада и предмета рада утрошених у једној производњи. Пољопривредна производња се одликује високим производним трошковима по јединици капацитета. Високи трошкови рационално утрошени дају позитивне резултате, они расту по јединици површине, али опадају по јединици производа и обезбеђују јефтину производу.

У даљем току рада, у виду калкулација производње, биће приказани трошкови производње грожђа, као и вина од грожђа за сваку винарију понаособ.

4.12.1. Трошкови производње грожђа за винарију Милисављевић из рејона Телечка висораван, у периоду од 2014 до 2016. године

Табела 14. Калкулација производње грожђа за 2014. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			639.040,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	8.000	79,88	639.040,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			333.437,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			143.000,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	40,00	10.000,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			113.000,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	450,00	1.125,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.000,00	2.000,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			109.875,00
	<i>Пепелница: Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	600,00	4.800,00
	<i>Karatane 1х</i>	dl/ha	2,5	1.350,00	3.375,00
	<i>Kumulis 5х</i>	kg/ha	2,00	350,00	3.500,00
	<i>Kabrio top 2х</i>	kg/ha	2,00	8.000,00	32.000,00
	<i>Пламењача: Forum star 2х</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Kabrio top 2х</i>	kg/ha	2,00	7.800,00	31.200,00
	<i>Akrobat 2х</i>	kg/ha	2,5	2.500,00	12.500,00
	<i>Funguran 1х</i>	kg/ha	3,00	1.000,00	3.000,00

	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.500,00	7.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			20.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			65.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 8x	din/ha	1,00		40.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			7.500,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	5.000,00	5.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто лични дохоци	din/ha			60.000,00
2.5.1	Сезонски радници 30 дневница	din/ha			60.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			10.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			305.602,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

На основу дате табеле можемо закључити да је вредност производње грожђа за 2014. годину износила 639.040,00 дин/ха, што је израз високе продајне цене грожђа у висини од 79,88 дин/kg, док су трошкови производње износили 333.437,5 дин/ха, те је у посматраној години газдинство остварило позитиван финансијски резултат, односно добит у износу од **305.602,5 дин/ха**. Да је грожђе профитабилан производ, указује и остварена добит по једници површине. Од укупних трошкова најзначајнији су материјални трошкови 143.000,00 дин/ха, у којима највећи удео имају трошкови заштитних средстава (хербициди, инсектициди и фунгициди) од 113.000,00 дин/ха, затим да је коришћено NPK 8:16:24 ђубриво, чији су трошкови износили 10.000,00 дин/ха, док су остали материјални трошкови учествовали у укупним трошковима у износу од 20.000,00 дин/ха, а трошкови личних доходака у износу од 60.000,00 дин/ха, због велике потребе за радном снагом.

Трошкови производње у пољопривреди обухватају већи број елемената, који у њиховој структури учествују у различитим односима.

Табела 15. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2014. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	143.000,00	42,87
2	Трошкови услуга	65.000,00	19,49
3	Нематеријални трошкови	7.500,00	2,25
4	Бруто лични дохоци	60.000,00	17,99
5	Општи трошкови газдинства	10.000,00	2,99
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	14,37
	УКУПНО	333.437,5	100

На основу података у табели јасно видимо да доминантно учешће у укупним трошковима од 42,87%, заузимају материјални трошкови, који износе 143.000,00 дина/ха. Такође, значајан удео од 19,49% припада трошковима услуга од 65.000,00 дина/ха, које прате трошкови личних доходака сезонских радника од 60.000,00 дина/ха, чије је учешће 17,99%, затим следе трошкови основних средстава од 14,37%, док најмање учешће имају општи трошкови газдинства и нематеријални трошкови од 2,99% и 2,25%.

Табела 16. Калкулација производње грожђа за 2015. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			670.415,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	9.500,00	70,57	670.415,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			298.572,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			103.135,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	45,00	11.250,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			71.885,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	530,00	1.325,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.150,00	2.300,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			68.260,00
	<i>Пепелница : Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	670,00	5.360,00
	<i>Ktistal 2х</i>	dl/ha	4,00	650,00	5.200,00

	<i>Kumulis 6x</i>	kg/ha	2,00	350,00	4.200,00
	<i>Falkon 1x</i>	kg/ha	4,00	650,00	2.600,00
	<i>Пламењача : Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Mikal fles 2x</i>	kg/ha	2,5	3.300,00	16.500,00
	<i>Antrakol 1x</i>		2,00	1.000,00	2.000,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.100,00	3.300,00
	<i>Orvego 2x</i>	kg/ha	8,00	600,00	9.600,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.500,00	7.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			20.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			70.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 9x	din/ha	1,00		45.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			7.500,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	5.000,00	5.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто и лични дохоци	din/ha			60.000,00
2.5.1	Сезонски радници 30 дневница	din/ha			60.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			10.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			371.842,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

Из калкулације јасно се види да је вредност производње у 2015. години износила **670.415,00 дин/ха**, као и да су укупни трошкови производње износили **298.572,5 дин/ха**, где из њихове разлике произилази добит у износу од **371.842,5 дин/ха**. Такође, као и претходне године, у укупним трошковима доминирају трошкови услуга од 70.000,00 дин/ха и трошкови личних доходака сезонских радника од 60.000,00 дин/ха, док највеће учешће и даље имају материјални трошкови производње у износу од 103.135,00 дин/ха, где је коришћено ђубриво NPK 8:16:24 са трошковима од 11.250,00 дин/ха, а од заштитних средстава коришћени су хербициди у износу од 1.325,00 дин/ха, инсектициди од 2.300,00 дин/ха и фунгициди у износу од 68.260,00 дин/ха.

Табела 17. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2015. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	103.135,00	35,61
2	Трошкови услуга	70.000,00	24,17
3	Нематеријални трошкови	7.500,00	2,51
4	Бруто лични дохоци	60.000,00	20,09
5	Општи трошкови газдинства	10.000,00	3,35
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	16,05
	УКУПНО	298.572,5	100

Приликом анализе учешћа појединих трошкова у укупној производњи, утврђено је да и ове, као и претходне године највеће учешће заузимају материјални трошкови производње од 35,61%, затим их следе трошкови услуга у износу од 24,17%. Трошкови личних доходака сезонских радника учествују са 20,09% у укупним трошковима, који се јављају као резултат значајног ангажовања живог људског рада, нарочито приликом резидбе и бербе грожђа. Затим, трошкови основних средстава од 16,05%, након којих следе општи трошкови газдинства и нематеријални трошкови, који учествују са 3,35%, односно 2,51%.

Табела 18. Калкулација производње грожђа за 2016. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			630.600,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	10.000,00	63,06	630.600,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			314.502,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			124.065,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	43,00	10.750,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			93.315,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	550,00	1.375,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.000,00	2.000,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			89.940,00
	<i>Пепелница : Kolis 2x</i>	dl/ha	4,00	630,00	5.040,00
	<i>Ktistal 2x</i>		4,00	600,00	4.800,00
	<i>Kumulis 8x</i>	dl/ha	2,00	350,00	5.600,00
	<i>Falkon 2x</i>	kg/ha	4,00	650,00	5.200,00
	<i>Karatane 1x</i>	kg/ha	2,5	600,00	1.500,00

	<i>Пламењача : Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Mikal fles 2x</i>		2,5	3.300,00	16.500,00
	<i>Antrakol 1x</i>		2,00	1.150,00	2.300,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.200,00	3.600,00
	<i>Orvego 2x</i>	kg/ha	8,00	650,00	10.400,00
	<i>Enervin 2x</i>	kg/ha	2,5	3.000,00	15.000,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.600,00	8.000,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			20.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			65.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 8x	din/ha	1,00		40.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			7.500,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	5.000,00	5.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто и лични дохоци	din/ha			60.000,00
2.5.1	Сезонски радници 30 дневница	din/ha			60.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			10.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			316.097,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

Из калкулације производње грожђа за 2016. годину можемо уочити да је вредност производње износила **630.600,00 дин/ха**, што је израз високог оствареног приноса од 10 t/ha и цене грожђа од 63,06 дин/кг, која је у 2016. години, у односу на претходну, 2015. годину, смањена за 7,51 дин/кг. Укупни трошкови производње су износили **314.502,5 дин/ха**, те је остварена добит од **316.097,5 дин/ха**. Као што је већ претходно наглашено, у виноградарству доминирају материјални трошкови, који су узели највеће учешће у укупним трошковима производње у износу од 124.065,00 дин/ха, у којима предњаче трошкови средстава за заштиту 93.315,00 дин/ха, трошкови NPK 8:16:24 ђубрива од 10.750,00 дин/ха, трошкови личних доходака у износу од 60.000,00 дин/ха, а док су остали материјални трошкови и трошкови основних средстава учествовали са 20.000,00 дин/ха, односно 47.937,5 дин/ха.

Табела 19. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2016. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	124.065,00	39,44
2	Трошкови услуга	65.000,00	20,66
3	Нематеријални трошкови	7.500,00	2,38
4	Бруто лични дохоци	60.000,00	19,07
5	Општи трошкови газдинства	10.000,00	3,18
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	15,24
	УКУПНО	314.502,5	100

Након анализе учешћа појединих трошкова у укупним трошковима, утврђено је да највеће учешће имају материјални трошкови са 39,44%, потом трошкови услуга са 20,66%. Трошкови личних доходака сезонских радника, такође имају високо учешће од 19,07%, а прате их трошкови основних средстава у висини од 15,24%. Најмање учешће узимају општи трошкови газдинства, као и нематеријални трошкови, у висини од 3,18%, односно 2,38%.

4.12.2. Трошкови производње грожђа за винарију Тиска перла из Потиског рејона, у периоду од 2014 до 2016. године

Табела 20. Калкулација производње грожђа за 2014. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			559.160,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	7.000	79,88	559.160,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			306.312,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			140.375,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	45,00	11.250,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			114.125,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	500,00	1.250,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	900,00	1.800,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			111.075,00
	<i>Пепелница: Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	500,00	4.000,00
	<i>Karatane 1х</i>	dl/ha	2,5	1.350,00	3.375,00

	<i>Kumulis 5x</i>	kg/ha	2,00	300,00	3.000,00
	<i>Kabrio top 2x</i>	kg/ha	2,00	7.800,00	31.200,00
	<i>Пламењача: Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Kabrio top 2x</i>	kg/ha	2,00	8.000,00	32.000,00
	<i>Akrobat 2x</i>	kg/ha	2,5	3.000,00	15.000,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.000,00	3.000,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.500,00	7.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			15.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			65.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 8x	din/ha	1,00		40.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			7.000,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	4.500,00	4.500,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто лични дохоци	din/ha			36.000,00
2.5.1	Сезонски радници 20 дневница	din/ha			36.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			10.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			252.847,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

На основу дате табеле можемо закључити да је вредност производње грожђа за 2014. годину износила 559.160,00 дина/ха, што је израз високе продајне цене грожђа у висини од 79,88 дина/kg, док су трошкови производње износили 306.312,5 дина/ха, те је у посматраној години газдинство остварило позитиван финансијски резултат, односно добит у износу од **252.847,5 дина/ха**. Да је грожђе профитабилан производ, указује и остварена добит по једници површине. Од укупних трошкова најзначајнији су материјални трошкови 140.375,00 дина/ха, у којима највећи удео имају трошкови заштитних средстава (хербициди, инсектициди и фунгициди) од 114.125,00 дина/ха, затим да је коришћено NPK 8:16:24 ђубриво, чији су трошкови износили 11.250,00 дина/ха, док су остали материјални трошкови учествовали у укупним трошковима у износу од 15.000,00 дина/ха, а трошкови личних доходака у износу од 36.000,00 дина/ха, због велике потребе за радном снагом.

Табела 21. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2014. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	140.375,00	45.8
2	Трошкови услуга	65.000,00	21.2
3	Нематеријални трошкови	7.000,00	2.3
4	Бруто лични дохоци	36.000,00	11,75
5	Општи трошкови газдинства	10.000,00	3.3
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	15.65
	УКУПНО	306.312,5	100

На основу података у табели јасно видимо да доминантно учешће у укупним трошковима од 45,8%, заузимају материјални трошкови, који износе 140.375,00 дина/ха. Такође, значајан удео од 21.2% припада трошковима услуга од 65.000,00 дина/ха, које прате трошкови амортизације и одржавања основних средстава у уделу од 15,65%, а затим следе трошкови личних доходака сезонских радника од 36.000,00 дина/ха, чије је учешће 11,75%, док најмање учешће имају општи трошкови газдинства и нематеријални трошкови од 3,3% и 2,3%.

Табела 22. Калкулација производње грожђа за 2015. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			599.845,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	8.500,00	70,57	599.845,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			270.322,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			99.385,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	45,00	11.250,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			73.135,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	550,00	1.375,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.150,00	2.300,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			69.460,00
	<i>Пепелница : Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	650,00	5.200,00
	<i>Ktistal 2х</i>	dl/ha	4,00	650,00	5.200,00

	<i>Kumulis 6x</i>	kg/ha	2,00	380,00	4.560,00
	<i>Falkon 1x</i>	kg/ha	4,00	650,00	2.600,00
	<i>Пламењача : Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Mikal fles 2x</i>	kg/ha	2,5	3.500,00	17.500,00
	<i>Antrakol 1x</i>		2,00	1.000,00	2.000,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.100,00	3.300,00
	<i>Orvego 2x</i>	kg/ha	8,00	600,00	9.600,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.500,00	7.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			15.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			70.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 9x	din/ha	1,00		45.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			7.000,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	4.500,00	4.500,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто и лични дохоци	din/ha			36.000,00
2.5.1	Сезонски радници 20 дневница	din/ha			36.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			10.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			329.522,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

Из калкулације јасно се види да је вредност производње у 2015. години износила **599.845,00 дин/ха**, као и да су укупни трошкови производње износили **270.322,5 дин/ха**, где из њихове разлике произилази добит у износу од **329.522,5 дин/ха**. Такође, као и претходне године, у укупним трошковима доминирају трошкови услуга од 70.000,00 дин/ха и трошкови личних доходака сезонских радника од 36.000,00 дин/ха, док највеће учешће и даље имају материјални трошкови производње у износу од 99.385,00 дин/ха, где је коришћено ђубриво NPK 8:16:24 са трошковима од 11.250,00 дин/ха, а од заштитних средстава коришћени су хербициди у износу од 2.300,00 дин/ха, инсектициди од 1.375,00 дин/ха и фунгициди у износу од 69.460,00 дин/ха.

Табела 23. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2015. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	99.385,00	36,7
2	Трошкови услуга	70.000,00	25,9
3	Нематеријални трошкови	7.000,00	2,6
4	Бруто лични дохоци	36.000,00	13,3
5	Општи трошкови газдинства	10.000,00	3,7
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	17,73
	УКУПНО	270.322,5	100

Приликом анализе учешћа појединих трошкова у укупној производњи, утврђено је да и ове, као и претходне године највеће учешће заузимају материјални трошкови производње од 36,7%, затим их следе трошкови услуга у износу од 25,9%. Трошкови основних средстава учествују са 17,73% у укупним трошковим. Затим, трошкови личних доходака сезонских радника учествују са 13,3% у укупним трошковима, који се јављају као резултат значајног ангажовања живог људског рада, нарочито приликом резидбе и бербе грожђа, а након којих следе општи трошкови газдинства и нематеријални трошкови, који учествују са 3,7%, односно 2,6%.

Табела 24. Калкулација производње грожђа за 2016. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			567.540,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	9.000,00	63,06	567.540,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			285.357,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			119.420,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	45,00	11.250,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			93.170,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	580,00	1.450,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.000,00	2.000,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			89.720,00
	<i>Пепелница : Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	650,00	5.200,00
	<i>Ktistal 2х</i>		4,00	630,00	5.040,00
	<i>Kumulis 8х</i>	dl/ha	2,00	350,00	5.600,00
	<i>Falkon 2х</i>	kg/ha	4,00	650,00	5.200,00

	<i>Karatane 1x</i>	kg/ha	2,5	600,00	1.500,00
	<i>Пламењача : Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Mikal fles 2x</i>		2,5	3.100,00	15.500,00
	<i>Antrakol 1x</i>		2,00	1.100,00	2.200,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.200,00	3.600,00
	<i>Orvego 2x</i>	kg/ha	8,00	680,00	10.880,00
	<i>Enervin 2x</i>	kg/ha	2,5	3.000,00	15.000,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.600,00	8.000,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			15.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			65.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 8x	din/ha	1,00		40.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			7.000,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	4.500,00	4.500,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто и лични дохоци	din/ha			36.000,00
2.5.1	Сезонски радници 20 дневница	din/ha			36.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			10.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			282.182,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

Из калкулације производње грожђа за 2016. годину можемо уочити да је вредност производње износила **567.540,00,00 дин/ха**, што је израз високог оствареног приноса од 9 t/ha и цене грожђа од 63,06 дин/кг, која је у 2016. години, у односу на претходну, 2015. годину, смањена за 7,51 дин/кг. Укупни трошкови производње су износили **285.357,5 дин/ха**, те је остварена добит од **282.182,5 дин/ха**. Као што је већ претходно наглашено, у виноградарству доминирају материјални трошкови, који су узели највеће учешће у укупним трошковима производње у износу од 119.420,00 дин/ха, у којима предњаче трошкови средстава за заштиту 93.170,00 дин/ха, трошкови NPK 8:16:24 ђубрива од 11.250,00 дин/ха, трошкови личних доходака у износу од 36.000,00 дин/ха, а док су остали материјални трошкови и трошкови основних средстава учествовали са 15.000,00 дин/ха, односно 47.937,5 дин/ха.

Табела 25. Учешће појединих трошкова у производњи грозђа за 2016. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	119.420,00	41,85
2	Трошкови услуга	65.000,00	22,77
3	Нематеријални трошкови	7.000,00	2,45
4	Бруто лични дохоци	36.000,00	12,6
5	Општи трошкови газдинства	10.000,00	3,5
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	16,8
	УКУПНО	285.357,5	100

Након анализе учешћа појединих трошкова у укупним трошковима, утврђено је да највеће учешће имају материјални трошкови са 41,85%, потом трошкови услуга са 22,77%. Трошкови основних средстава такође имају високо учешће од 16,8%, а прате их трошкови личних доходака сезонских радника, у висини од 12,6%. Најмање учешће узимају општи трошкови газдинства, као и нематеријални трошкови, у висини од 3,5%, односно 2,45%.

4.12.3. Трошкови производње грозђа за винарију Виндуло из Бачког рејона, у периоду од 2014 до 2016. године

Табела 26. Калкулација производње грозђа за 2014. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед. мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			519.220,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	6.500	79,88	519.220,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			315.602,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			139.165,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	43,00	10.750,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			113.415,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	450,00	1.125,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.150,00	2.300,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			109.990,00
	<i>Пепелница: Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	630,00	5.040,00
	<i>Karatane 1х</i>	dl/ha	2,5	1.300,00	3.250,00

	<i>Kumulis 5x</i>	kg/ha	2,00	400,00	4.000,00
	<i>Kabrio top 2x</i>	kg/ha	2,00	8.000,00	32.000,00
	<i>Пламењача: Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	2.800,00	11.200,00
	<i>Kabrio top 2x</i>	kg/ha	2,00	8.000,00	32.000,00
	<i>Akrobat 2x</i>	kg/ha	2,5	2.600,00	13.000,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.000,00	3.000,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.300,00	6.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			15.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			65.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 8x	din/ha	1,00		40.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			8.500,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	6.000,00	6.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто лични доходи	din/ha			40.000,00
2.5.1	Сезонски радници 20 дневница	din/ha			40.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			15.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			203.617,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

На основу дате табеле можемо закључити да је вредност производње грожђа за 2014. годину износила 519.220,00 дина/ха, што је израз високе продајне цене грожђа у висини од 79,88 дина/kg, док су трошкови производње износили 315.602,5 дина/ха, те је у посматраној години газдинство остварило позитиван финансијски резултат, односно добит у износу од **203.617,5 дина/ха**. Да је грожђе профитабилан производ, указује и остварена добит по једници површине. Од укупних трошкова најзначајнији су материјални трошкови 139.165,00 дина/ха, у којима највећи удео имају трошкови заштитних средстава (хербициди, инсектициди и фунгициди) од 113.415,00 дина/ха, затим да је коришћено NPK 8:16:24 ђубриво, чији су трошкови износили 10.750,00 дина/ха, док су остали материјални трошкови учествовали у укупним трошковима у износу од 15.000,00 дина/ха, а трошкови личних доходака у износу од 40.000,00 дина/ха, због велике потребе за радном снагом.

Табела 27. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2014. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	139.165,00	44,1
2	Трошкови услуга	65.000,00	20,6
3	Нематеријални трошкови	8.500,00	2,7
4	Бруто лични дохоци	40.000,00	12,8
5	Општи трошкови газдинства	15.000,00	4,75
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	15,2
	УКУПНО	315.602,5	100

На основу података у табели јасно видимо да доминантно учешће у укупним трошковима од 44,1%, заузимају материјални трошкови, који износе 139.165,00 дина/ха. Такође, значајан удео од 20,6% припада трошковима услуга од 65.000,00 дина/ха, које прате трошкови амортизације и одржавања основних средстава од 15,2%, потом следе трошкови личних доходака сезонских радника од 40.000,00 дина/ха, чије је учешће 12,8%, док најмање учешће имају општи трошкови газдинства и нематеријални трошкови од 4,75% и 2,7%.

Табела 28. Калкулација производње грожђа за 2015. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			493.990,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	7.000,00	70,57	493.990,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			277.987,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			96.500,00
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	45,00	11.250,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			70.300,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	520,00	1.300,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.300,00	2.600,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			66.400,00
	<i>Пепелница : Kolis 2x</i>	dl/ha	4,00	600,00	4.800,00
	<i>Ktistal 2x</i>	dl/ha	4,00	650,00	5.200,00
	<i>Kumulis 6x</i>	kg/ha	2,00	350,00	4.200,00
	<i>Falkon 1x</i>	kg/ha	4,00	650,00	2.600,00
	<i>Пламењача : Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Mikal fles 2x</i>	kg/ha	2,5	3.000,00	15.000,00

	<i>Antrakol 1x</i>		2,00	1.100,00	2.200,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.100,00	3.300,00
	<i>Orvego 2x</i>	kg/ha	8,00	600,00	9.600,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.500,00	7.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			15.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			70.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 9x	din/ha	1,00		45.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			8.500,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	6.000,00	6.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто и лични дохоци	din/ha			40.000,00
2.5.1	Сезонски радници 20 дневница	din/ha			40.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			15.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			216.002,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

Из калкулације јасно се види да је вредност производње у 2015. години износила **493.990,00 дин/ха**, као и да су укупни трошкови производње износили **277.987,5 дин/ха**, где из њихове разлике произилази добит у износу од **216.002,5 дин/ха**. Такође, као и претходне године, у укупним трошковима доминирају трошкови услуга од 70.000,00 дин/ха и трошкови личних доходака сезонских радника од 40.000,00 дин/ха, док највеће учешће и даље имају материјални трошкови производње у износу од 96.500,00 дин/ха, где је коришћено ђубриво NPK 8:16:24 са трошковима од 11.250,00 дин/ха, а од заштитних средстава коришћени су хербициди у износу од 1.300,00 дин/ха, инсектициди од 2.600,00 дин/ха и фунгициди у износу од 66.400,00 дин/ха.

Табела 29. Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2015. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	96.500,00	34,7
2	Трошкови услуга	70.000,00	25,2
3	Нематеријални трошкови	8.500,00	3,05
4	Бруто лични дохоци	40.000,00	14,4
5	Општи трошкови газдинства	15.000,00	5,4
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	17,2
	УКУПНО	277.987,5	100

Приликом анализе учешћа појединих трошкова у укупној производњи, утврђено је да и ове, као и претходне године највеће учешће заузимају материјални трошкови производње од 34,7%, затим их следе трошкови услуга у износу од 25,2%. Трошкови основних средстава учествују са 17,2% у укупним трошковим. Затим, трошкови личних доходака сезонских радника учествују са 14,4% у укупним трошковима, који се јављају као резултат значајног ангажовања живог људског рада, нарочито приликом резидбе и бербе грожђа, а након којих следе општи трошкови газдинства и нематеријални трошкови, који учествују са 5,4%, односно 3,05%.

Табела 30. Калкулација производње грожђа за 2016. годину.

КАЛКУЛАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ ПО ХЕКТАРУ					
Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			504.480,00
1.1.	Главни производ	kg/ha	8.000,00	63,06	504.480,00
1.2.	Споредни производ и остали приходи	kg/ha			
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din/ha			298.212,5
2.1	Материјални трошкови	din/ha			121.775,5
2.1.1.	Ђубриво 8:16:24	kg/ha	250,00	43,00	10.750,00
2.1.2.	Средства за заштиту	din/ha			96.025,00
2.1.2.1	Хербициди 2х	lit/ha	1,25	550,00	1.375,00
2.1.2.2	Инсектициди 2х	lit/ha	1,00	1.000,00	2.000,00
2.1.2.3	Фунгициди	din/ha			92.650,00
	<i>Пепелница : Kolis 2х</i>	dl/ha	4,00	600,00	4.800,00
	<i>Ktistal 2х</i>		4,00	600,00	4.800,00
	<i>Kumulis 8х</i>	dl/ha	2,00	400,00	6.400,00
	<i>Falkon 2х</i>	kg/ha	4,00	650,00	5.200,00

	<i>Karatane 1x</i>	kg/ha	2,5	600,00	1.500,00
	<i>Пламењача : Forum star 2x</i>	kg/ha	2,00	3.000,00	12.000,00
	<i>Mikal fles 2x</i>		2,5	3.500,00	17.500,00
	<i>Antrakol 1x</i>		2,00	1.250,00	2.500,00
	<i>Funguran 1x</i>	kg/ha	3,00	1.350,00	4.050,00
	<i>Orvego 2x</i>	kg/ha	8,00	650,00	10.400,00
	<i>Enervin 2x</i>	kg/ha	2,5	3.200,00	16.000,00
	<i>Botritis: Pirus 2x</i>	lit/ha	2,5	1.500,00	7.500,00
2.1.3.	Остали материјални трошкови	din/ha			15.000,00
2.2.	Радови на култури	din/ha			65.000,00
2.2.1.	Орање на 25cm	din/ha	1,00		5.000,00
2.2.2.	Међуредно култивирање 4x	din/ha	1,00		20.000,00
2.2.3.	Прскање 8x	din/ha	1,00		40.000,00
2.3.	Нематеријални трошкови	din/ha			8.500,00
2.3.1.	Водни допринос	din/ha	1,00	2.500,00	2.500,00
2.3.2.	Остали нематеријални трошкови	din/ha	1,00	6.000,00	6.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din/ha			47.937,5
2.4.1.	Амортизација	din/ha			47.937,5
2.5.	Бруто и лични дохоци	din/ha			40.000,00
2.5.1	Сезонски радници 20 дневница	din/ha			40.000,00
2.6.	Општи трошкови газдинства	din/ha			15.000,00
3.	ДОБИТАК	din/ha			206.267,5
4.	ГУБИТАК	din/ha			

Из калкулације производње грожђа за 2016. годину можемо уочити да је вредност производње износила **504.480,00 дин/ха**, што је израз високог оствареног приноса од 8 t/ha и цене грожђа од 63,06 дин/кг, која је у 2016. години, у односу на претходну, 2015. годину, смањена за 7,51 дин/кг. Укупни трошкови производње су износили **298.212,5 дин/ха**, те је остварена добит од **206.267,5 дин/ха**. Као што је већ претходно наглашено, у виноградарству доминирају материјални трошкови, који су узели највеће учешће у укупним трошковима производње у износу од 121.775,00 дин/ха, у којима предњаче трошкови средстава за заштиту 96.025,00 дин/ха, трошкови NPK 8:16:24 ђубрива од 10.750,00 дин/ха, трошкови личних доходака у износу од 40.000,00 дин/ха, а док су остали материјални трошкови и трошкови основних средстава учествовали са 15.000,00 дин/ха, односно 47.937,5 дин/ха.

Табела 31 . Учешће појединих трошкова у производњи грожђа за 2016. годину

Ред.бр.	ОПИС ТРОШКОВА	ИЗНОС (din/ha)	УЧЕШЋЕ (%)
1	Материјални трошкови	121.775,00	40,8
2	Трошкови услуга	65.000,00	21,8
3	Нематеријални трошкови	8.500,00	2,85
4	Бруто лични дохоци	40.000,00	13,4
5	Општи трошкови газдинства	15.000,00	5,02
6	Трошкови основних средстава-амортизација и одржавање	47.937,5	16,07
	УКУПНО	298.212,5	100

Након анализе учешћа појединих трошкова у укупним трошковима, утврђено је да највеће учешће имају материјални трошкови са 40,8%, потом трошкови услуга са 21,8%. Трошкови одржавања основних средстава такође имају високо учешће од 16,07%, а прате их трошкови личних доходака сезонских радника у висини од 13,4%. Најмање учешће узимају општи трошкови газдинства, као и нематеријални трошкови, у висини од 5,02%, односно 2,85%.

4.13. ПРОИЗВОДЊА ВИНА НА ИСПИТИВАНИМ ГАЗДИНСТВИМА

Уколико посматрамо производњу вина на испитиваном газдинству Милисављевић, породица сву своју производњу са 10 ha прерађује у вино. Како је претходно наведено, реч је малој приватној породичној винарији, која део својих производа на тржиште пласира директним путем, на самом газдинству, такођећи „на кућном прагу“, врло мали део заступљен је у неколико винотека, а највећу количину произведеног вина извози. Сва количина произведеног вина се флашира у самој винарији, у боце од 0,75 l.

Што се тиче самог асортимана производа, производи се шест врста вина: „Телечка-Merlot“(црвено), „Телечка Zweigelt“(црвено), „Телечка Pinot Noir“(црвено), „Мистерија 5-Chardonnay“(бело), као и две купаже „Мистерија 5- Cuve “ (црвено вино, у чији састав улазе мерло, пино ноар, цвајгелт и гаме) и „Телечка-Žuzot“ (бело вино кога чине совињон блан, жути мускат и траминац). Оно што ову винарију чини препознатљивом и јединственом јесте управо „вино боје зрелих вишања у наранџастој боји залазећег Сунца,“ од сорте грожђа Zweigelt, које на читавој територији винорodne Србије, једино ова породица узгаја и прерађује.⁵

⁵ Како је Zweigelt, опевао Ђока Балашевић

Уколико је реч о самој технологији производње вина, нема битних разлика у погледу трошкова производње различитих врста вина. Приликом прераде било које од наведених врста грозђа, пролази се кроз сличне операције да би се дошло до крајњег продукта-вина. Те операције обухватају муљање, цеђење и пресовање, обраду шире, алкохолну ферментацију, претакање, бистрење и филтрацију, одлежавње и негу, а на самом крају пуњење, етикетирање и заштиту флашираног вина. Ова породица производи вино према најновијим технологијама, у потпуно затвореном систему, где је свака јединица комјутеризована и строго контролисана, а како је сам подрум у склопу винограда, све убрано грозђе се моментално прерађује, те се на лицу места добија вино врхунског квалитета.

Приликом утврђивања трошкова производње, тачније живог људског рада, обрачунати су само трошкови за помоћне, односно сезонске раднике, неопходних за обављање одређених радних операција, чији су трошкови обрачунати у дневницама (једна дневница, 2.000,00 динара), док већину радова у производњи обављају сами чланови породице.

Табела 32. Укупна производња вина у односу на остварени принос грозђа за период од 2014-2016. године.

Година	Површина (ha)	Принос (kg/ha)	Укупан принос (kg)	Укупна годишња производња вина (l)
2014	10	8.000	80.000	50.000
2015	10	9.500	95.000	59.375
2016	10	10.000	100.000	62.500
Просек	10	9.166,67	91.666,67	57.291,67

Из претходне табеле можемо закључити да се укупна производња вина кретала у складу са оствареним приносима. Просечна производња вина у испитиваном периоду износила је 57.291,67 l са тенденцијом раста из године у годину, захваљујући све повољнијим природним условима, унапређивњу знања и примени напредније саме технологије производње.

Табела 33. Калкулација производње вина за 2014. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена*	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			40.000.000,00
1.1.	Главни производ	L	50.000,00		40.000.000,00
	<i>Вино у флаши</i>	L	50.000,00	600,00	40.000.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	-	-	-
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			9.464.235,00
2.1.	Материјални трошкови	din			8.349.375,00
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00		
2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			132.500,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	25	4.000,00	100.000,00
	<i>Винобран</i>	kg	5	2.000,00	10.000,00
	<i>Бентонит</i>	kg	45	500,00	22.500,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			4.995.000,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	66.600	40,00	2.664.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	66.600	20,00	1.332.000,00
	<i>Етикета</i>	kom	66.600	15,00	999.000,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	-	-	-
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			20.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			15.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			5.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			20.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			20.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			974.860,00
2.4.1.	Амортизација	din			974.860,00
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			30.535.765,00
4.	ГУБИТАК	din			

На основу калкулације производње вина за 2014. годину видимо да је вредност производње износила **40.000.000,00** динара, док су трошкови у висини од **9.464.235,00** динара , те да је на бази њихове разлике газдинство остварило добитак у вредности од **30.535.765,00** динара.

* Цена је обрачуната на бутелку од 0,75l.

Табела 34. Калкулација производње вина за 2015. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			47.500.000,00
1.1.	Главни производ	L	59.375		47.500.000,00
	<i>Вино у флаши</i>	L	59.375	600,00	47.500.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	-	-	-
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			10.077.585,00
2.1.	Материјални трошкови	din			8.942.725,00
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00	2.985.725,00	2.985.725,00
2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			157.000,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	30	4.000,00	120.000,00
	<i>Винобран</i>	kg	6	2.000,00	12.000,00
	<i>Бентонит</i>	kg	50	500,00	25.000,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			5.937.000,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	79.160	40,00	3.166.400,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	79.160	20,00	1.583.200,00
	<i>Етикета</i>	kom	79.160	15,00	1.187.400,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	-	-	-
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			40.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			30.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			10.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			20.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			20.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			974.860,00
2.4.1.	Амортизација	din			974.860,00
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			37.422.415,00
4.	ГУБИТАК	din			

На бази калкулације видимо да је вредност производње вина у 2015. години била већа него претходне године и износила **47.500.000,00** динара , што је резултат већег приноса грозђа у испитиваној години, па самим тим и веће количине произведеног вина, да су укупни трошкови износили **10.077.585,00** динара, те да је и ове године остварена добит у износу од **37.422.415,00** динара.

Табела 35. Калкулација производње вина за 2016. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			50.000.000,00
1.1.	Главни производ	L	62.500		50.000.000,00
	<i>Вино у флаши</i>	L	62.500	600,00	50.000.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	-	-	-
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			10.552.385,00
2.1.	Материјални трошкови	din			9.412.525,00
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00	3.145.025,00	3.145.025,00
2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			172.500,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	33	4.000,00	132.000,00
	<i>Винобран</i>	kg	7	2.000,00	14.000,00
	<i>Бентонит</i>	kg	53	500,00	26.500,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			6.247.500,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	83.300	40,00	3.332.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	83.300	20,00	1.666.000,00
	<i>Етикета</i>	kom	83.300	15,00	1.249.500,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	-	-	-
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			45.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			30.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			15.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			20.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			20.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			974.860,00
2.4.1.	Амортизација	din			974.860,00
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			39.447.615,00
4.	ГУБИТАК	din			

Из калкулације производње вина у 2015. години јасно можемо уочити да је вредност производње износила **50.000.000,00**, што је уједно и највећа вредност производње вина за испитивани период. Уколико посматрамо структуру трошкова, видимо да газдинство све више улаже у промотивне активности, па су укупни трошкови производње износили **10.552.385,00** динара. И у овој години посматраног периода, остварена је добит у износу од **39.447.615,00** дин.

Виногради Тиска Перла своју производњу обављају на 7 ha винограда, у оквиру којих на 85% површина производе грожђе јединствене сорте винове лозе, Мускат крокан са мирисом руже. Преостала површина намењена је за узгој италијанског ризлинга, али чија је производња занемарљива и који се користи углавном за купаже са мускат кроканом. На ограниченој виноградарској територији, посебног микроклимата у приобаљу старог меандра реке Тисе, ова сорта се гаји дуже од једног века и управо она чини ову виноградарску оазу препознатљивом. Обзиром на то да су биљке винове лозе са Бисерног острва једине преживеле све болести које су покосиле лозу Мускат крокан у Европи, новобечејско Бисерно острво једино је поднебље на којем је Мускат крокан очуван. У понуди ове винарије налазе се само две врсте белог вина, а то су „Noemi“ (мускат крокан) и „Perla“.

Евидентно је да је реч о малој винарији, која део својих производа, на тржиште пласира директним путем, на самом газдинству, а део путем винотека, ресторана, малопродајних и veleprodajних трговачких ланаца. Сва количина произведеног вина се флашира у самој винарији, у боце од 0,75 l. Вино Мускат крокан је бренд, а самим тим и веома популарно међу потрошачима у оквиру границе наше земље, па и релативно висока цена овог еликсира (уколико упоредимо са просечном ценом вина, по којој већина винарија пласира свој производ), није препрека да се целокупна количина из године у годину успешно пласира на тржиште.

Приликом утврђивања трошкова производње, тачније живог људског рада, обрачунати су само трошкови за помоћне, односно сезонске раднике, неопходних за обављање одређених радних операција, чији су трошкови обрачунати у дневницама (једна дневница, 1.800,00 динара).

Табела 36. Укупна производња вина у односу на остварени принос грожђа за период од 2014-2016. године.

Година	Површина (ha)	Принос (kg/ha)	Укупан принос (kg)	Укупна годишња производња вина (l)
2014	7	7.000	49.000	37.700
2015	7	8.500	59.500	45.800
2016	7	9.000	63.000	48.500
Просек	7	8.166,67	57.166,67	44.000

Из претходне табеле можемо закључити да се укупна производња вина кретала у складу са оствареним приносима. Просечна производња вина у испитиваном периоду износила је 57.291,67 l са тенденцијом раста из године у годину, захваљујући све повољнијим природним условима, унапређивњу знања и примени напредније саме технологије производње.

Табела 37. Калкулација производње вина за 2014. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			75.400.000,00
1.1.	Главни производ	L	37.700		75.400.000,00
	<i>Вино у флаши (0,75)</i>	L	37.700	1.500,00	75.400.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	-	-	-
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			9.493.350,00
2.1.	Материјални трошкови	din			8.547.187,5
2.1.1.	Трошкови производње грожђа	din	1,00		2.144.187,5
2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			95.500,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	18	4.000,00	72.000,00
	<i>Винобран</i>	kg	3	2.000,00	6.000,00
	<i>Бентонит</i>	kg	35	500,00	17.500,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			6.287.500,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	50.300	60,00	3.018.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	50.300	37,00	1.861.100,00
	<i>Етикета</i>	kom	50.300	28,00	1.408.400,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	-	-	-
2.1.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			60.000,00

2.2.1.	Трошкови промоције	din			50.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			10.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			18.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			18.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			768.162,5
2.4.1.	Амортизација	din			768.162,5
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			65.906.650,00
4.	ГУБИТАК	din			

На основу калкулације производње вина за 2014. годину видимо да је вредност производње износила **75.400.000,00** динара, док су трошкови у висини од **9.493.350,00** динара, те да је на бази њихове разлике газдинство остварило добитак у вредности од **65.906.650,00** динара.

* Цена је обрачуната на бутелку од 0,75l.

Табела 38. Калкулација производње вина за 2015. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			91.600.000,00
1.1.	Главни производ	L	45.800		91.600.000,00
	<i>Вино у флаши</i>	L	45.800	1.500,00	91.600.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	-	-	-
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			10.633.420,00
2.1.	Материјални трошкови	din			9.667.257,5
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00		1.892.257,5
2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			117.500,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	22	4.000,00	88.000,00
	<i>Винобран</i>	kg	4	2.000,00	8.000,00
	<i>Бентонит</i>	kg	43	500,00	21.500,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			7.637.500,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	61.100	60,00	3.666.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	61.100	37,00	2.260.700,00
	<i>Етикета</i>	kom	61.100	28,00	1.710.800,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	-	-	-
2.1.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			80.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			60.000,00

2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			20.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			18.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			18.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			768.162,5
2.4.1.	Амортизација	din			768.162,5
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			80.966.580,00
4.	ГУБИТАК	din			

На бази калкулације видимо да је вредност производње вина у 2015. години била већа него претходне године и износила **91.600.000,00** динара , што је резултат већег приноса грожђа у испитиваној години, па самим тим и веће количине произведеног вина, као и релативно високе цене вина по бутелци, те да су укупни трошкови износили **10.633.420,00** динара, те да је ове и године остварена добит у износу од **80.966.580,00** динара.

Табела 39. Калкулација производње вина за 2016. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			97.000.000,00
1.1.	Главни производ	L	48.500		97.000.000,00
	<i>Вино у флаши</i>	L	48.500	1.500,00	97.000.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	-	-	-
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			11.218.665,00
2.1.	Материјални трошкови	din			10.237.502,5
2.1.1.	Трошкови производње грожђа	din	1,00	-	1.997.502,5
2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			132.500,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	25	4.000,00	100.000,00
	<i>Винобран</i>	kg	5	2.000,00	10.000,00
	<i>Бентонит</i>	kg	45	500,00	22.500,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			8.087.500,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	64.700	60,00	3.882.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	64.700	37,00	2.393.900,00
	<i>Етикета</i>	kom	64.700	28,00	1.811.600,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	-	-	-
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			95.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			65.000,00

2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			30.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			18.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			18.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			768.162,5
2.4.1.	Амортизација	din			768.162,5
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			85.781.335,00
4.	ГУБИТАК	din			

Из калкулације производње вина у 2016. години јасно можемо уочити да је вредност производње износила **97.000.000,00**, што је уједно и највећа вредност производње вина за испитивани период. Уколико посматрамо структуру трошкова, видимо да газдинство све више улаже у промотивне активности, па су укупни трошкови производње износили **11.218.665,00** динара. И у овој години посматраног периода, остварена је добит у износу од **85.781.335,00** дин.

Уколико посматрамо производњу вина на испитиваном газдинству Бачком рејону, породица Дујмовић сву своју производњу са 7 ha у Темерину прерађују у вино. Како је претходно наведено, реч је малој приватној породичној винарији, која део својих производа на тржиште пласира директним путем, на самом газдинству. Осим тога, одређена количина произведеног вина заступљена је неколико винотека и ресторана, а највећа количина вина је намењена извозу, првенствено у Мађарску, где породица прерађује још један хектар винограда у вино, али и у остале земље из окружења. Захваљујући добром маркетингу, ова породица има развијену продају путем интернета. Већи део произведеног вина се флашира у самој винарији, у боце од 0,75 l, док се мањи део продаје у ринфузи на самом газдинству. У понуди винарије налазе се разне врсте белог, црвеног и розе вина, као и купаже различитих сорти грожђа. Од белих вина производи се „Panonia“, „Italijanski rizling“, „Mirna Ваџка“ (купажа италијанског ризлинга, бачке, космополита и шардонеа) и “Slatka Eva”(купажа петре, петке и космополита), потом розе вино „RoseAna“, док се од црвених у понуди налазе „Frankovka” и “Three Star” (купажа каберне совињона, каберне франа, франковке и мерлоа). У виноградима винарије Виндуло су заступљене уникатне сорте као што су бачка, панониа, петра, а осим тога заступљене су и шардоне, италијански ризлинг, мерло, каберне совињон, каберне фран, шираз, које управо ову винарију чине препознатљивом и јединственом, како на домаћем, тако и на иностраном тржишту.

Уколико је реч о самој технологији производње вина, као ни у претходна два случаја, нема битних разлика у погледу трошкова производње различитих врста вина. Приликом прераде

било које од наведених врста грозђа, пролази се кроз сличне операције да би се дошло до крајњег продукта-вина. Како модерно винарство захтева, и ова породица производи вино према најновијим технологијама, у потпуно затвореном систему, а како је сам подрум лоциран у срцу винограда, све убрано грозђе се моментално прерађује, те се на лицу места добија вино врхунског квалитета.

Приликом утврђивања трошкова производње, тачније живог људског рада, обрачунати су само трошкови за помоћне, односно сезонске раднике, неопходних за обављање одређених радних операција, чији су трошкови обрачунати у дневницама (једна дневница, 2.000,00 динара), док већину радова у производњи обављају сами чланови породице, као што је случај и са винаријом Милисављевић.

Табела 40. Укупна производња вина у односу на остварени принос грозђа за период од 2014-2016. године.

Година	Површина (ha)	Принос (kg/ha)	Укупан принос (kg)	Укупна годишња производња вина (l)
2014	7	6.500	45.500	30.300
2015	7	7.000	49.000	32.700
2016	7	8.000	56.000	37.300
Просек	7	7.166,67	50.166,67	33.433,33

Из претходне табеле можемо закључити да се укупна производња вина кретала у складу са оствареним приносима. Просечна производња вина у испитиваном периоду износила је 57.291,67 l са тенденцијом раста из године у годину, захваљујући све повољнијим природним условима, унапређивњу знања и примени напредније саме технологије производње.

Табела 41. Калкулација производње вина за 2014. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена*	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			18.256.666,67
1.1.	Главни производ	L	30.300		18.256.666,67
	<i>Вино у флаши</i>	L	25.000	500,00	16.666.666,67
	<i>Вино у рифузи</i>	L	5.300	300,00	1.590.000,00
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			5.956.567,5
2.1.	Материјални трошкови	din			5.139.367,5
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00		2.209.217,5

2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			88.500,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	16	4.200,00	67.200,00
	<i>Винобран</i>	kg	3	1.800,00	5.400,00
	<i>Бентонит</i>	kg	30	530,00	15.900,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			2.816.650,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	33.350	40,00	1.334.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	33.350	25,00	833.750,00
	<i>Етикета</i>	kom	33.350	18,00	600.300,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	2.700	18,00	48.600,00
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			25.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			35.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			20.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			5.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			20.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			20.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			662.200,00
2.4.1.	Амортизација	din			662.200,00
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			12.300.099,17
4.	ГУБИТАК	din			

На основу калкулације производње вина за 2014. годину видимо да је вредност производње износила **18.256.666,67** динара, док су трошкови у висини од **5.956.567,5,00** динара , те да је на бази њихове разлике газдинство остварило добитак у вредности од **12.300.099,17** динара.

* Цена је обрачуната на бутелку од 0,75l.

Табела 42. Калкулација производње вина за 2015. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			19.710.000,00
1.1.	Главни производ	L	32.700		19.710.000,00
	<i>Вино у флаши</i>	L	27.000	500,00	18.000.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	5.700	300,00	1.710.000,00
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			5.864.342,5
2.1.	Материјални трошкови	din			5.047.142,5
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00	2.985.725,00	1.945.912,5

2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			93.230,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	17	4.200,00	71.400,00
	<i>Винобран</i>	kg	3	1.800,00	5.400,00
	<i>Бентонит</i>	kg	31	530,00	16.430,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			2.988.000,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	36.000	40,00	1.440.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	36.000	25,00	900.000,00
	<i>Етикета</i>	kom	36.000	18,00	648.000,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	2.850	18,00	51.300,00
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			35.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			30.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			5.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			20.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			20.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			662.200,00
2.4.1.	Амортизација	din			662.200,00
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			13.845.657,5
4.	ГУБИТАК	din			

На бази калкулације видимо да је вредност производње вина у 2015. години била већа него претходне године и износила **19.710.000,00** динара, што је резултат већег приноса грозђа у испитиваној години, па самим тим и веће количине произведеног вина, да су укупни трошкови износили **5.864.342,5** динара, те да је и ове године остварена добит у износу од **13.845.657,5** динара.

Табела 43. Калкулација производње вина за 2016. годину

Ред.бр.	Елементи	Јед.мере	Количина	Цена	Износ
1	2	3	4	5	6
1.	ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ	din			22.190.000,00
1.1.	Главни производ	L	37.300		22.190.000,00
	<i>Вино у флаши (0,75)</i>	L	30.000	500,00	20.000.000,00
	<i>Вино у рифузи</i>	L	7.300	300,00	2.190.000,00
2.	ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДЊЕ	din			6.409.937,5
2.1.	Материјални трошкови	din			5.592.737,5
2.1.1.	Трошкови производње грозђа	din	1,00		2.087.487,5

2.1.2.	Трошкови енолошког материјала	din			99.550,00
	<i>Селективни квасци</i>	kom	18	4.200,00	75.600,00
	<i>Винобран</i>	kg	3	1.800,00	5.400,00
	<i>Бентонит</i>	kg	35	530,00	18.550,00
2.1.3.	Трошкови амбалаже	din			3.385.700,00
	<i>Стаклена амбалажа (1L)</i>	kom	40.000	40,00	1.600.000,00
	<i>Плутани чеп</i>	kom	40.000	25,00	1.000.000,00
	<i>Етикета</i>	kom	40.000	18,00	720.000,00
	<i>Кутије за паковање (6 флаша)</i>	kom	-	-	-
	<i>Пластична амбалажа (2L)</i>	kom	3.650	18,00	65.700,00
2.2.4.	Остали материјални трошкови	din			20.000,00
2.2.	Нематеријални трошкови	din			35.000,00
2.2.1.	Трошкови промоције	din			30.000,00
2.2.2.	Остали нематеријални трошкови	din			5.000,00
2.3.	Бруто лични дохоци	din			20.000,00
2.3.1.	Помоћни радници 10 дневница	din			20.000,00
2.4.	Трошкови основних средстава	din			662.200,00
2.4.1.	Амортизација	din			662.200,00
2.5.	Општи трошкови газдинства	din			100.000,00
3.	ДОБИТАК	din			15.780.062,5
4.	ГУБИТАК	din			

Из калкулације производње вина у 2015. години јасно можемо уочити да је вредност производње износила **22.190.000,00**, што је уједно и највећа вредност производње вина за испитивани период. Уколико посматрамо структуру трошкова, видимо да газдинство све више улаже у промотивне активности, па су укупни трошкови производње износили **6.409.937,5** динара. И у овој години посматраног периода, остварена је добит у износу од **15.780.062,5** динара.

4.14. ФИНАНСИЈСКИ РЕЗУЛТАТ

Како је већ наведено, успех привредне делатности пољопривреног газдинства, с једне стране зависи од вредности производње коју газдинство остварује, а с друге стране, од висине трошкова, који настају у вези са производњом и продајом готовог производа. Финансијски резултат пословања утврђује се као разлика вредности производње и укупних трошкова производње у току пословне године, а који може бити позитиван, односно добит, или негативан, односно губитак. Остварени финансијски резултат зависи, како од цене коштања производа, тако и од друштвено признате вредности производње од стране тржишта.

Табела 44. Остварени финансијски резултат производње грожђа Винарије Милисављевић, рејон Телечка висораван, у периоду од 2014-2016. године

Година	2014	2015	2016	ПРОСЕК
Вредност производње (дин)	6.390.400,00	6.704.150,00	6.306.000,00	6.466.850,00
Трошкови производње (дин)	3.334.375,00	2.985.725,00	3.145.025,00	3.155.041,00
Укупан годишњи финансијски резултат (дин)	3.056.025,00	3.718.425,00	3.160.975,00	3.311.808,3
Финансијски резултат у еврима	26.038,4	30.790,93	25.657,5	18.858,54

На бази података у табели, можемо уочити да је на испитиваном газдинству за посматрани период од 2014-2016. године, остварена вредност производње у просеку износила 6.466.850,00 дин. Просечни трошкови производње, на које највише утичу материјални трошкови због велике количине заштитних средстава, износе 3.155.041,67 дин. Као резултат њихове разлике, остварен је просечан финансијски резултат од 3.311.808,3 динара.

Табела 45. Остварени финансијски резултат производње вина Винарије Милисављевић, рејон Телечка висораван у периоду од 2014-2016. године

Година	2014	2015	2016	ПРОСЕК
Вредност производње (дин)	40.000.000,00	47.500.000,00	50.000.000,00	45.833.333,33
Трошкови производње (дин)	9.464.235,00	10.077.585,00	10.552.385,00	9.735.733,33
Укупан годишњи финансијски резултат (дин)	30.535.765,00	37.422.415,00	39.447.615,00	36.097.600,00
Финансијски резултат у еврима	260.175,3	309.881,5	320.193,97	296.750,3

Када је реч о финансијском резултату производње вина, можемо уочити да је за период од 2014-2016. године просечно износио 36.097.600,00 дин, који је десет пута већи о просечног резултата производње грожђа, што нам указује да је и више него исплативо прерадити грожђе у вино, па га тек онда пласирати на тржиште. Такође, у табели смо изразили и укупан годишњи финансијски резултат у еврима, који је у просеку износио 296.750,3 евра. Најбољи финансијски резултат је остварен 2016. године, као резултат веће вредности производње дате године.

Табела 46. Остварени финансијски резултат производње грожђа Винарије Тиска перла, Потиски рејон, у периоду од 2014-2016. године

Година	2014	2015	2016	ПРОСЕК
Вредност производње (дин)	3.914.120,00	4.198.915,00	3.972.780,00	4.028.605,00
Трошкови производње (дин)	2.144.187,5	1.892.257,5	1.997.502,5	2.011.315,83
Укупан годишњи финансијски резултат (дин)	1.769.932,5	2.306.657,5	1.975.277,5	2.017.289,167
Финансијски резултат у еврима	15.080,4	19.100,6	16.034,3	16.738,43

На бази података у табели, можемо уочити да је на испитиваном газдинству за посматрани период од 2014-2016. године, остварена вредност производње у просеку износила 4.028.605,00 дин. Просечни трошкови производње, на које највише утичу материјални

трошкови због велике количине заштитних средстава, такође, износе 2.011.315,83 дин. Као резултат њихове разлике, остварен је просечан финансијски резултат од 2.017.289,2 динара.

Табела 47. Остварени финансијски резултат производње вина Винарије Тиска перла, Потиски рејон, у периоду од 2014-2016. године

Година	2014	2015	2016	ПРОСЕК
Вредност производње (дин)	75.400.000,00	91.600.000,00	97.000.000,00	88.000.000,00
Трошкови производње (дин)	9.493.350,00	10.633.420,00	11.218.665,00	10.448.478,3
Укупан годишњи финансијски резултат (дин)	65.906.650,00	80.966.580,00	85.781.335,00	77.551.521,7
Финансијски резултат у еврима	578.981,23	670.455,2	717.419,2	655.618,5

Када је реч о финансијском резултату производње вина, можемо уочити да је за период од 2014-2016. године просечно износио 77.551.521,7,00 дин, који је далеко већи о просечног финансијског резултата осталих винарија, што је последица знатно веће цене, по којој ова винарија пласира вино на тржиште. Такође, у табели смо изразили и укупан годишњи финансијски резултат у еврима, који је у просеку износио 655.618,5 евра. Најбољи финансијски резултат је остварен 2016. године, захваљујући оствареној високој вредности производње, без обзира на високе трошкове производње у датој години.

Табела 48. Остварени финансијски резултат производње грозђа Винарије Виндуло, Бачки рејон, у периоду од 2014-2016. године

Година	2014	2015	2016	ПРОСЕК
Вредност производње (дин)	3.634.540,00	3.457.930,00	3.531.360,00	3.541.276,67
Трошкови производње (дин)	2.209.217,5	1.945.912,5	2.087.487,5	1.385.739,16
Укупан годишњи финансијски резултат (дин)	1.425.322,5	1.512.017,5	1.443.872,5	1.460.404,16
Финансијски резултат у еврима	12.144,24	12.520,5	11.720,6	12.128,44

На бази података у табели, можемо уочити да је на испитиваном газдинству за посматрани период од 2014-2016. године, остварена вредност производње у просеку износила 3.541.276,67 дин. Просечни трошкови производње износе 1.385.739,16 дин. Као резултат њихове разлике, остварен је просечан финансијски резултат од 1.460.404,16 динара.

Табела 49. Остварени финансијски резултат производње вина Винарије Виндуло, Бачки рејон, у периоду од 2014-2016. године

Година	2014	2015	2016	ПРОСЕК
Вредност производње (дин)	18.256.666,67	19.710.000,00	22.190.000,00	20.052.222,22
Трошкови производње (дин)	5.956.567,5	5.864.342,5	6.409.937,5	6.076.949,16
Укупан годишњи финансијски резултат (дин)	12.300.099,17	13.845.657,5	15.780.062,5	13.975.273,05
Финансијски резултат у еврима	104.801,1	114.650,87	12.809,87	77.420,613

Када је реч о финансијском резултату производње вина, можемо уочити да је за период од 2014-2016. године просечно износио 20.052.222,22 дин. Такође, у табели смо изразили и укупан годишњи финансијски резултат у еврима, који је у просеку износио 77.420,613 евра. Најбољи финансијски резултат је, такође, остварен 2016. године, као резултат највеће вредности производње, у односу на остале године посматраног периода.

4.15. ПОКАЗАТЕЉИ ЕКОНОМСКЕ ЕФИКАСНОСТИ ПРОИЗВОДЊЕ

Како смо у методу и извору података претходно навели, пошто се утврди финансијски резултат пословања, код ког се углавном користи добит, неопходно је утврдити да ли је пословање газдинства, и у којој мери било ефикасно. У циљу оцене економске ефикасности пословања неопходно је извршити временско и просторно поређење резултата. Економски резултат изражава се у релативним вредностима. Као основни показатељи економске ефикасности пословања користе се: *продуктивност рада, економичност производње и рентабилност производње*, који представљају основу за објективну оцену економске ефикасности пословања породичног газдинства. За приказ степена економске ефикасности, у овом раду биће коришћена сва три наведена показатеља.

4.15.1. Продуктивност производње

Како је већ претходно наведено, непрекидно повећање продуктивности рада један је од основних циљева савремене производње. Често се напомиње да продуктивност представља најважнију основу за повећање животног стандарда становништва. Задовољење потреба друштва, као и даљи привредни и друштвени развој.

Продуктивност рада је парцијално мерило ефикасности, које указује на ефикасност употребе радне снаге као виталног ресурса предузећа (Крстић, Јанковић-Милић, 2003).

Продуктивност рада у пољопривреди представља однос између укупног пољопривредног аутпута, односно вредности пољопривредне производње и инпута фактора рада (радне снаге) у пољопривредну производњу. Посебан значај продуктивности у пољопривреди произилази из евидентне чињенице да перманентно расте тражња за пољопривредним производима (због пораста броја становника и побољшања квалитета исхране), уз истовремено смањење пољопривредног земљишта и броја пољопривредних произвођача (Петровић и Зорнић, 1999). На основу изнетог може се закључити да продуктивност у пољопривреди мора да има непрекидну тенденцију раста.

Према Финци и сарадницима (1986) продуктивност рада је, радни учинак у јединици времена остварен у одређеној производњи, односно време које се утроши за производњу јединицу неког производа. Начело продуктивности састоји се у томе, да се са што мање рада, оствари што већи учинак, односно већа производња.

На остварену продуктивност рада у пољопривредној производњи утиче велики број фактора, међу којима се посебно издвајају:

- Степен техничке опремљености рада,
- Организација рада,
- Природни услови,
- Квалификациона структура запослених,
- Развој науке и примена научних достигнућа.

Према Милић и Средојевић (2004), показатељи продуктивности се добијају мерењем остварених резултата пословања у односу на обим уложеног људског рада. Према томе, степен продуктивности рада одражава количину добијеног производа по јединици људског рада или обрнуто, утрошак часова људског рада по јединици добијеног производа.

Степен продуктивности рада изражен натурално, добија се из односа:

$$Pr = \frac{Q}{R} \text{ или } Pr = \frac{R}{Q}$$

R- уложен рад у часовима

Q-количина добијених производа (kg, tona, komada и слично)

Производња грозђа спада у радно-интензивне гране пољопривреде, која се одликује високим учешћем људског рада по јединици површине, посебно у фази бербе и резидбе. То су заправо операције које се изводе скоро искључив мануелним радом.

Табела 50. Продуктивност рада у производњи грозђа, Винарије Милисављевић, Рејон Телечка за период од 2014 – 2016. године

Година	Принос(kg/ha)	Утрошак рада (čas/ha)	Продуктивност (kg/chas)
2014	8.000	678	11,8
2015	9.500	678	14,01
2016	10.000	678	14,74
ПРОСЕК	9.166,67	678	13,51

На основу података из табеле 50, можемо учочити да је просечна продуктивност остварена у Винарији Милисављевић у износила 13,51 kg/chas, као и да је остварена продуктивност директно пропорционална оствареној висини приноса по јединици површине, а обрнуто пропорционална количини уложеног живог рада по јединици површине.

Табела 51. Продуктивност рада у производњи грозђа, Винарије Тиска перла, Потиски рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Принос(kg/ha)	Утрошак рада (čas/ha)	Продуктивност (kg/čas)
2014	7.000	680	10,3
2015	8.500	680	12,5
2016	9.000	680	13,2
ПРОСЕК	8.166,67	680	12

На основу података из табеле 51, можемо учочити да је просечна продуктивност остварена у винарији Тиска перла износила 12 kg/čas. Најмању продуктивност рада винарија је постигла 2014 године, у висини од 10,3 kg/čas као последицу најнижег приноса у односу на остале године посматраног периода, док је највећу продуктивност од 13,2 kg/čas остварила 2016. године.

Табела 52. Продуктивност рада у производњи грозђа, Винарије Виндуло, Бачки рејон за период од 2014 – 2016. године

Година	Принос(kg/ha)	Утрошак рада (čas/ha)	Продуктивност (kg/čas)
2014	6.500	675	9,62
2015	7.000	675	10,37
2016	8.000	675	11,85
ПРОСЕК	7.166,67	675	10,61

На основу података из табеле 52, можемо учочити да је просечна продуктивност остварена у винарији Виндуло износила 10,61 kg/čas. Најмању продуктивност рада винарија је постигла 2014 године, у висини од 9,62 kg/čas као последицу најнижег приноса у односу на остале године посматраног периода, док је највећу продуктивност од 11,85 kg/čas остварила 2016. године.

4.15.2. Економичност производње

Економичност производње, као један од најзначајнијих показатеља успешности пословања, представља однос остварене производње и утрошених чиниоца производње. Најчешће се изражава односом вредности производње и укупних трошкова производње. На повећање економичности у пољопривреди утиче више чинилаца, од којих се истичу: обим производње, степен коришћења производних капацитета, избор повољније варијанте технолошког процеса, благовремено снабдевање сировинама, повећање продуктивности рада, бржи обрт новчаних средстава, специјализација и производна сарадња на економским основама између организационих делова система, и друго (Петровић и Зорић 1999).

Општи образац је следећи:

$$E = \frac{\text{ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ}}{\text{УКУПНИ ТРОШОВИ}}$$

Ако је добијена вредност коефицијента економичности већа од 1 ($E > 1$), то значи да је остварена вредност производње већа од укупних трошкова и да је производња економична, ако је вредност коефицијента једнака 1 ($E = 1$), производња је на граници економичности, јер је укупна вредност производње једнака укупним трошковима, а ако је вредност коефицијента мања од 1 ($E < 1$), производња је неекономична, јер укупни трошкови премашују вредност производње. Да би се постигла висока економичност, потребно је настојати да се одређена производња постигне уз што мање трошкове.

Табела 53. Економичност производње грожђа, Винарије Милисављевић, рејон Телечка висораван, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (дин/ха)	Трошкови производње (дин/ха)	Коефицијент економичности
2014	6.390.400,00	3.334.375,00	1,91
2015	6.704.150,00	2.985.725,00	2,25
2016	6.306.000,00	3.145.025,00	2
ПРОСЕК	6.466.850,00	3.155.041,67	2,05

Из дате табеле можемо уочити да просечан коефицијент економичности производње грожђа износи 2,05. Такође видимо да је у 2015. години највећи коефицијент економичности са износом од 2,25, што је резултат високе вредности производње, на шта је утицала висока цена од 79,88 дин/kg. Дакле, у 2015. години остварена је најекономичнија

производња, јер је на 100,00 динара уложених средстава, остварено 225,00 динара вредности производње, док је 2014. година, са најмањим коефицијентом од 1,91, што показује да се у тој години, на сваких 100 динара уложених средстава, остварило 191,00 динара вредности производње, што је последица најнижег приноса грозђа, као и најниже откупне цене грозђа у анализираном периоду.

Табела 54. Економичност производње вина, Винарије Милисављевић, рејон Телечка висораван, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (дин/ха)	Трошкови производње (дин/ха)	Коефицијент економичности
2014	40.000.000,00	9.464.235,00	4,22
2015	47.500.000,00	10.077.585,00	4,71
2016	50.000.000,00	10.552.385,00	4,73
ПРОСЕК	45.833.333,33	10.031.401,67	4,56

Према подацима у табели 54., видимо да просечан коефицијент економичности вина износи 4,56. Најекономичнија производња свакако јесте 2016. године, где је коефицијент економичности износио 4,73, што значи да је на 100 динара уложених средстава, остварено 473 динара вредности производње. Такође, разлика коефицијента у 2015. и 2016. производној години је занемарљива, што је последица већег приноса, али ниже откупне цене грозђа у 2016. години.

Табела 55. Економичност производње грозђа, Винарије Тиска перла, Потиски рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (дин/ха)	Трошкови производње (дин/ха)	Коефицијент економичности
2014	3.914.120,00	2.144.187,00	1,83
2015	4.198.915,00	2.306.657,5	1,82
2016	3.972.780,00	1.975.277,5	2,01
ПРОСЕК	4.028.605,00	2.017.289,167	1,86

Из дате табеле можемо уочити да просечан коефицијент економичности производње грозђа износи 1,86. Такође видимо да је у 2016. години највећи коефицијент економичности са износом од 2,01, што је такође резултат високе вредности производње, на шта је утицала висока цена од 79,88 дин/kg. Значи, у 2016. години остварена је најекономичнија производња, јер је на 100,00 динара уложених средстава, остварено 201,00

динар вредности производње, док је 2015. година, са најмањим коефицијентом од 1,82, што показује да се у тој години, на сваких 100 динара уложених средстава, остварило 182,00 динара вредности производње, што је последица најнижег приноса грозђа, као и најниже откупне цене грозђа у анализираном периоду, што је случај и са винаријом из рејона Телечка висораван.

Табела 56. Економичност производње вина, Винарије Тиска перла, Потиски рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (дин/ха)	Трошкови производње (дин/ха)	Коефицијент економичности
2014	75.400.000,00	9.493.350,00	7.94
2015	91.600.000,00	10.633.420,00	8,61
2016	97.000.000,00	11.218.665,00	8,64
ПРОСЕК	88.000.000,00	10.448.478,33	8,4

Према подацима у табели 56, видимо да просечан коефицијент економичности вина износи 8,4. Најекономичнија производња свакако јесте 2016. године, где је коефицијент економичности износио 8,64, што значи да је на 100 динара уложених средстава, остварено 864 динара вредности производње. Такође, разлика коефицијента у 2015. и 2016. производној години је занемарљива, што је последица већег приноса, али ниже откупне цене грозђа у 2016. години. Овакав резултат јесте одличан показатељ да је најбоље грозђе прерадити у вино, па га на тај начин, уз добру цену, пласирати на тржиште, као и да је овакав вид производње, са становишта економске ефикасности производње, изузетно исплатив.

Табела 57. Економичност производње грозђа, Винарије Виндуло, Бачки рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (дин/ха)	Трошкови производње (дин/ха)	Коефицијент економичности
2014	3.634.540,00	2.204.217,5	1,65
2015	3.457.930,00	1.945.912,5	1,77
2016	3.531.360,00	2.087.487,5	1,69
ПРОСЕК	3.541.276,67	1.385.739,16	1,70

Из дате табеле можемо уочити да просечан коефицијент економичности производње грозђа износи 1,70. Такође видимо да је у 2015. години највећи коефицијент економичности са износом од 1,77, што је такође резултат високе вредности производње,

али и нижих трошкова производње у односу на остале године посматраног периода. Значи, у 2015. години остварена је најекономичнија производња, јер је на 100,00 динара уложених средстава, остварено 177,00 динара вредности производње, док је 2014. година, са најмањим коефицијентом од 1,65, што показује да се у тој години, на сваких 100 динара уложених средстава, остварило 165,00 динара вредности производње, што је последица најнижег приноса грозђа, као и најниже откупне цене грозђа у анализираном периоду, што је случај и са претходне две анализираних винарије.

Табела 58. Економичност производње вина, Винарије Виндуло, Бачки рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (дин/ха)	Трошкови производње (дин/ха)	Коефицијент економичности
2014	18.256.666,67	5.956.567,5	3,06
2015	19.710.000,00	5.869.342,5	3,35
2016	22.190.000,00	6.404.937,5	3,46
ПРОСЕК	20.052.222,22	6.076.949,16	3,29

Према подацима у табели 58, видимо да просечан коефицијент економичности вина износи 3,29. Најекономичнија производња свакако јесте 2016. године, где је коефицијент економичности износио 3,46 што значи да је на 100 динара уложених средстава, остварено 346 динара вредности производње, док је 2014. година са најмањим коефицијентом економичности од 3,06, што показује да се у тој години на сваких 100 динара уложених средстава, остварило 306 динара вредности производње, што је последица ниже вредности остварене производње, али високих трошкова у посматраној години.

4.15.3. Рентабилност производње

Рентабилност производње у суштини представља израз коначног финансијског ефекта улагања средстава у одређену привредну делатност, односно показатељ укупног успеха пословања предузећа (Петровић и Зорнић, 1999). Овај показатељ истовремено садржи резултате остварене продуктивности и економичности у одређеном периоду.

Показатељима рентабилности утврђује се степен економске ефективности производње, односно ефективности уложених средстава за производњу у одређену привреду делатност (Милић и Средојевић, 2004). Према томе, овим показатељем се изражава:

1. Рентабилности производње

$$R = \frac{\text{Добит}}{\text{Тржишна вредност производње}} * 100$$

2. Степеном рентабилности уложених средстава

$$R = \frac{\text{Добит}}{\text{Ангажована радна снага}} * 100$$

Оцена нивоа економске ефикасности пословања се доноси на основу поређења утврђених стопа рентабилности са:

- захтеваном минималном стопом, тј. степеном укамаћења уложених финансијских средстава,
- просечном стопом рентабилности у датом подручју производње,
- стопом укамаћења коју би било могуће остварити улагањем средстава у неку другу производњу и слично.

Табела 59. Рентабилност производње грожђа, Винарије Милисављевић, рејон Телечка висораван за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (din/ha)	Остварена добит (din/ha)	Стопа рентабилности производње (%)
2014	639.040,00	305.602,5	47,82
2015	670.415,00	371.842,5	55,46
2016	630.600,00	316.097,5	50,12
ПРОСЕК	646.685,00	331.180,83	51,13

У просеку за испитивани период од 2014-2016. године у производњи грожђа у винарији Милисављевић остварена је рентабилна производња, са просечном стопом рентабилности од 51,13%, са варирањима од 47,82% у 2014. години, до 50,12% у 2016. години. Констатоване разлике у приносима, вредности производње и оствареној добити у анализираном периоду су испољиле значајан утицај на остварену рентабилност производње.

Табела 60. Рентабилност производње вина, Винарије Милисављевић, рејон Телечка висораван за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (din/ha)	Остварена добит (din/ha)	Стопа рентабилности производње (%)
2014	40.000.000,00	30.535.765,00	76,4
2015	47.500.000,00	37.422.415,00	78,8
2016	50.000.000,00	39.447.615,00	78,9
ПРОСЕК	45.833.333,33	35.801.931,67	78,03

На основу података у табели 60. можемо закључити да је у испитиваном периоду од 2014-2016. године у производњи вина у винарији Милисављевић остварена рентабилна производња, са просечном стопом рентабилности од 78,03 %. Најмања стопа рентабилности, у висини од 76,4%, забележена је у 2014. години, као последица нижих приноса, па самим тим и мањом произведеном количином вина у датој годни. Такође, можемо уочити да је разлика у стопама рентабилности у 2015. и 2016. години занемарљива, а све услед мале разлике у произведеним количинама вина, али нешто већих трошкова производње у 2016. години.

Табела 61. Рентабилност производње грозђа, Винарије Тиска перла, Потиски рејон за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (din/ha)	Остварена добит (din/ha)	Стопа рентабилности производње (%)
2014	559.160,00	252.847,5	45,2
2015	599.845,00	329.522,5	54,9
2016	567.540,00	282.182,5	49,7
ПРОСЕК	562.181,67	505.869,67	49,9

У просеку за испитивани период од 2014-2016. године у производњи грозђа у винарији Тиска перла остварена је рентабилна производња, са просечном стопом рентабилности од 49,9%, са варирањима од 45,2% у 2014. години, до 54,9% у 2016. години. Најрентабилнија производња грозђа остварена је у 2015. години, услед нешто виших прихода, али и релативно високе цене грозђа у датој години, док је најмање рентабилна производња забележена 2014. године, као последица ниже цене грозђа, али и већих трошкова производње.

Табела 62. Рентабилност производње вина, Винарије Тиска перла, Потиски рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (din/ha)	Остварена добит (din/ha)	Стопа рентабилности производње (%)
2014	75.400.000,00	65.906.650,00	87,4
2015	91.600.000,00	80.966.580,00	88,1
2016	97.000.000,00	85.781.335,00	88,4
ПРОСЕК	88.000.000,00	77.551.521,67	87,96

У просеку за испитивани период од 2014 до 2016. године у производњи вина у Винарији Тиска перла остварена је рентабилна производња са просечном стопом рентабилности 87,96%, са варирањима од 87,4% у 2014. години, до 88,4% у 2016. години. На основу података у табели да је рентабилност пословања винарије из Потиског рејона, у односу на остале две, драстично већа, а то све захваљујући брендираном производу и троструко већој цени, по којој је вино пласирано на тржишту.

Табела 63. Рентабилност производње грожђа, Винарије Виндуло, Бачки рејон, за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (din/ha)	Остварена добит (din/ha)	Стопа рентабилности производње (%)
2014	519.220,00	203.617,5	39,21
2015	493.990,00	216.002,5	43,72
2016	504.480,00	206.267,5	40.88
ПРОСЕК	505.896,67	208.629,16	41.27

У просеку за испитивани период од 2014-2016. године у производњи грожђа у винарији Виндуло остварена је рентабилна производња, са просечном стопом рентабилности од 41,27%. Констатоване разлике у приносима, вредности производње и оствареној добити у анализираном периоду су испољиле значајан утицај на остварену рентабилност производње.

Табела 64. Рентабилност производње вина, Винарије Виндуло, Бачки рејон за период од 2014 – 2016. године

Година	Вредност производње (din/ha)	Остварена добит (din/ha)	Стопа рентабилности производње (%)
2014	18.256.666,67	12.300.099,17	67,37
2015	19.710.000,00	13.845.657,75	70,24
2016	22.190.000,00	15.780.062,5	71,11
ПРОСЕК	20.052.222,23	13.975.273,14	69,6

На основу података у табели, евидентно је да је у просеку, за испитивани период од 2014-2016. године, у производњи вина у винарији Виндуло остварена рентабилна производња, са просечном стопом рентабилности од 69,6%, са варирањима од 67,37% у 2014. години, до 71,11% у 2016. години. Најрентабилнија производња грожђа остварена је у 2016. години, услед произведене количине вина у односу на остале године посматраног периода, па самим тим и веће остварене вредности производње, док је најмање рентабилна производња забележена 2014. године, као последица нешто мање произведене количине вина, али и високих трошкова производње.

4.16.ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Финансирање пољопривреде у Републици Србији, како до сада, тако и у актуелном периоду, реализује се уз финансијску и кредитну подршку државе, као и путем кредита пословних банака и финансијског лизинга.

4.16.1. Финансирање и кредитирање из примарне емисије народне банке

Све до усвајања Програма реконструкције монетарног система, у јануару 1994. године, финансирање домаће пољопривреде било у потпуности зависно од државе. Финансијска подршка се односила на кредитирање под бенефицитарним условима, а извор кредитних средстава била је примарна емисија Народне банке. Такође, кредитни пласмани пословних банака у аграр, које су финансирале из сопствених извора, били су под познатим утицајем државе.

Финансирање пољопривреде из примарне емисије Народне банке одвијало се тако што је централна банка сваке године формирала селективни кредитни потенцијал, на основу кога је пласирала краткорочне кредите пословним банкама, који су представљали извор из ког су пословне банке одбравале пољопривредне кредите по есконтној (референтној каматној) стопи, која је била двоструко, па чак и петоструко нижа у односу на камате на тржишту новца.

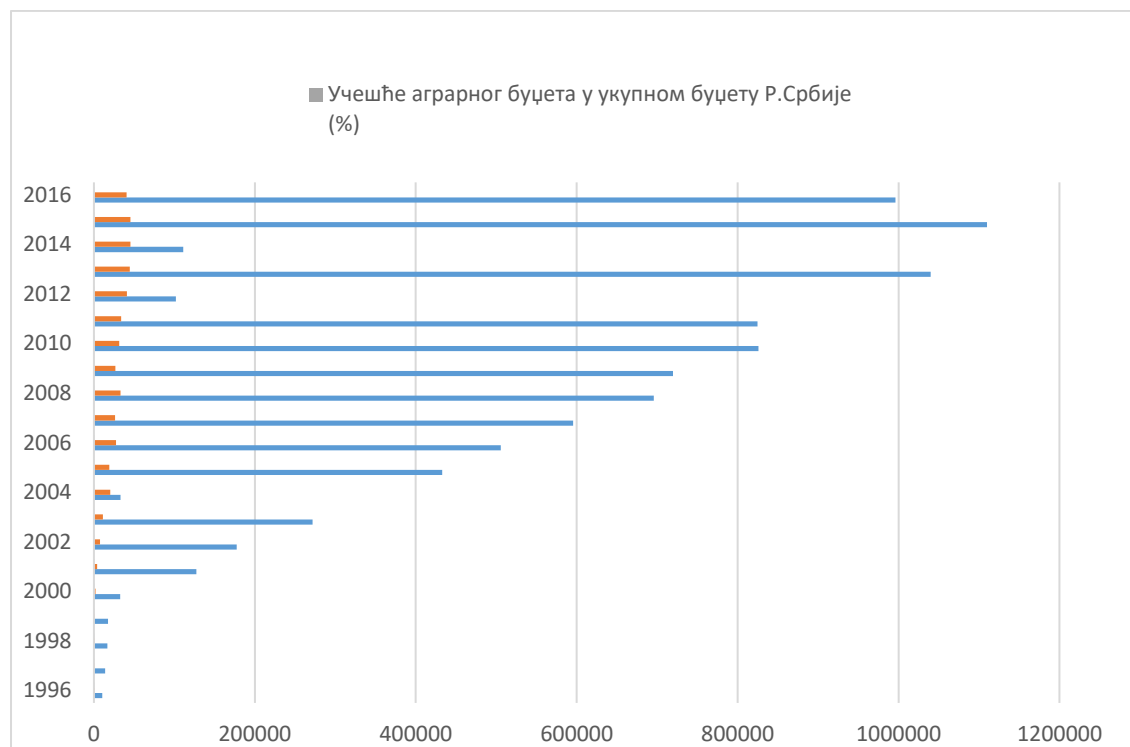
Пласмани селективних кредита у домаћу пољопривреду имали су основа, јер се на овај начин делимично поправљао неповољан економски положај пољопривредних субјеката. Конкретно се на овај начин компензовала економска штета нанета пољопривреди кроз диспаритете цена. Бенефицирани пољопривредни кредити били су неопходни због неразвијености финансијског тржишта и тиме узроковане недовољне обилности финансијских средстава, као и због сезонских потреба за улагањима у пољопривредну производњу, која морају да се изврше у кратком року (Бјелица, 2001).

Финансирање пољопривреде из примарне емисије Народне банке је потпуно неутемељено оптужено за изазивача хиперинфлације, с обзиром на то да су кредити пласирани у аграр имали реално покриће у реализованој пољопривредној производњи. Овај начин финансирања оставио је негативне последице на домаћи финансијски, монетарни и привредни систем, због неадекватног система његове контроле, која је била поверена пословним банкама (Радовић, 2014).

4.16.2. Аграрни буџет

Као извор финансирања пољопривреде, аграрни буџет, установљен је Одлуком о формирању аграрног буџета, која је донета краје 1995. године, а практично је саставни део државног буџета постао у 1996. години. „Аграрни буџет је заједнички и консолидовани облик државне подршке пољопривреди, која се спроводи путем субвенционисања пољопривредне производње (Пејановић и сар., 2010)“. На предлог Министарства пољопривреде и заштите животне средине, а у складу са Законом о буџету Републике Србије, Републичка Влада сваке године утврђује висину аграрног буџета.

Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју одређено је да аграрни буџет не може да буде мањи од 5% буџета Републике Србије, почев од 2014. године, међутим на основу анализе података приказаних у наредној табели, јасно можемо уочити да је у прсматраном периоду од 1996 до 2016. године, просечно учешће аграрног у укупном државном буџету свега 4,7%.

Графикон 11. Учешће аграрног буџета у буџету Републике Србије у периоду од 1996-2016.године

Извор:Документација Министарства пољопривреде и заштите животне средине

У циљу развоја пољопривреде, као и руралног развоја у Републици Србији, неопходно је да се у наредном периоду повећа учешће аграрног у укупном државном буџету. Такође, потребно је и да у квалитативној структури аграрног буџета веће учешће имају подстицаји, односно подршка руралном развоју. Уколико посматрамо земље у окружењу, а нарочито у оквиру Европске уније, можемо уочити да оне велики значај поклањају развоју пољопривреде и афирмацији руралних подручја, те да актуелни пољопривредни буџет Европске уније око 20% усмерава у рурални развој, што би требало да буде примењено и код нас. Финансирање пољопривреде се, поред финансирања из буџета Републике Србије, реализује и из буџета АП Војводине, као и из буџета већине локалних самоуправа.

4.16.3.Кредитирање уз подршку државе

Кредитирање пољопривреде уз подршку државе, реализује се преко Министарства пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије и специјализованих финансијских институција. Министарство пољопривреде успоставило је 2004. године систем кредитне подршке пољопривредним субјектима. Подршка је реализована путем краткорочног и дугорочног кредитирања, где је извор кредитних средстава био аграрни буџет, а кредите је карактерисала ниска каматна стопа. Овај начин кредитирања пољопривреде реализује се посредством пословних банака које послују на подручју Републике Србије, а у примени је и у актуелном периоду. Право на коришћење кредитних средстава имају само регистрована пољопривредна газдинства. Примарни циљ кредитирања пољопривреде из средстава аграрног буџета је да се пољопривредним субјектима омогући лакши приступ кредитном тржишту, као и да и се помогне у креирању кредитне историје. Кредитирање пољопривреде и руралног развоја, уз подршку државе, реализовало се у досадашњем, као и актуелном транзиционом периоду и кредитним пласманима специјализованих државних финансијских институција. Ови кредити се одобравају под повољним условима, а реализују их Фонд за развој Републике Србије, Фонд за развој пољопривреде АПВ⁶, Развојни фонд АПВ, а делимично и Фонд за капитална улагања АПВ.

Министарство пољопривреде и заштите животне средине закључило је уговоре са овлашћеним лицима пословних банака и осигуравајућих кућа којим ће бити регулисани услови кредитирања пољопривредне производње у 2016. години. Министарство суфинансира каматне стопе, а кредити, чији је рок од једне до три године, са грејс периодом

⁶ Аутономна Покрајина Војводина

до годину дана, одобравају се и исплаћују у динарима – без валутне клаузуле и предстаљају једне од најповољнијих кредита на тржишту, где фиксна каматна стопа износи 3% на годишњем нивоу за кредите у сточарству и кредите пласиране у развој ратарства, воћарства, виноградарства, повртарства, цвећарства, као и куповину пољопривредне механизације и опреме. Уговори су закључени са банкама: Комерцијална банка, Про Кредит банка, Кредит агроколе, Хипо Алпе Адриа банка, Банка Интеза, Збербанка, АИК, НЛБ банка, Уни кредит банка и ОТП банка.

Уједно, осим са банкама, потписани су и уговори са осигуравајућим кућама, такође изузетно важни и значајни, који пружају пољопривредницима могућност да осигурају своје усеве и животиње, као и своју производњу. Уговори су закључени са осигуравајућим друштвима: Дунав осигурање, Ђенерали осигурање, ДДОР Нови Сад, Триглав осигурање и Глобос осигурање.

4.16.3.1. Фонд за развој Републике Србије

Рад Фонда за развој Републике Србије регулисан је Законом о Фонду за Развој Р.Србије („Сл. Гласник РС бр. 88/10“) . Циљеви Фонда јесу подстицање привредног развоја, подстицање равномерног регионалног развоја, унапређење конкурентности домаће привреде, потом подстицање развоја производног занатства и услужних делатности, затим подстицање запошљавања, као и подстицање развоја тржишта капитала. Изворе средстава представљају наплате кредита, кредитне линије, буџет само у делу обављања комисионих послова у име и за рачун државе. Средства Фонда за развој Р. Србије могу се користити за кредитирање свих привредних грана, осим за кредитирање програма примарне пољопривредне производње и инфраструктуре. Међутим, од оснивања фонда, 1992. године, област агроиндустрије може да рачуна на ова средства.

Одсуство активности и програма кредитирања примарне пољопривреде путем овог Фонда, с једне стране, као и постојање Фонда за развој Војводине, са друге стране, чији је доминантни циљ развој пољопривреде и прехрамбено-прерађивачке индустрије Војводине, јасно упућује на закључак да се, регионално посматрано, већи износ кредитних средстава за примарну пољопривреду усмерава ка Војводини. При томе, требало би истаћи да су подаци Министарства пољопривреде Р. Србије о регионалној алокацији кредита и аграрног буџета недоступни на званичној презентацији Министарства преко интернета.

4.16.3.2. Фонд за развој Аутономне покрајине Војводине

Фонд за развој АПВ основан је марта 2002. године у циљу развоја пољопривреде и прехранбено-прерађивачке индустрије, развоја малих и средњих предузећа, постицаја развоја предузетништва и равномерног регионалног развоја Војводине. Реализацију наведених циљева Фонд остварује из средстава приватизације и из средстава остварених наплатом доспелих пласмана. Коришћење средстава фонда засновано је искључиво на моделу кратких односа. Укупан број реализованих кредита фонда од његовог оснивања до данас износи 5.391, а висина пласираних средстава достигла је износ од 253.027 милиона евра (44,5% пласираних средстава Фонда усмерено је ка пољопривреди). Корисници кредита су: носиоци регистрованих пољопривредних газдинстава, земљорадничке задруге и правна лица са већим приватним капиталом на територији Војводине. Намена финансирања је: набавка пољопривредне механизације, заснивање и обнављање дугогодишњих засада, основних стада и јата, увођење система квалитета и слично.

Покрајински фонд за развој пољопривреде даје кредит за подизање вишегодишњих засада винове лозе, набавку лозних калемова, стубова, жице и опреме у виноградарству. Средства се додељују пољопривредним газдинствима – физичким лицима са подручја АП Војводине. Кредити ће бити одобравани са каматном стопом од 2% на годишњем нивоу, уз примену валутне клаузуле, и то на начин да је максималан износ одобреног кредита 10.000,00 евра, док Фонд неће одобравати износ мањи од 1.000,00 евра. Грејс период је у трајању од 24 месеца, а за време грејс периода обрачунаваће се интеркаларна камата. Рок отплате кредита 36 месеци, која ће се вршити у шестомесечним анuitетима, прва рата се уплаћује по истеку грејс периода (укупно 7 рата). Фонд кредитира декларисане и сертификоване лозне калемове и ожиљене стандардне резнице, потом, багремове, бетонске и металне стубове, поцинковану жицу, опрему у виноградарству (судови, пресе, бурад и слично). Кредит се реализује тако што ће Фонд уплатити износ одобреног кредита добављачу, у складу са планираним средствима (www.vdf.org.rs).

4.16.3.3. Гаранцијски фонд Војводине

Гаранцијски фонд Војводине основан је одлуком скупштине АПВ крајем 2003. године. Фонд је формиран са задатком да олакша приступ финансијском тржишту и обезбеди повољније услове кредитирања од оних које нуде банке, индивидуалним пољопривредним произвођачима, приватним предузетницима, МСП⁷, чије је пребивалиште на територији АПВ. Основна делатност фонда јесте издавање гаранција банкама на име обезбеђења кредита или дела кредита које додељују банке. Кредити који су предмет обезбеђења намењени су за набавку: минералних ђубрива, пољопривредне механизације, финансирању припреме извоза и супституцију увоза. Средства гаранцијског фонда су у државној својини и обезбеђена су из буџета АП Војводине и из прихода од приватизације. На издавање гаранција, плаћа се провизија. Овај фонд је веома моћан инструмент кредитирања. У Србији је још некомплетна законска регулатива која регулише овај финансијски сегмент, па је и ефикасност Гаранцијског фонда знатно нижа. Генерално, успостављање ефикасног финансијског тржишта примереног потребама аграрног сектора представља процес који захтева даља институционална и организациона прилагођавања.

На основу проширеног Конкурса за одобравање гаранција за обезбеђење дугорочних кредита намењених финансирању куповине нове пољопривредне механизације и опреме, Гаранцијски фонд одобрава и до 30.000 евра за кредите за подизање дугогодишњих засада воћа и винограда (садница и пратеће опреме). У питању су дугорочни кредити, до 10 година, са грејс периодом од 12 до 24 месеца. Каматна стопа је до 7,5%. У договору са комерцијалним банкама, Фонд одобрава гаранције и за кредите одобрене у динарима. Право да конкуришу имају индивидуални пољопривредни произвођачи, носиоци регистрованих пољопривредних газдинстава, са територије АП Војводине. Гаранцијски фонд има споразум са представницима банака: АИК, Банка Интеза, Кредит агрикол, Про кредит банка, Хипо Алпе Адриа банка (www.garfondapv.org.rs).

⁷ Мала и средња предузећа

4.16.4.Кредити пословних банака

Специфичности пољопривредне производње, требало би да имају директног одраза на кредитну политику банака. Сезонски карактер пољопривреде захтева одређену динамику улагања средстава, а спор обрт капитала у пољопривреди захтева и њему примерен период коришћења кредитних средстава и период доспећа камата на наплату (дужи рокови отплате, уз обавезно коришћење грејс периода и слично). Неуједначена економска оправданост између појединих линија пољопривредне производње, утиче на то да банке у процесу кредитирања не могу имати исти третман према свим линијама производње. Наиме, у пољопривреди постоје интензивне производње, које захтевају већа финансијска улагања и екстензивне производње, које захтевају мања улагања. Истовремено, постоји разлика у профитабилности између производње житарица, индустријског биља, повртарске производње, сточарске производње, производње воћа, итд. Због различите исплативости појединих линија производње банке, а посебно оне које за циљну групу комитената имају пољопривреду, морају да развијају систем селективних каматних стопа. Међутим, наша реалност је таква да банке не уважавају специфичности, већ и да су услови кредитирања на слободном банкарском тржишту (висина каматних стопа, грејс период, рокови отплате), крајње неповољни за пољопривредне произвођаче (Џвијановић, 2007). Услед великог ризика кредитирања пољопривредника (један обрт средстава годишње, висок утицај природних фактора, нестабилност мера аграрне политике), високих фиксних трошкова, који у процесу одобравања кредита имају банке и услед свеопштег ризика државе и законски неуређеног финансијског тржишта-каматне стопе које се нуде пољопривредницима изузетно су високе и непримерне стопама рентабилитета пољопривредне производње.

У погледу могућности кредитирања у нарочито незавидном положају су породична газдинства, тј. мали произвођачи, којих је у нашој пољопривреди највише, који готово немају приступ кредиту. Наиме, поред неповољних услова под којима се кредити одобравају, инструменте и гаранције за обезбеђивање кредита, које банке траже, често је веома тешко, или немогуће обезбедити. Примера ради, као једно од средстава обезбеђења кредита, углавном се тражи хипотека на непокретност у двоструком или тросруком износу кредита које банка одобрава, а веома често, услед несређених земљишних књига, земљорадници нису у могућности да приложе доказ о власништву над имовином, а према томе, не могу ни да испуне услов за добијање кредита.

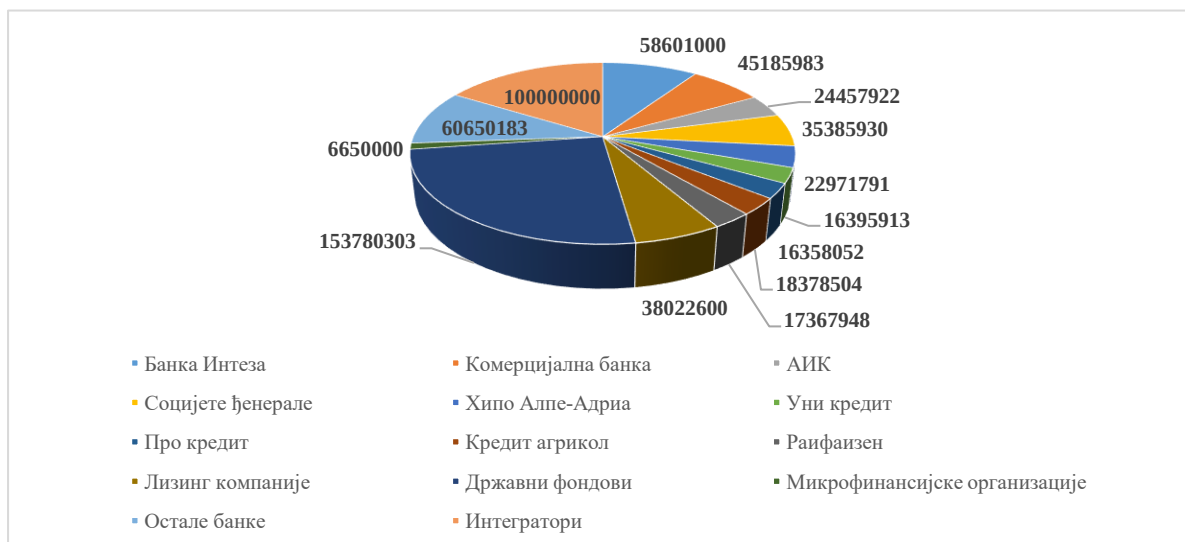
Кредите које су пословне банке одобравале пољопривредним субјектима у Републици Србији, у целокупном транзиционом периоду, карактерисале су:

- Високе каматне стопе услед високих ризика домаће пољопривреде,
- Примена валутне клаузуле-кредити су најчешће били индексирани у еврима,
- Неприлагођеност кредитирања сезонском карактеру пољопривредне производње,
- Кратак кредитни период,
- Високи захтеви за ослобађање кредита,
- Строга селекција зајмотражиоца,
- Високи трошкови осигурања кредита,
- Непостојање или сувише кратак грејс период,
- Обавеза једнократног плаћања трошкова обраде кредита,
- Већина банака је камате обрачунавала на целокупан износ кредита, а не само на остатак дуга,
- Неисказивање ефективне каматне стопе у кредитним условима (Радовић, 2014).

Кредитни пласмани у пољопривреду нису имали значајније учешће у укупним пласманима пословних банака у почетном транзиционом периоду. Међутим, последњих 10 година приметна је њихова већа заинтересованост за кредитирање пољопривреде. То је последица доласка на наше банкарско тржиште иностраних банака, у чијем пословању пољопривредни кредити представљају значајан банкарски производ (Радовић, 2014).

Динарске кредите које у актуелном периоду одобравају пословне банке карактеришу релативно ниске каматне стопе, условљене падом референтне каматне стопе. Реч је о краткорочним кредитима, док су дугорочни и даље везани за валутну клаузулу. Пољопривредници и пољопривредна МСП имају најслабији приступ финансијским средствима од свих сектора у Србији (Веселиновић и Дробњаковбић, 2014).

У Републици Србији требало да се пољопривредним субјектима понуди адекватан пољопривредни кредит, који би се одобравао без валутне клаузуле и који би био прилагођен сезонском карактеру пољопривредне производње, финансијским могућностима пољопривредних субјеката, по узору на концепт повољног фармерског кредита из система финансирања пољопривреде у САД-у.

Графикон 12. Позајмице пољопривредном сектору од стране финансијских организација

Извор: www.nbs.rs

4.16.5. Финансијски лизинг

Један од начина финансирања аграра може бити и лизинг, који означава пословни однос, у којем давалац лизинга даје предмет лизинга на коришћење и употребу примаоцу. Прималац лизинга се обавезује да уговорени износ плаћа у уговореним ратама. Основна идеја лизинга јесте да машина или средство кроз рад сам себи отплаћује, а предмет лизинга и дато учешће су уједно и средства осигурања, а не нека хипотека или друго осигурање.

Финансијски лизинг је релативно нови, али веома заступљен начин финансирања пољопривреде, регулисан одредбама Закона о финансијском лизингу, који је донет у мају 2003. године. Лизинг је у прошлој деценији имао веома значајну улогу у финансирању инвестиција у пољопривреди, и то, пре свега, у области набавке пољопривредне механизације и опреме. Финансирање пољопривреде путем лизинга омогућава пољопривредним произвођачима да предмет лизинга буде и средство обезбеђења наплате дуга по договору о финансијском лизингу, односно трошкове финансирања не оптерећују трошкови банкарских гаранција. Наведено им омогућава да финансирају инвестиције велике вредности, као и да набављену пољопривредну механизацију и опрему одмах користе у производњи, а из оствареног прихода отплаћују лизинг.

Погодности финансијског лизинга као начина финансирања пољопривреде огледају се у томе што је отплата прилагођена сезонском карактеру пољопривредне производње, с обзиром на то да даваоци лизинга имају успостављену сарадњу са испоручиоцима предмета

лизинга, врло је брза и једноставна процедура реализације уговора о финансијском лизингу, а смањени су и трошкови. Потом, постоји могућност набавке на лизинг и половне, па самим тим повољније пољопривредне механизације, као и опреме. Овај начин финансирања посебно је погодан за новооснована предузећа, за индивидуалне пољопривредне произвођаче, који не поседују кредитну историју, као и за пољопривредне субјекте који не поседују велику кредитну способност, а неопходна им је пољопривредна механизација већих вредности.

Међутим, треба истаћи и недостатке лизинга као начина финансирања пољопривреде, коју су првенствено везани за додатне трошкове које лизинг узрокује, а то су трошкови осигурања предмета финансијског лизинга и трошкови пореза на додату вредност, као и трошкови камате обрачунате по основу уговора о финансијском лизингу (Радовић, 2014).

У претходној, 2016. години у сектору финансијског лизинга Републике Србије, пословало је 16 давалаца финансијског лизинга и то: CA Leasing Srbija d.o.o., Porsche Leasing SCG d.o.o., ERB Leasing a.d., Procredit Leasing d.o.o., Heta Leasing d.o.o., Raiffeisen Leasing d.o.o., Intesa Leasing d.o.o., S-Leasing d.o.o., LIPAKS d.o.o., Sogelease Srbija d.o.o., NBG Lizing d.o.o., UniCredit Leasing Srbija d.o.o., NLB Leasing d.o.o., VB Leasing d.o.o., Piraeus Leasing d.o.o., Zastava Istrabenz Lizing d.o.o., где су представништа, свих наведених компанија, лоциране у Београду.

Табела 65. Лизинг у пољопривреди у Републици Србији

Р.б.	Банка	Предмет лизинга	Вредност		Учешће и период финансирања		Трошкови обраде захтева	Потребно осигурање	Остали трошкови	НАПОМЕНА
1.	PROCREDIT	Трактори и комбајни	До 30.000 евра	Преко 30.000 евра	Без учешћа на рок до 36 месеци	Каско осигурање није обавезно за возила вредности до 30.000 евра	0,5-2%	Каско осигурање није обавезно за возила вредности до 30.000 евра	Без скривених трошкова	Избор добављача и осигурања је право клијента, могућност финансирања нових и половних возила, могућност ирегуларних планова отплате
2.	ZASTAVA ISTRABENZ	Возила			Минимално 20%-максимално 60%, од 24-72 месеца		1,5%	Потпуно КАСКО осигурање код Дунав осигурања и Делта осигурања	Трошкови одобрења уговора у висини од 1,5% вредности возила, техничког прегледа, регистрације, трошкови обавезног и каско осигурања, трошкови уписа у регистар лизинга, изласка на сајт удружења банака, сви трошкови продужења	Прималац лизинга сам одлучује о висини месечне рате, висини учешћа, превременој отплати

								регистрације и трошкови техничког прегледа	
3.	UNICREDIT	Нова пољоп. опрема и механизација	Минимални износ финансирања 7.000 евра		2-5 година				Начин отплате у складу са сезонским приливом прихода, атрактивне камате, фиксне за цео период отплате
4.	PIRAEUS	Нова и половна пољоп. опрема			2-5 година, учеће треба да је у складу са условима плаћања од стране испоручиоца предмета лизинга, и о његовој висини може се преговарати у зависности од типа опреме, трајања уговора, профита и финансијске способности предузећа				Рате могу бити месечне или кварталне или чак полугодишње, променљиве (максимално 4 пута годишње), у случају давања лизинга за половну опрему, мора се извршити процена од овлашћеног независног проценитеља
5.	BANCA INTESA	Нова и половна опрема			2-5 година		1,5%		За подношење захтева неопходна и процена вредности опреме од стране овлашћеног проценитеља са листе Интеза Лизинг
6.	NBG	Опрема за пољопривреднике	До 10.000 евра	Преко 10.000 евра	До 48 месеци уз учешће минимално 25% од бруто вредности предмета лизинга (са ПДВ)	До 72 месеца уз учешће минимално 25% од бруто вредности предмета лизинга (са ПДВ)	1,2%	Осигурање које гласи на НБГ лизинг	
7.	LIPAKS				Одобрава се на период од 2 до 5 година				Услови зависе од врсте предмета лизинга, цене предмета лизинга, типа примаоца и њихове кредитне способности

Извор: www.alcs.org.rs

4.16.6.Потенцијални начини финансирања

Према Радовић, на основу реализованог истраживања, потенцијални начини финансирања пољопривреде у Републици Србији треба да обухвате: предприступне фондове Европске уније, пре свега IPARD програм, средства специјализоване пољопривредне банке и хартије од вредности (основне и изведене).

Република Србија је стицањем статуса кандидата за прикључење Европској унији, 2012.године, стекла право да њени грађани и привредни субјекти конкуришу за свих пет

компоненти претприступног IPA инструмента. За финансирање мултифункционалне пољопривреде, најзначајнија је пета компонента односно IPARD програм. Смисао ове финансијске подршке јесте припрема будућих чланица уније за имплементацију мера CAP (Заједничке аграрне политике), а у циљу одрживог развоја пољопривреде и руралног развоја.

Финансирање пољопривреде из средстава IPARD програма, према процедури Европске уније, реализује се по принципу кофинансирања, што значи да се део средстава реализује из фонда, док се део средстава финансира из домаћих јавних и приватних извора, где учешће јавног сектора може да буде максимално 50%, док остатак треба да се обезбеди из средстава приватног сектора. Такође, програмом је предвиђено да Република Србија има право, у периоду од 2014-2020. године, на око 200 милиона евра годишње из претприступних фондова ЕУ, а преко IPARD програма могуће је реализовати 16-18% од наведене суме, односно од 32 до 36 милиона евра. Међутим, како би могли имплементирати овај начин финансирања у нашим условима, првенствено је потребно акредитовати одговарајуће оперативне структуре, као и решити проблем предфинансирања, с обзиром на то да се средства за пројекте, по основу којих се аплицира за средства програма, одобравају по систему рефундације.

Слика 15. Начин функционисања IPARD програма, од аплицирања до исплате крајњим корисницима

Извор: www.subvencije.rs

Како ауторка предлаже, у Р.Србији, овај проблем би могао да се реши реализацијом концепта специјализоване пољопривредне банке, чије је оснивање неопходно, како би се обезбедила предфинансирања за пројекте, који ће се кофинансирати из IPARD програма, као и средства за финансирање развоја примарне пољопривредне производње, мултифункционалне пољопривредне производње и прерађивачког пољопривредног

сектора, заснованог на предузетништву и микробизнису. Оснивање и пословање овакве банке неоподно је да се уреди посебним законом, којим би требало да се дефинише: почетни капитал и циљеви пословања, а у складу са њима и услови кредитирања. Основна делатност ове специјализоване финансијске институције било би лансирање пољопривредних кредита под повољним условима, али у складу са економским принципима. Почетни капитал специјализоване пољопривредне банке могао би се обезбедити из средстава државног буџета, односно дела средстава аграрног буџета, која су се у досадашњем периоду издвајала за кредитирање пољопривреде. Потом, средстава актуелних специјализованих државних институција које кредитирају пољопривреду, средстава буџета локалних самоуправа, која су се у досадашњем периоду издвајала за кредитирање пољопривреде, као и средстава која се наплаћују по основу закупа државног пољопривредног земљишта.

У циљу повећања понуде извора финансирања пољопривреде, потребно је да се у концепт финансирања пољопривреде активније укључе и хартије од вредности. Као начини финансирања пољопривреде у Републици Србији, могу да се примене комерцијални записи, робно-комерцијални записи, робни записи (складишнице), акције и државне обвезнице. Издене хартије од вредности или финансијски деривати су финансијски инструменти који нису у досадашњем периоду кришћени у Р.Србији као начин финансирања пољопривреде. У систем финансирања пољопривреде могли би да се укључе финансијски деривати, односно термински уговори: форварди, фјучерси и опције. Реалније је да би у нашим условима прво могли да се примене опцијски уговори, а нешто касније и фјучерс уговори, с обзиром на то да они захтевају већи степен ликвидности субјекта који их примењују (Радовић, 2014). Према Вуњаку и Радовић “примена терминских уговора омогућила би пољопривредним субјектима да адекватно лансирају и заснују производњу профитабилнијих пољопривредних производа, осигурају пласман производа и заштите се од тржишног ризика, који се посредством терминских уговора делимично преноси и на прерађивачку индустрију, као и на трговце, наплатом цене терминских уговора (премијом код опционих уговора), делимично се и финансира пољопривредна производња (Вуњак и Радовић, 2012)”. У циљу ефикасније примене овог начина финансирања пољопривреде, неопходно је успостављање недостајућег нормативног оквира, пре свега Закона о робним берзама, развој финансијских тржишта, као и континуирана информисаност и едукација пољопривредних субјеката.

6.ЗАКЉУЧАК

Вековима уназад, виноградарство, као грана пољопривреде, заузимало је велики значај. Како у свету, а нарочито у Европи, па тако и на нашим просторима, виноградарство је веома распрострањено. Као високоинтензивна грана пољопривреде, која захтева значајно улагање капитала, као и велико ангажовање живог рада по јединици производа, има задатак да обезбеди што веће приносе гајених култура, уз постизање максимално могућег квалитета производа, као и да остварује одређене економске ефекте од производње.

Иако је Србија земља која се одликује веома повољним агроеколошким условима за гајење винове лозе, производња и потрошња грозђа и вина у Србији није на задовољавајућем нивоу. Данас се виноградарска производња у нашој земљи одвија на свега 25.000 ha. Бројни проблеми, који су дуги низ година присутни у овој области, довели су до алармантног смањења површина под виноградима и низа недостатака везаних за производњу и квалитет вина. До крчења је дошло првенствено због неповољне старосне структуре, неадекватног сортимента, а највише због лоше економске политике у аграрном сектору.

Уколико је реч о производњи грозђа и вина у нашој земљи, према Попису пољопривреде 2012. године, евидентно је да се 134.341 газдинство бави виноградарском производњом, да се дуж винородне Србије протеже 22.150 ha под виновом лозом (без Косова и Метохије), у чијем уделу доминирају винске сорте. Укупан број чокота се креће око 58.000.000, са којих се просечно произведе око 87.000 t грозђа. У европској производњи вина, Србија учествује са свега 6%, заузимајући 12. позицију. У структури производње, бела вина учествују са 36%, док црвена имају удео од 64%. Када се има у виду својински однос, 85% винограда припада индивидуалним произвођачима, што само говори о бројним уситњеним површинама под виновом лозом. Остатак припада великим произвођачима у тзв. друштвеном сектору, чија су се вина извозила и задовољавала потребе домаћег тржишта. Пољопривредно газдинство које се бави производњом грозђа у просеку има 0,28 ha под виновом лозом. Просечна површина винограда коју обрађује једно газдинство у Централној Србији износи 0,23 ha, док је у Војводини она знатно већа и износи 0,85 ha.

Што се тиче самог тржишта вина у нашој земљи, ситуација је алармантна. У Србији се производњом вина које се ставља на тржиште, према броју произвођача уписаних у Винарски регистар бави 235 произвођача који су искључиво тржишно оријентисани, док се производњом грозђа бави 80.341 произвођача. Премда је производња, па самим тим и продаја грозђа и вина, у нашој земљи, највећим делом организована код малих произвођача, тржишни токови и продаја одликују у томе што се, још увек, највећи део

произведеног грожђа и вина се продаје директно на самом газдинству. Поред овога, дистрибуција вина већих, али и свих осталих произвођача вина, до крајњих потрошача углавном се одвија директним посредством veleprodajних, као и малопродајних трговинских ланаца робе широке потрошње, дистрибутера, специјализованих продавница (винотека) и угоститељских објеката (ресторани, кафеи, хотели, мотели, објекти сеоског туризма и слично), па се као један од основних проблема у пословању јавља наплата потраживања. Од великог извозника, постали смо велики увозник вина, а узрок треба тражити у недостатку радне снаге, великим инвестиционим улагањима и нестабилном тржишту.

Међутим, и поред тога што ова грана пољопривреде у Србији објективно, битно технички и технолошки заостаје за развојем, у поређењу са другим европским виноградарско-винским земљама, неопходно је истаћи да је винарство Србије доживело битне трансформације, модернизацију и свеопшти позитиван помак. Пажљиво се прате светски трендови у производњи вина, набавља се квалитетна винарска опрема и уводе савремени технолошки поступци. Последњих неколико година учињен је значајан напредак у унапређењу и подизању квалитета вина, као и производњи вина са географским пореклом. О томе сведочи чињеница да у последње време расте извоз квалитетних вина са географским пореклом.

Три винградска рејона, Рејон Телечка, Потиски рејон и Бачки рејон, чине праву малу винградску оазу у Бачкој. У широкој лепези друштвеног и природног богатства, које чине окосницу развоја овог подручја, посебан значај поприма управо виноградарство и винарство. Потенцијале за узгој грожђа и производњу вина у овим крајевима, препознала је и Марија Терезија вековима уназад, а данас их препознају заљубљеници у квалитет и хедонизам, који обнављају традицију својих предака. Бачка, као вински регион још није довољно препозната на тржишту, али се велики напори улажу ка томе, нарочито сад, када се налази као једна од станица на винском путу кроз Војводину. Мали је број произвођача, који на ситним површинама производе грожђе, акцентујући квалитет, а не квантитет. Велико знање, жеља и ангажовање постоји, тако да се у будућности очекује да и овај регион буде цењен и препознатљив, прво у нашој земљи, па онда и шире.

На основу резултата на испитиваним газдинствима, утврђено је да се укупан принос грожђа у посматраном периоду кретао узлазном путањом у случају све три винарије. Уколико посматрамо винарију из рејона Телечка висораван, која своју производњу обавља на 10 хектара винограда, можемо закључити да је највећи принос од 10 t/ha остварен у 2016. години. Такође, исте године и у осталим виноградарским рејонима постигнута је најбоља производња, где су винарије, које грожђе производе на 7 хектара винограда, постигле

принос од 9 t/ha у Потиском рејону, одосно 8 t/ha у Бачком рејону, што је последица примене нових технологија, знања, као и све повољнијих природних услова производње. Укупне произведене количине вина су из године у годину такође бележиле раст, што је резултат раста приноса из године у годину. Постигнута просечна производња вина, у посматраном периоду, у рејону Телечка висораван јесте 57.291,67 литара. Винарија Милисављевић много улаже у квалитет произведеног вина, па је политика власника да од једног чокота добију једну бутелку вина. Сва произведена количина вина флашира се директно на газдинству, а произвођач сам формира цене са којима ће наступити на тржишту. Све врсте вина пласира по цени од 500 динара + ПДВ, односно 5 евра по бутелци за инострано тржиште. У Потиском рејону, у посматраном периоду, произведено је просечно 44.000 литара вина. Оно шта ову винарију доводи у много бољи положај у односу на остале две јесте бренд, па је цена по којој пласирају своје вино и неколико пута већа у односу на цену вина из друга два рејона, што се најбоље може уочити путем индикатора којима је приказана ефикасност производње. Што се тиче винарије из Бачког рејона, просечна остварена производња износи 33.433,3 литре. Ова винарија, за разлику од претходне две одређену количину продаје на газдинству у рифузи, самим тим по нижој цени, што се одражава и на саму остварену вредност производње. Флаширана вина продаје по цени од 600 динара, док вина у рифузи пласира по цени од 300 динара по литри.

Према добијеним резултатима, највећа годишња добит у производњи вина остварена је 2016. године, у случају све три винарије, као последица највећег приноса, па самим тим и највеће произведене количине вина у посматраном периоду. Винарија Милисављевић, у 2016. години остварила је добит у износу од 39.447.615,00 динара, односно 326.661,27 евра, винарија Тиска перла 85.781.335,00 динара, тј. 717.419,2 евра, док је винарија Виндуло исте године остварила добит од 15.780.062,5 динара, односно 128.094,1 евра. Разлика у добити произилази услед разлике у ценама по којима винарије пласирају своје вино, као и разлике у трошковима које су винарије имале у току производње вина. Како је виноградарство интензивна грана пољопривреде, евидентно је да су укупни трошкови производње врло високи, у чијој структури највећи удео имају материјални трошкови, потом трошкови услуга и радне снаге.

Међутим, и поред фантастичних услова за узгој винове лозе, према статистичким подацима, у структури сетве у сва три рејона и даље доминантно учешће имају ратарске културе, чији је просечан коефицијент економичности за 2016. годину износио 1,27. Када је реч о ефикасности саме производње грожђа, резултати су показали да најекономичнију производњу остварује винарија на Телечкој висоравни, са просечаним коефицијентом економичности је у висини од 2,05, што потврђује чињеницу да је у овој производњи на

100 динара уложених средстава, остварено 205 динара вредности производње. Уколико је реч о економичности производње вина, она је врло стабилна током читавог анализираног периода. Највећу економичност у производњи вина постигла је винарија Тиска перла, која просечно достиже вредност од чак 8,64, што је резултат високог приноса и знатно веће цене по којој пласира вино, па самим тим и највеће вредности производње у односу на остале винарије у току посматраног периода. Поред тога, најпродуктивнију производњу грожђа, у посматраном периоду, остварила је винарија са Телечке висоравни, са просечним коефицијентом продуктивности од 13,51 kg/čas, а уколико посматрамо рентабилност производње грожђа, ова винарија је такође на водећој позицији 51,13%, док најрентабилнију производњу вина остварује винарија Тиска перла у висини од чак 88,4%. Након извршене анализе и изведене економске оцене пословања испитиваног газдинства, за анализирани период од 2014 до 2016. године добијени резултати су показали да се највише исплати грожђе прерадити у вино и на тај начин га пласирати на тржиште. У прилог наведеном иде и чињеница да је у највећем делу Бачке структура земљишта таква, да је много рентабилније узгајати грожђе, него било коју ратарску културу, нарочито на Телечкој, која се налази на истој географској ширини као Бордо у Француској, а како произвођачи тврде, која има већи број сунчаних сати од Фрушкогорског рејона.

Иако су велика почетна улагања и неопходан огроман рад, жртва, труд, знање, и најважније, срећа, инвестиција у овај вид производње је исплатива, али је неопходно бити стрпљив и чекати. Осим тога, евидентно је да су сви наведени проблеми у пословању малих породичних винарија у Бачкој системског порекла, а да би се обнова виноградарства наставила и интензивирала, потребан је низ мера на различитим нивоима. И поред тога што су субвенције за виноградарство и винарство међу највећима у региону, држава треба наставити са повољним подстицајима, посебно за подизање засада, клонску селекцију и сертификацију, као и увођења модерне технологије. Уједно, произвођачи морају мењати навике, удруживати се, унапређивати знање и технологије, те заједничким снагама подићи ову грану пољопривреде на знатно виши ниво.

Евидентно је да решавање, још једног од основних проблема са којима се сусрећу произвођачи, проблема финансирања, има директан утицај на развој пољопривреде, посматране, како са аспекта примарне пољопривредне производње, тако и пољопривреде у ширем смислу, мултифункционалне пољопривреде, као и руралног производње развоја. Развојем пољопривреде, осим тога што ће се обезбедити прехранбена сигурност земље, омогућава се и адекватна прерада производа примарне пољопривредне, достизање веће цене пољопривредних производа на домаћем, али и иностраном тржишту, што може да има позитиван ефекат на платни биланс државе. Осим тога, развојем мултифункционалне

пољопривреде и руралним развојем, омогућава се развој руралних подручја у најширем смислу, посматрано, како са економског, тако и са социјалног аспекта, где виноградарство и винарство заузимају посебну улогу.

Могло би се закључити да је пољопривреда и поред свих својих потенцијала, знања и традиције, финансијски онемогућена да инвестира у нове технологије и знања, а тиме је њена конкурентност значајно угрожена, не само на иностраном, већ и на домаћем тржишту. У будућности није реално очекивати да ће се ситуација пољопривредника на овом пољу поправити. Србија је земља која нема дефинисане законске оквире тржишта, пословности и привређивања, а докле год је Србија земља неразвијених институција и инфраструктуре, пољопривредници не могу очекивати реалне и стимулативне изворе финансирања.

У актуелном периоду, у Републици Србији, финансирање пољопривреде, као и руралног развоја, услед неразвијености финансијских тржишта и институција, које би омогућиле веће активирање тржишних механизма у систему финансирања пољопривреде, неопходно је да се реализује уз доминантну подршку државе. Подршка државе требала би да се манифестује у већем издвајању средстава из укупног буџета, за аграрни буџет, односно повећа учешће подстицаја усмерених на рурални развој. Поред тога, потребна је и имплементација концепта специјализоване пољопривредне банке, чиме би повољним кредитом стимулисали произвођаче да се одреде за овакав вид пољопривредне производње, у циљу њеног развоја. Уједно, на тај начин омогућило би се и предфинансирање, а самим тим и веће коришћење расположивих средстава у оквиру IPARD програма. Поред претприступних фондова Европске уније, потенцијалан начин финансирања су и хартије од вредности и финансијски деривати, инструменти који би омогућили развијање тржишних услова финансирања домаће пољопривреде.

Као крајњи закључак рада може се рећи да је, према економским резултатима, много исплативије да се произвођачи у Бачкој преоријентишу са узгоја ратарских култура на узгој грозђа и производњу вина од грозђа, који могу да донесу вишеструку корист, како за саме произвођаче и локалну заједницу, тако и за АП Војводину и целу Србију, али је неопходно да заједничким снагама раде на томе. Држава и Покрајина кроз веће подстицаје, како би додатно стимулисали произвођаче и подигли ову грану пољопривреде на виши ниво, а произвођачи кроз удруживање, констатно усавршавање и напор да одрже квалитет, како самог вина, тако и услуга које пружају потенцијалним посетиоцима. Неопходно је да се константно прати и истражује тржиште, прате преференције потрошача, као и да се у већој мери у пројекте укључе млади, јер је маркетинг, односно промоција, кроз креативност и „агресиван наступ“, кључна компонента продаје производа или услуге.

7.ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамов, Л. (1991): Виноградарство, Неолит, Београд.
2. Андрић, И. (1998): Трошкови и калкулације у пољопривредној производњи, Савремена администрација, Београд.
3. Асоцијација лизинг компанија, Истраживање о значају лизинга за финансирање пољопривреде у Републици Србији, Београд, јун 2016. године.
4. Бараћ С., Стакић, Б. (2008): Основи економије, Универзитет Сингидунум, Београд.
5. Бјелица, В. (2001): Банкарство (теорија и пракса), Нови Сад.
6. Буквић, Б., Јовић, С. (1993): Карактеристике бојених материја црних вина у зависности од старости, Саветовање винара и виноградара Југославије на сајму вина „Свет пића“, Београд.
7. Букуров, Б. (1974): Банат, Срем, Бачка, Институт за географију, ПМФ, Нови Сад.
8. Бурић, Д. (1972): Виноградарство и амепелографија, Универзитет Нови Сад, РУ „Радивој Ћирпанов“, Нови Сад.
9. Вељковић Б., Петровић, С., Спарих, М. (2004): Производња органске хране у свету и Србији, Саветовање о биотехнологији, Чачак.
10. Веселиновић, Б., Дробњаковић, М. (2014): Qualitative and quantitative analysis of micro and macro aspects of agricultural finance, Economics of agriculture, Vol.61, No3, 771-787.
11. Влаховић, Б. (2003): Тржиште пољопривредно-прехранбених производа, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
12. Влаховић, Б. (2015): Тржиште агроиндустријских производа-специјални део, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
13. Влаховић, Б., Самарџија, Р. (2012): Маркетинг вина Војводине, АВМ Економик, Нови Сад.
14. Вукадиновић, П., Јовић, З. (2012): Инвестиције, Универзитет Сингидунум, Београд.
15. Вуњак, Н., Радовић, Г. (2012): Финансирање аграра у Републици Србији у транзиционом периоду, XVII Научни скуп: Регионални развој и демографски токови земаља Југоисточне Европе, Економски факултет, Ниш.
16. Жунић, Д. (2003): Виноградарство, Невен, Београд.
17. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, Службени гласник Републике Србије бр. 10/2013.
18. Иванишевић, Д., Јакшић, Д., Ђокић, В., Брбаклић-Тевавац, М. (2015): Вински атлас Србије, Београд.
19. Иванишевић, Д., Јакшић, Д., Кораћ, Н. (2015): Виноградарски атлас Србије, Београд.
20. Јан, М., Јовановић, М., Тица, Н. (1998): Калкулације у пољопривреди, Пољопривредни факултет Нови Сад.
21. Куљанчић, И. (2007): Виноградарство: винова лоза, та божанска биљка, Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду.
22. Микшић, М., Мургић, Н., Борбаш, Т., Чреп, Р., Кантоци, Н., Антонина, Д., Хрговић, С. (2001): Инвестиције у пољопривреди, Хрватски завод за пољопривредну саветодавну службу, Загреб.
23. Милић Д., Калановић-Булатовић, Б., Трућић, С. (2009): Менаџмент производње воћа и грожђа, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
24. Милић, Д. (2015): Методи вредновања земљишта, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

25. Милић, Д., Калановић-Булатовић, Б., Вељковић, Б. (2013): Менаџмент и организација воћарско-виноградарске производње, Агрономски факултет, Чачак.
26. Милић, Д., Средојевић, З. (2004): Организација и економика пословања, Пољопривредни факултет Нови Сад.
27. Михаиловић, Д. (2016): Лизинг као облик финансирања привредног развоја Црне Горе, Факултет за банкарство, осигурање и финансије, Универзитет у Београду.
28. Пејановић Р., Радовић, Г. (2011): Аграрна политика у Републици Србији у периоду транзиције, Економија теорија и пракса, Год.IV, број 1, 29-38.
29. Петровић С., Зорнић, Б. (1999): Организација и економика пољопривреде, агрономски факултет, Чачак.
30. Пивац, Т. (2012): Вински туризам Србије, монографија, Департман за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ, Нови Сад.
31. Радовић, Г. (2014): Финансирање пољопривреде у Републици Србији, Монографија, Београд, Задужбина Андрејевић.
32. Ромелић Ј., Лазић, И. (2000): Пољопривреда-регионални атлас Војводине, Институт за географију, ПМФ, Нови Сад.
33. Финци, Ж., Бајчетић, Б., Милошевић, А. (1996): Организација пољопривредних газдинстава, Свијетлост, Сарајево.
34. Цвијановић, Д., Параушић, В. (2007): Пољопривреда Србије-програми кредитне подршке државе и комерцијалних банака у периоду од 2004-2007. године, Институт за економику пољопривреде, Београд.
35. Шеварлић, М., Васиљевић, З. (2003): Развој органске пољопривреде и Имплементација ГМО, у монографији институционалне реформе и транзиција агропривреде у Републици Србији-прилог унапређењу структурног прилагођавања агропривреде у Републици Србији, Економски факултет, Београд.

Интернет адресе:

- 1.<http://www.agroklub.com/>-датум приступа 15.06.2017.године
- 2.<http://www.poljoprivreda.info/>-датум приступа 15.06.2017.године
- 3.<http://www.subvencije.rs/>-датум приступа 20.08.2017.године
- 4.<http://www.alcs.org.rs/> -датум приступа 20.08.2017.године
- 6.<http://www.mfin.gov.rs/>- датум приступа 20.08.2017.године
- 7.<http://www.stat.gov.rs/>- датум приступа 12.06.2017.године
- 8.<http://www.garfondapv.org.rs/>- датум приступа 20.08.2017.године
- 9.<http://www.vdf.org.rs/> -датум приступа 20.08.2017.године
- 10.<http://www.fondzarazvoj.gov.rs/>- датум приступа 20.08.2017.године
- 11.<http://www.nbs.rs/>- датум приступа 25.08.2017.године
- 12.<http://www.pks.rs/> датум приступа 25.08.2017.године
- 13.<http://www.winestyle.rs/>- датум приступа 23.06.2017.године
- 14.<http://www.vino.rs/> датум приступа 23.06.2017.године
- 15.<http://www.serbianwines.rs/>-датум приступа 23.06.2017.године

- 16.<http://www.vinarijamilisavljevic.com/> - датум приступа 27.06.2017.године
- 17.<http://www.mzlipar.com/> - датум приступа 27.06.2017.године
- 18.<http://vinski putevi.com/> - датум приступа 27.06.2017.године
- 19.<http://www.vinarijavindulo.com/> - датум приступа 28.06.2017.године
- 20.<http://www.vinarijadragic.com/> - датум приступа 28.06.2017.године
- 21.<http://www.tiskaperla.rs/> - датум приступа 28.06.2017.године
- 22.<http://www.zeneivino.com/мапа-vinarija/potiski-rejon/vinarija-botic/> - датум приступа 28.06.2017.године
- 23.<http://www.vinarijabrindza.com/> - датум приступа 28.06.2017.године
- 24.<http://webzrs.stat.gov.rs/> - датум приступа 12.06.2017.године

